

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU
ODSJEK ZA KROATISTIKU

**ZAVIČAJNI GOVOR U NASTAVI U ŠKOLAMA
IVANEČKOG PODRUČJA
(S PRIKAZOM SINTAKSE VOĆANSKOGA GOVORA)**

Diplomski rad

Gordana Martan

Zagreb, 2017.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za pedagogiju

Odsjek za kroatistiku

**ZAVIČAJNI GOVOR U NASTAVI U ŠKOLAMA IVANEČKOG PODRUČJA (S
PRIKAZOM SINTAKSE VOĆANSKOGA GOVORA)**

Diplomski rad

Gordana Martan

Mentor: dr. sc. Ivan Markić, doc.

Komentorica: prof. dr. sc. Mira Menac-Mihalić

Zagreb, 2017.

Sadržaj

UVOD.....	5
IVANEČKO PODRUČJE	6
GOVORI IVANEČKOG PODRUČJA	6
GOVOR DONJE VOĆE.....	8
OPĆINA DONJA VOĆA	9
PRIKAZ SINTAKSE VOĆANSKOGA GOVORA	10
RIJEČ KAO SINTAKTIČKA JEDINICA	10
SINTAKTIČKA KRAĆENJA.....	20
NEGACIJE	21
UPITNE REČENICE.....	21
SROČNOST.....	22
RED RIJEČI U REČENICI	22
REČENICE.....	23
ZAVIČAJNI GOVOR U NASTAVI U ŠKOLAMA IVANEČKOG PODRUČJA.....	24
NARJEČJE U HRVATSKIM ŠKOLAMA	24
NARJEČJE U NASTAVNIM PLANOVIMA I PROGRAMIMA.....	25
RAZVIJANJE KOMUNIKACIJSKE KOMPETENCIJE NA JEZIČNOM STANDARDU I NARJEČJU	27
OKOMITA VIŠEJEZIČNOST	28
PRIMARNI I SEKUNDARNI JEZIČNI OSJEĆAJ	29
STANDARDNI JEZIK I ZAVIČAJNI GOVOR	31
ZAVIČAJNI GOVOR U NASTAVI I NAČELO ZAVIČAJNOSTI.....	34
ZAVIČAJNOST KAO KNJIŽEVNA KATEGORIJA.....	36
ZAVIČAJNOST KAO PEDAGOŠKA KATEGORIJA.....	37
ZAVIČAJNOST I INTERDISCIPLINARNOST	41

ZAVIČAJNOST U IZVANNASTAVNIM AKTIVNOSTIMA	43
STATUS KAJKAVŠTINE DANAS	43
STAVOVI NASTAVNIKA O ZAVIČAJNOME GOVORU	44
EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE	46
METODOLOGIJA EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA	46
REZULTATI EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA	49
ZAKLJUČAK.....	62
LITERATURA	65
PRILOZI.....	69
PRILOG 1.: TRANSKRIPCIIJA VOĆANSKOGA GOVORA	69
PRILOG 2.: PITANJA ZA INTERVJU NASTAVNIKA	76
PRILOG 3. : TRANSKRIPCIIJA SNIMLJENIH INTERVJUA.....	76

**Zavičajni govor u nastavi u školama ivanečkoga područja
(s opisom sintakse voćanskoga govora)**

Sažetak

Sva hrvatska narječja, pa tako i njihovi mjesni govori, doživljavaju nagle promjene u suvremenome svijetu zbog sveopće modernizacije i globalizacije, sve veće uporabe tehnologije i medija. Ljudi se više sele i komuniciraju pa govori postaju sve sličniji. U ovome se radu opisuje mjesni govor Donje Voće, i to aspekt sintakse toga govora kakva je ona danas. Jedan je to od mjesnih govora s ivanečkoga područja. U školama toga područja ispitani su stavovi nastavnika hrvatskoga jezika o uključivanju zavičajnoga govora u nastavu te o zavičajnim i dijalektnim temama u nastavi. Iz smjera njihovih stavova odmah je vidljivo kakva je njihova nastavna praksa što se zavičajnoga govora tiče te koliko oni dopuštaju uporabu zavičajnoga govora u nastavi. Iako sve više teorijskih radova o zavičajnoj nastavi pokazuje koliko je ona zanimljiva i važna, istraživanje pokazuje da nastavnici nisu toga dovoljno svjesni i uglavnom su slabije upoznati s takvim temama. Zavičajnome govoru itekako je mjesto u nastavi hrvatskoga jezika i on se ne bi smio zanemariti i potiskivati te bi nastavnici trebali učenicima ukazati na važnost zavičajnoga govora te na razlike zavičajnoga govora i standardnoga jezika.

Ključne riječi: ivanečko područje, sintaksa voćanskoga govora, zavičajni govor, zavičajna nastava, stavovi nastavnika

**Regional dialect in the Classrooms of the Ivanec Area Schools
(with a Description of the Syntax of the Voća Speech)**

Abstract

All Croatian dialects, including their local speeches, experience sudden changes in the modern world due to modernization, globalization, the increasing use of technology and the media. People are moving and communicating more so their speeches are becoming more similar. This paper describes the local speech of Donja Voća, or rather the aspect of the syntax of this speech as it is today. It is one of the local speeches from the Ivanec area. It also examines the attitudes of Croatian language teachers to the inclusion of regional dialects as well as other regional and dialect topics in teaching. It is apparent from the teacher's attitudes what their teaching practice actually is and to what extent they allow the use of regional dialect in teaching. Even though a great number of theoretical papers show how interesting and important this topic really is, this research shows that teachers are not sufficiently aware of this and are generally less familiar with such topics. Regional dialects definitely have an important place in the teaching of Croatian language. This should not be neglected or suppressed, and teachers should point out to students the importance of regional dialects and the differences between regional dialects and standard language.

Key words: Ivanec area, syntax of the Donja Voća speech, regional dialect, regional teaching, teacher attitudes

UVOD

O narječju u hrvatskim školama počelo se govoriti u 2. polovici 20. stoljeća, no to je područje još uvijek slabo istraženo. Ne postoji sustavan i osmišljen pristup narječjima, ali je zavičajna nastava predmet proučavanja metodike, jezikoslovlja, književnosti, psihologije i pedagogije. Ona ima svoje mjesto u službenim školskim dokumentima i u nastavnom planu i programu. Također, velika je uloga škole u razvijanju komunikacijske kompetencije i na jezičnom standardu i na narječju.

Zato istraživanja tog područja idu u dva smjera: određivanje narječja u socijalnoj dijalektologiji i istraživanja o narječju u razredu (Turza-Bogdan, 2009). Ovaj diplomski rad obuhvaća oba spektra istraživanja – istražuje se jedan mjesni govor kajkavskoga narječja, radi se o govoru Općine Donja Voća u sjeverozapadnom dijelu Varaždinske županije i istražuje se stav nastavnika o narječju u razredu, točnije istražuje se stav nastavnika hrvatskoga jezika u školama u okolici grada Ivanca. „Istraživanja o kajkavskom narječju i književnosti u osnovnoj školi sustavno se do današnjih dana nisu provodila. S druge pak je strane vidljivo da je kajkavsko narječje ukorijenjeno u našoj školskoj praksi“ (Turza-Bogdan, 2009: 37).

Zavičajna se nastava posebno vezuje uz nastavu hrvatskoga jezika čiji je osnovni zadatak da učenici nauče pravilno koristiti hrvatski standardni jezik u pisanom i usmenom obliku. Uključivanje zavičajnoga govora u nastavu poželjno je i potrebno. Standard nikome nije materinji jezik i svi ga govornici moraju učiti u školi. To nikako ne znači da se zavičajni govor treba zanemariti, potisnuti i zaboraviti jer hrvatski jezik čine standardni jezik, supstandardni idiomi i narječja koja se dijele na dijalekte, zatim na zavičajne govore i na kraju na mjesne govore. Toliko sastavnica predstavlja jezično bogatstvo i raznolikost u pozitivnoj konotaciji. Iz tog razloga važno je istraživati pojedine mjesne govore, zapisati ih, otkrivati njihove posebnosti i promatrati kako se govori mijenjaju s vremenom. To je ono što i mene zanima i upravo sam zato pisala diplomski rad o toj temi. Također, željela sam pokazati kolika je važnost zavičajnoga govora uopće te zavičajnoga govora u nastavi te da se ni učenici, ni roditelji, ni nastavnici ne trebaju sramiti svoga mjesnoga govora. Voljela bih se za to zalagati i u svome budućem radu.

IVANEČKO PODRUČJE

Grad Ivanec jedan je od šest gradova u Varaždinskoj županiji. Smješten je u njenom zapadnom dijelu, podno planine Ivanščice. „Zauzima sjeverne padine središnjeg dijela Ivančice, pripadajuće pribrežje i dio doline rijeke Bednje“ (<http://www.ivanec.hr/21-polozaj>). To je prostor koji je naseljen još od prapovijesti što dokazuju brojna arheološka nalazišta na tom prostoru. Danas područje grada Ivanca čini 29 naselja: Bedenec, Cerje Tužno, Gačice, Gečkovec, Horvatsko, Ivanec, Ivanečka Željeznica, Ivanečki Vrhovec, Ivanečko Naselje, Jerovec, Kaniža, Knapić, Lančić, Lovrečan, Lukavec, Margečan, Osečka, Pece, Prigorec, Punikve, Radovan, Ribić Breg, Salinovec, Seljanec, Stažnjevec, Škriljevec, Vitešinec, Vuglovec i Željeznica. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine, na području grada Ivanca živi 13 758 stanovnika, a gustoća naseljenosti iznosi 145, 28 st/ km². Najveći broj stanovnika ima upravo naselje Ivanec (<http://www.ivanec.hr/22-stanovnistvo>). Međutim, sve do 1990. godine područje grada Ivanca obuhvaćalo je veći broj naselja nego danas, a Ivanec je bio središte općine. Bivšu općinu Ivanec činili su današnji gradovi Ivanec i Lepoglava te današnje općine: Bednja, Donja Voća, Klenovnik i Maruševec (Strategija razvoja grada Ivanca 2014. – 2020.) U ovome se radu pod ivanečkim područje misli upravo na bivšu općinu Ivanec, odnosno na današnji grad Ivanec i njegovu okolicu. Iako su to danas samostalne općine, one i dalje gravitiraju gradu Ivancu te on ostaje regionalno središte zapadnog dijela Varaždinske županije.

GOVORI IVANEČKOG PODRUČJA

Ivanečko područje prema govoru spada u kajkavsko narječje koje zauzima sjeverozapadni dio Hrvatske i dio Gorskog kotara (Lončarić, 2005). Međutim, svako naselje na tom području ipak ima svoj govor i govori na ivanečkome području razlikuju se. Neki od njih su istraženi, a neki nisu. „Unatoč svim individualnim i institucionaliziranim oblicima istraživanja, kajkavsko je narječje još uvijek najslabije istraženo od svih naših narječja“ (Lončarić, 1996: 13). Narječje je dobilo naziv po upitno-odnosnoj zamjenici što koja glasi kaj. Na ivanečkome području pojavljuju se varijante: kej, ke, ka, kuo. Za kajkavsko narječje karakterističan je specifičan prozodijski sustav. U najvećem dijelu kajkavštine došlo je do izjednačavanja jata i starog poluglasa, a na njihovome mjestu danas se nalazi uglavnom zatvoreno e.

Također, izjednačili su se slogotvorno l i stražnji nazal q, te oni danas u kajkavskom mogu glasiti o ili u. U kajkavskome narječju postoji samo jedna bezvučna palatalna afrikata sa srednjom vrijednošću između č i ć. U većini kajkavskih govora na kraju riječi dolazi do obezvučenja zvučnih suglasnika: grat, mras. U komparativu je karakterističan nastavak –ši: debelši, vekši i sl. Postoji sam jedan glagolski oblik za izricanje budućnosti: bum došel, buš vidla. Uglavnom u kajkavskim govorima nema posebnog oblika za vokativ već se za obraćanje sugovorniku koristi oblik nominativa. To su samo neke osobine kajkavskoga narječja prema Lončariću (2005: 109 i 111). Najpoznatiji govor ivanečkoga područja, ujedno i dijalektalno dobro istražen, bednjanski je govor koji se nalazi na Listi zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara Republike Hrvatske (<http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=3650>). Detaljno ga je opisao i istražio profesor i dijalektolog Josip Jedvaj. Bednjanski govor izdvaja se po varijacijama iz skupine I akcenatskih tipova koje je osmislio Ivšić (Lončarić, 2005: 100 i 101). „U Bednji i u susjednim mjestima nastao je bogat vokalizam, čija je posebnost u tome da kvaliteta vokala ovisi i o tonu, tj. uzlazno – silaznom kretanju tona“ (Lončarić, 2005: 115). Upravo zbog specifičnog razvoja vokalizma bednjanski govor dobio je posebni rang unutar središnjozagorskih dijalekata i nazivamo ga bednjanski poddijalekt (Lončarić, 2005).

Prema Lončarićevoj podjeli kajkavskog narječja na dijalekte (1996: 146), ivanečko bi područje, tj. govori ivanečkoga područja spadali bi u središnjozagorski dijalekt. Klenovnički govor ukratko je opisao Ivan Knežević (1995). Među bitnim značajkama toga govora čuvanje je elemenata starog stanja. Fonologiju klenovničkoga govora proučavala je i opisala Marija Konjević u svome diplomskom radu. Fonološkome opisu dodala je i leksikografski prilog o gastronomiji, tj. recepte izvornih klenovničkih jela s kratkim gastronomskim rječnikom. O ivanečkom govoru pisao je Franjo Hrg (1996) koji je izradio i kratak ivanečki rječnik. On je napomenuo da ivanečki govor pripada skupini zagorsko-bednjanskih govora. Ostali govori s toga područja, osim govora Donje Voće, nisu proučavani, detaljno istraživani ni opisani. Prema tome, maruševečki i lepoglavski govori ostaju za opisati i istražiti, a bilo bi zanimljivo istražiti i kakvo je stanje bednjanskog poddijalekta danas, koliko se razlikuje od opisa bednjanskoga govora Josipa Jedvaja iz 1956. godine. Lepoglavski govor spominje se u okviru opisa bednjanskoga govora na službenim internetskim stranicama Općine Bednje:

„Bednjanski govor nije potpuno osamljen. Njegove se osobine nalaze i u susjednim krajevima: u Lepoglavi, Kamenici, a osobito u Jesenju.“ (www.bednja.hr/Bednjanskigovor). Navedena tvrdnja trebala bi se propitati i istražiti.

GOVOR DONJE VOĆE

U nastavku rada obrađuje se samo govor Donje Voće koji se ponegdje uspoređuje s ostalim govorima ivanečkoga područja, i to samo na području sintakse. Govor Donje Voće spominje se tek 1995. godine u radu Mije Lončarića *Govor Varaždina i okolice*. U tome se radu govor Donje Voće uspoređuje s govorom grada Varaždina te govorom sljedećih mjesta iz okolice Varaždina: Sračinec, Nedeljanec, Trnovec, Zbelava, Biškupec, Turčin, Varaždinske Toplice i Tuhovec. Od svih navedenih naselja Donjoj Voći najbliže su Sračinec i Nedeljanec. Dotad se podaci o govoru Donje Voće mogu pronaći samo okvirno ili usput u radovima hrvatskih dijalektologa.

Stjepan Ivšić područje Donje Voće nije spominjao u svom radu *Jezik Hrvata kajkavaca*, ali je indirektno naznačio da ovo područje spada u najkontroverzniji akcenatski tip govora I.1, a s time se složio Lončarić u svom radu 1995. godine te je govor Donje Voće u knjizi *Kajkavsko narječje* (1996) svrstao u središnjozagorski dijalekt. Prema Lončarićevoj karti kajkavskog narječja (Lončarić, 1996) voćanski govor nalazi se na rubnom, sjevernom dijelu bednjansko-zagorskog dijalekta, na samoj granici s varaždinsko-ludbreškim dijalektom. Iako se susjedna općina Vinica prema toj karti svrstava u varaždinsko-ludbreški dijalekt, ipak bi se voćanski govor svrstao u bednjansko-zagorski dijalekt jer Voća gravitira Ivancu, dok Vinica gravitira Varaždinu. S obzirom na tu rubnost, voćanski govor svakako ima dijalektnih crta i jednog i drugog dijalekta. U već spomenutom Lončarićevom istraživanju (1995) *Govor Varaždina i okolice* voćanski se govor uspoređuje s govorima koji pripadaju varaždinsko-ludbreškom dijalektu. Svakako bi bilo zanimljivo i korisno usporediti ga s govorima ivanečkoga područja gdje se očekuje veća sličnost s obzirom na to da govori toga područja pripadaju istoj skupini dijalekata.

Istraživanju govora Donje Voće svakako je najviše pridonijela Anita Celinić koja je istraživala govor jednog dijela Voće - govor Rijeke Voćanske, ali se i osvrnula na cijelo područje Donje Voće. Ona se bavila samo voćanskom fonologijom. Morfologijom govora Voće nije se bavio nitko, no uglavnom je ona karakteristično kajkavska. Zadnjih nekoliko godina učiteljice iz OŠ Andrije Kačića Miošića u Donjoj Voći rade na prikupljanju voćanskih riječi i frazema kako bi izradile razlikovni rječnik voćanskoga govora. U istraživanju i prikupljanju riječi sudjelovali su i učenici osnovne škole.

Istraživanja sintakse u hrvatskoj dijalektologiji dosada nisu bila česta i opsežna pa istraživanje sintakse bilo kojeg punkta predstavlja svojevrstan izazov za stručnjake tog područja i amatere koji se žele baviti dijalektologijom, a u nastavku rada donosi se upravo prikaz sintakse voćanskoga govora. Pronađene su neke karakteristike koje su uobičajene za kajkavsko područje jer istraživani govor pripada kajkavskom narječju. Osim toga, nalazimo i posebnosti kojih nema u svim govorima kajkavskog narječja. Rad se temelji na primjerima iz svakodnevne komunikacije koji nisu snimani i na snimkama četvero ispitanika. To su: Ivan Leskovar, rođen 1948. g, Dragica Martan, rođena 1934. g., Franjo Patrčević, rođen 1954. i Marija Patrčević, njegova supruga, rođena 1958. godine. Svi oni čitav život žive na području Donje Voće, a i bili su u braku s mještanima Donje Voće.

OPĆINA DONJA VOĆA

Općina Donja Voća nalazi se u sjeverozapadnom dijelu Varaždinske županije između planine Ivanščice i gore Ravne gore, sjeverno od rijeke Bednje. Općinu čini osam naselja: Slivarsko, Donja Voća, Fotez Breg, Plitvica Voćanska, Gornja Voća, Budinščak, Rijeka Voćanska i Jelovec Voćanski. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine u Voći živi oko 2400 stanovnika na površini od 35, 3 km². Voća je dijelom nizinska, uz potoke Voću, Šotok i Plitvicu, a dijelom je brežuljkasta, gotovo i brdovita. Kao i ostala ruralna područja bilježi pad stanovnika jer je stopa mortaliteta stalno veća od stope nataliteta, a u porastu je i stalno iseljavanje u okolna veća mjesta, uglavnom Ivanec i Varaždin te izvan granica države, najviše u Sloveniju i Austriju. Donja Voća gravitira gradu Ivancu podno planine Ivanščice te gradu Varaždinu kao središtu županije. Tamo i radi najviše Voćanaca – stanovnika Voće. Samo mali broj ima vlastite

obrtne i poduzeća. Većina stanovnika bavi se poljoprivredom za vlastite potrebe te uzgaja svinje i kokoši.

Voća je bila prastaro rimsko naselje pod nazivom Vinundrija, kasnije Vindrija. U Donjoj Voći nalazi se nalazište neandertalaca, špilja Vindija. Duboka je više od 50 m, ulaz je polukružno nadsvođen i širok oko 15 m. Špilju Vindiju istraživali su Stjepan Vuković 1928. g. i Mirko Malez 1974. godine. U špilji su pronađeni skeletni ostaci velikih kopnenih sisavaca i nekih ptica, a najbrojniji su ostaci medvjeda. Danas je ulaz u špilju Vindiju zatvoren ogradom. Voća se prvi puta spominje 1334. godine kao Woycha.

Od poznatijih objekata vrijedno je spomenuti župnu crkvu svetog Martina biskupa oslikanu freskama Rangerove škole te kapelu svetog Tome. 1973. godine izgrađena je još i kapela svetog Ivana Krstitelja u Gornjoj Voći. U zadnjih nekoliko godina održava se pobožnost križnog puta na otvorenome svaki puta po drugome dijelu župe, a na tom događaju skupi se i do 300-tinjak ljudi. U naselju Martani mještani su 2008. godine podignuli kapelu svetog Josipa radnika u spomen na pokojnog Josipa Martana koji je poginuo 1991. g. u Domovinske ratu. Svjetsku slavu Općine pronijeli su pokojni slikari Slavko Stolnik i Radovan Švetak te živući slikari naive – Stjepan Stolnik i Slava Jambrešić. Ovdje živi i djeluje pisac Vlatko Komes koji je do sada objavio 6 romana o životu seoskog čovjeka. U zadnje vrijeme sve je veći broj voćanskih udruga koje djeluju u različitim područjima i bave se raznim aktivnostima.

PRIKAZ SINTAKSE VOĆANSKOGA GOVORA

RIJEČ KAO SINTAKTIČKA JEDINICA

Sintaksa je područje gramatike koje proučava pravila po kojima se riječi slažu u sintagme i rečenice, a rečenice u tekst. Prema tome, riječ je najmanja sintaktička jedinica i proučavanje sintakse voćanskih govora kreće upravo od riječi, odnosno onoga

što je značajno za sintaksu od svake pojedine vrste riječi. Stoga je neizbježno da se u ovom prikazu sintakse pojavljuje i morfologija.

Posvojnost

Posvojnost se u govoru Donje Voće izražava na dva načina. Može se izreći prijedlogom od i genitivom imenice, i to najčešće ako su u pitanju dvije sastavnice sintagme: ud bakę mama, ud pukuojnuga Jožę čę, sneha ud Anę, ud męga tatę autu. Kad se posvojni genitiv sastoji od dvije riječi, prijedlog ud (od) može se izostaviti (Lončarić, 1996), primjerice: pukuojnuga Jožę čę. Drugi način izricanja posvojnosti je posvojnim pridjevom kao i u standardnom jeziku: Marinę kokuši, Anin vugrat, Frančuva gurica. Mora se napomenuti kako je ovaj dvostruki način izricanja posvojnosti karakterističan i za neke mjesne govore koje pripadaju čakavskome narječju, primjerice mjesni govor Dražica (Stolac i Holjevac, 2003).

Upotreba padeža

Upotreba genitiva umjesto akuzativa, tzv. slavenski genitiv u voćanskim je govorima rijedak, ali katkad se može pronaći, primjerice: Dečku nema nikakuga zanata. Genitiv uvijek dolazi umjesto akuzativa kada je riječ o upitno-odnosnim i neodređenim zamjenicama: Bom ti pukazaju neka nuovuga. Nieję puvędaų nika pametnuga. Uz dative smjera dolaze samo prijedlozi k i prema: Idęm k dedi. Pęm pumálu přęma duomu. Iako prijedlog prema dolazi uz lokativ, u ovome slučaju radi se o dativu jer ima značenje smjera što je dativno značenje.

Prijedlog *s* razvio se u *z*, tako da ne dolazi do jednačenja po zvučnosti *s* u *z* već se radi o razvoju suglasnika (*z* rukó, *z* męnum). Kada se nađe ispred bezvučnih glasova, dolazi do jednačenja po zvučnosti i prijedlog *z* mijenja se u prijedlog *s(a)*. Taj prijedlog ima dva značenja. Dolazi u ablativnom značenju uz genitiv ili instrumental: Došla ję dimó s posla. Došla je dimó z autubusum. Vidjų sam ga z dvemi puckami. ili kao ekvivalent prijedlogu *iz* koji alternira s prijedlogom *s(a)*: Zvadių ga ję vun s kantę. Kada iduća riječ počinje na fonem *s* ili *z*, prijedlog se gubi ili mu se dodaje fonem *u*: zu simi, Zagreba,

zubbò. Instrumental je uvijek prijedložni, bez obzira na značenje sredstva ili društva: Pèlàu jè s trakturum sienu. Pisáli smu z olufkami. Tu sintaktičku posebnost¹ navodi i Franjo Hrg (1996) u prikazu ivanečkog govora u knjizi *Ivanečki govor i rječnik*.

U imenskom predikatu uz pomoćni glagol biti može doći i određeni i neodređeni oblik pridjeva: Un ti jè dober čuvèk. Tak jè još zèlèni paradàjs. U pasivnim rečenicama u kojima se predikat sastoji od pomoćnog glagola biti i glagolskog pridjeva trpnog uvijek dolazi glagolski pridjev trpni u određenom obliku: Vrt jè ukopani. Borik jè nakičèni. Stou jè puspravlèni. Krèvèt jè pupravlèni. Biciklin jè sputrti. Vajnkuš je narašèni.

Glagoli

U značenju glagola činiti se koristi se glagol viditi se: Mèni se vidi da se unda pu tuom išlu ka se brčalu. Tu se te jemu liepu vidlu. Često se upotrebljavaju glagoli znati, dati i kaniti u modalnom značenju: A stè niè negdar bili znali tak slame malu dunèsti tu? Sam zna dimò dujti pa sam purèzaù gombuf ka te strax. Nikak se niè daù naguvuriti. Kanila sam ti tuò puvèdati još ščèra. Glagol znati u modalnom značenju koristi se za prepričavanje događaja iz prošlosti koji su se ponavljali, a to je isto konstatirala i Ivana Oraić Rabušić (2015: 230) u proučavanju sintakse govora Šemnice Gornje.

U voćanskom govoru potvrđeni su sljedeći lični glagolski oblici:

- Present: vèlim, idèm, pèm
- Perfekt: dobiù jè, imèù jè, došju jè
- Pluskvamperfekt: bila jè nosila, hojdila jè bila
- Futur: bom dunèsla, bo dupèlàu
- Kondicional I. i II.: bi puvèdali, bili bi prusili

¹ Primjer (Hrg, 1996: 18): voazim se s cugam (vozim se vlakom)

- Imperativ: puběri, (x)ojtę
- Optativ: Živěli bar stuo lięt!

Osim uobičajene tvorbe imperativa, često se upotrebljavaju glagoli dati i iti uz imperativ glavnog glagola (Lončarić, 1996) koji pojačavaju njegovo značenje: Daj sę pužuri! Ojdi sę gini već jęmput! Hrg (1996) navodi kako se stroža zapovijed izriče konstrukcijom da si i glagolskim pridjevom radnim, a takvu pojavu imamo i u govoru Voće: Da si tuo sę pujęu!

Kod starijih govornika rijetko se može čuti glagol voljeti. Umjesto njega obično se koristi sintagmatski glagol imeti rat za muški rod i imeti rada za ženski rod: Un tę ima rat. Ja tę jaku imam rada. Muoratę sę imeti radi. Upotreba pridjeva rat – rada – rado karakteristična je za većinu govora u kajkavskom narječju, a Lončarić (1996: 125) donosi takve primjere iz Turopolja. Također, smatra da je taj oblik ponekad pridjev, a ponekad prilog.

Od neličnih glagolskih oblika važno je spomenuti pasiv koji ima dva načina tvorbe. Može se tvoriti svršenim prezentom glagola biti i glagolskim pridjevom trpnim glavnog glagola: Borik ję nakičęni. Sę ję prepravlęnu. Drugi način je česticom se i aktivnim oblikom glagola: Bruvica sę napikala. Borik sę nię kitių. Du puonočkę sę čakalu. Na dva načina može se izreći i mogućnost ili nemogućnost obavljanja neke radnje: prezentom glagola moći i infinitivom ili 3. l. jd. prezenta glagola biti, infinitivom glagola moći i infinitivom glavnog glagola. U zanimakanom obliku ta dva načina glase: Tuo sę nębrę napraviti. Tuo ję nię moći napraviti. U 3. l. jd. perfekta povratnih glagola redovito imamo pomoćni glagol je: Z męnę sę ję delaų norca. Ipak, kada su u pitanju bezlične i pasivne konstrukcije pomoćni se glagol je gubi: Tuo ję bilu unda da sę kurůza brala preų strini. U voćanskim govorima glagoli uglavnom nemaju glagolske priloge. Iznimka su glagoli stanja, a njihov se glagolski prilog tvori uvijek nastavkom –ęčki te oni ponekad dolazi s prijedlozima: stujęčki, sidęčki, pu lęžęčki, na žmiręčki. I u govoru

Šemnice Gornje Oraić Rabušić (2015) donosi primjere glagolskog priloga sadašnjeg, dok glagolskog priloga prošloga uopće nema, kao ni u govoru Voće.

Glagoli često dolaze na kraj rečenice što se vjerojatno može objasniti utjecajem njemačkog jezika na kajkavsko narječje pa tako i u voćanskim govorima možemo pronaći rečenice: Kuliku sam gót mogju. Jęnguf autu sam ja tresnaŭ. Kaj vę tuo ję? Još se škuolu nię išlu, već ję kravu na vojki džžau. Isto tako, i infinitiv najčešće stoji na kraju rečenice (Lončarić, 1996). Osim što je čest infinitiv, koristi se i supin uz glagole kretanja: Idęm spat. Ojdi sę pęlát. Oj ji profil glęt. Idęm kuhat. Idi neka delat. Supin imaju samo nesvršeni glagoli. Svršeni glagoli umjesto supina imaju oblike prezenta: Idęm neka napravim. Idęm neka zmislím. Osim prezenta, mogu imati i oblike imperativa: Ojdi tuo pupravi. Idi odma tuo zapiši. Znači da ako se radi o svršenome glagolu, glagol kretanja i glagol koji ga nadopunjava nalaze se u istom glagolskom obliku.

Posebno je zanimljiva reduplikacija pomoćnog glagola biti u perfektu. Reduplikaciju pronalazimo u aktivnom obliku perfekta bez obzira radi li se o izjavnoj ili upitnoj rečenici: Ję ję, išju ję. Došju ję ję. Tuo mi ję ję malu będastu. Ję ju ję praf tresnaŭ. Pa dobru kaj ti ję vę ję? Takva reduplikacija nije uobičajena za cijelo kajkavsko područje pa bi valjalo još istražiti raširenost te pojave u kajkavskom narječju jer je zasad ne možemo objasniti.

Oblik naj može u rečenici dolaziti kao zanijekani imperativ, tj. u značenju nemoj uz infinitiv glagola: Naj puvjedati będastuočę. Naj mi opčę dimó duhajati. U tom slučaju oblik naj bio bi antonim glagolskog oblika daj. Oblik na mogao bi uvjetno rečeno biti još jedan oblik glagola naj u značenju izvoli, kada nekome nešto dajemo: Na ti tuo i ojdi vę delat ka trebaš. Također, oblik naj dolazi u značenju neka uz prezent glagola, kao 3. l. jd. ili mn. imperativa glagola: Naj sę višę tuo nę vuči. Naj tuo dinędu prat. I Lončarić

(1996: 124) je spomenuo riječi na i nate, ali nije odredio koji bi to oblik koje kanonske riječi bio: „same izriču zapovijed, a mogu značiti i pojačanje imperativa koji slijedi.“

Potvrđene su i konstrukcije prijedlog za + infinitiv kada se nalazi pokraj neke zamjenice: Bilu ję punu toga za delati. Imiela ję tuo sę za nafčiti sę. Konstrukcijom da + perfekt izriče se zapovijed ili naredba: Da si sę pujęu! Zapovijed se može izreći još i konstrukcijom ima da + prezent glagola: Ima da tuo sę pujješ!

Vezano uz glagole vrijedi još spomenuti glagole koji su u ovome govoru povratni, a nisu povratni u standardnome jeziku. Tu je pojavu naveo i Hrg (1996: 31) u opisu ivanečkog govora: „Povratni su i neki glagoli koji u hrvatskom književnom jeziku nisu takvi: plakati se.“ Lončarić (1996: 129) donosi primjere povratnih glagola iz Bednje: lači sa, sasti sa, plokati sa... To su uglavnom glagoli stanja, a rjeđe glagoli radnje. Oni uz sebe mogu imati povratnu zamjenicu se u akuzativu, primjerice zdiči sę (imperativ 2. 1. jd. zdigni sę), stati sę (imperativ 2. 1. jd. stani sę), vučiti sę (imperativ 2. 1. jd. vuči sę) ili povratnu zamjenicu si u dativu, npr. sęsti si (imperativ 2. 1. jd. sędni si), pučinati si (imperativ 2. 1. jd. pučini si), pręspati si (imperativ 2. 1. jd. pręspi si), lęči si (imperativ 2. 1. jd. lęgni si), spiti si, natučiti si, pujęsti si, misliti si, gruntati si... To su primjeri koji su pronađeni u ovome istraživanju što ne znači da su to svi primjeri koji se koriste u govoru Voće.

Zamjenice

U govoru Voće upitno-odnosna zamjenica tko glasi što ili kie : Pud roku si ję prijęu što ję već dunęsju. Što sę smieję? Kie ję vę tuo napravivü? Upitno-odnosna zamjenica što glasi ka, rjeđe kaj: Ka boš itak s tjem? Analogno tome, neodređena zamjenica netko glasi neštu (Unda bu ti neštu pokli rękju čuj nieję dobru.), a zamjenica nešto glasi neka (čę smu našli de ud nečesara ka sę tuo putřlu). Upitno-odnosne zamjenice koji, koja, koje možemo naći u službi veznika jer povezuju zavisnosložene rečenice, a u govoru Voće one imaju oblik šteri, štera, šteru. Kada neodređene zamjenice dolaze u

instrumentalu s prijedlogom, njihov se oblik nikada ne odvaja kako bi se prijedlog smjestio između nego prijedlog dolazi ispred zamjenice: z nikim, z ničega, z nikakim.

Često se rabi etički dativ (Lončarić, 1996) ili dativ prisnosti bez obzira radi li se o izjavnoj ili upitnoj te jednostavnoj ili složenoj rečenici. Gotovo ga je moguće pronaći u svakoj trećoj rečenici pa pronalazimo puno primjera njegove uporabe: I vę ti sę mi pęlamu. Kak si mi kaj? Kak mi stujš? Nę znam kuliku ti vę tuo morę biti. Tuo ti ję ka si čovik unu misli. Ja sam ti došju. I vę su ti uni męnę zapòslili tam. Ja sam vam rudár. Još vę ti ję tje čovik žif.

U voćanskim govorima pronalazimo nenaglašeni oblik osobne zamjenice on u genitivu jednine u niječnim rečenicama u kojima su osobne zamjenice u genitivu. Iako bi se moglo reći da se radi o reduplikaciji zamjenica koju nalazimo u nekim organskim govorima, ipak to nije tako jer se ne duplira oblik zamjenice koja se u rečenici niječe već oblik ga nalazimo neovisno o osobnoj zamjenici u rečenici. Potvrde nalazimo u prezentu, perfektu i futuru. Valja napomenuti kako navedenu pojavu nalazimo samo u rečenicama u kojima se negacija odvaja, a to se najbolje vidi na primjerima: Nje mę ga bilu. Nje ga mę bilu. Nę bu mę ga zutra. Nje tę ga bilu. Tębę ga nje. Nje tę ga zutra. Jęnga ga nje duma. Nje ga ga bilu. Ję ga nje bilu ščęra. Nje ga ję bilu. Nje nas ga bilu tam. Nje vas ga bilu snoči. Nje ga ix bilu. Jix ga nje bilu. Osim spomenutih primjera oblika ga u rečenicama u kojima se negiraju osobne zamjenice u genitivu, takav oblik nalazimo i u rečenicama: Nje ga šefa. Nje ga bilu lupâte. Vęč ga nigdi nje pinęs. Iz ovih rečenica možemo zaključiti kako ova pojava nije vezana isključivo za zamjenice, ali je vezana za negaciju imenske riječi u genitivu. Iznimka je pronađena u rečenici: I pęt ga ji idę sam ču. Istu je pojavu zamijetio i Ivan Knežević (1995: 134) u proučavanju govora susjednog Klenovnika: „Česta je uporaba zamjeničkog oblika ga: pšeniceę ga i herži ga jake male bile.“

Brojevi

Brojeve jedan, jedna, jedno pronalazimo u značenju neodređenog člana u rečenicama u kojima se prepričava neki događaj iz prošlosti: Išla je prema doli jēdna mlada žējska. Tam jē delaū jēdin čovik z Ivanca. Unda jē jēdin dečic došju do mēnē. Vidim ja da tam stujī jēdna žējska sriednjix lieta. Takvu uporabu možemo pripisati utjecaju njemačkog jezika na kajkavsko narječje (Lončarić, 1996). Brojevi se u takvoj uporabi mogu zamijeniti s neodređenim zamjenicama neki, neka, neko: Unda jē neki dečic došju do mēnē. Vidim ja da tam stujī neka žējska sriednjix lieta. Razlika je i u naglasku. Kada se broj jedan koristi da se naglasi kako se radi o jedini, tada je naglasak na zadnjem slogu: Si su bili puzvani, a došju jē samu jēdin sōset.

Brojevi 2, 3 i 4 uvijek dolaze uz nominativ osobne zamjenice: mi dva, vi dva, unī dva, mi dvie, vi dvie, unē dvie, mi tri, vi tri, unī tri, unē tri, mi četiri, vi četiri, unī četiri, unē četiri. Brojevi od 5 nadalje dolaze uvijek uz genitiv osobne zamjenice: nas pēt, vas pēt, jix pēt itd.

Također, razlika je i u slaganju brojeva s imenicama. Naime, brojevi 2, 3 i 4 slažu se s nominativom množine imenice: dva brati, tri gudiki, četiri pesiki. S druge strane, brojevi od 5 nadalje slažu se s genitivom množine imenice koju nadopunjuju: pēt mačkuf, šest kokutuf, sēdam kraf.

Postoje i oblici obadva ili obidva za muški rod te oblik obadvie za ženski rod: obadva /obidva dedi, obadvie babē.

Nepromjenjive vrste riječi u sintaksi

Priložne oznake mjesta ponekad se izriču dvama mjesnim prilogima. Značenje se mjesnog priloga tako dodatno pojačava i objašnjava prilogom sim ili prilogom ta(m): tā gori, tā doli, sim notri, sim gori, sim doli, undi tam, ta notri. Ta dva priloga imaju značenje smjera. Sim označava kretanje od nekog mjesta prema govorniku, a ta je

njegov antonim i označava kretanje od govornika prema nekom drugom mjestu. U nekim slučajevima prilozi *sim* i *ta(m)* spajaju se s glavnim prilogom u jednu riječ: *gortá, doltá, vuntá*.

Priložne oznake mjesta u govoru Voće odgovaraju na pitanja *de, kam, kuojk*. Hrg (1996: 40) navodi da se značenje mjesnih priloga u ivanečkom govoru razlikuje s obzirom na mirovanje, pravac i cilj. Ista je situacija i u govoru Voće. U svakodnevnoj komunikaciji to glasi ovako: *Pa kuojk ti misliš iti? Tuojk doli pu prečki*. U nekim situacijama mjesnim prilogom *de* može se izreći i priložna oznaka načina, primjerice: *De tuoj se stigneš?* u značenju *Kako to sve stigneš*.

Razlikuju se neki oblici priloga kojima se izriče cilj kretanja od oblika kojima se izriče mjesto mirovanja: *Idem dimó. Ve sam glí bila duma. Ima mřvic se pu naklie. Dini sam tuoj naklu. Vuni je jaku zimá. Išju sam sám vun puglédati*.

Priložnom oznakom mjesta mogu se smatrati i prilozi odmicanja, u govoru Voće to su prilozi *proč* i *kraj*. Oni se koriste uz glagole kretanja za označavanje odmicanja od mjesta: *Ojdi proč ut peči. Idi liepu kraj ód mene*.

Priložna oznaka mjesta također se izriče i konstrukcijom prijedloga i imenske riječi. Umjesto prijedloga *kod* u upotrebi je prijedlog *pri* i on može doći uz genitiv ili lokativ imenske riječi: *Pri nas je práf zimá. Tam je se istu kak i pri nam*. Tako stanovnici Voće nikada neće reći da su bili na *misi* nego će koristiti konstrukciju *pre* i lokativ imenice *misa*: *pre meši*.

Kada se radi o priložnoj oznaci mjesta koja je izrečena prijedlogom uz neki toponim, u voćanskim govorima imamo dvojaku situaciju. Ovisno o kojem se toponimu radi,

prijedlog može biti u ili na. Svaka takva konstrukcija (prijedlog s određenim toponimom) dosljedna je, a ne fakultativna i ne ovisi o kontekstu. Tako postoje konstrukcije s prijedlogom u koji u Donjoj Voći glasi v ili se jednači po zvučnosti u svoj parnjak f: v Ivanci (L), v Ivancę (A), v Duolni Voći, v Guorni Voći, v Ladaji, v Lepoglavi, Várašu/Varáždinu. Postoje i konstrukcije s prijedlogom na i toponimom u lokativu: na Vinici, na Voći, na Višnjici, na Bednji, na Bistrici.

Iako je u standardnom jeziku jasna granica značenja prijedloga zbog koji označava uzrok i prijedloga radi koji označava namjeru, u govoru Donje Voće prijedlog zbog je jako rijedak, a njegovu funkciju i značenje preuzima prijedlog radi što je vidljivo iz rečenica: Najtę nika kuhati kavu radi męņę. Dietę ję nię išlu v škuolu radi gripe. Uná ti ję radi sęga toga udišla. Radi toga jer sam nię imiela višę pinęš. Prijedlog kroz u voćanskim govorima glasi čęz, a osim za označavanje mjesta, koristi se i za označavanje vremena: Mi čęz dien vę nę kurimu. Išli smu čęz Lukávic uku Rokę.

Veznici

Za sintaksu je vrlo važno proučavanje veznika jer oni povezuju najmanje sintaktičke jedinice – riječi u rečenice te povezuju međusobno složene rečenice. Posebno su zanimljivi veznici zavisnosloženih rečenica. Tako u voćanskim govorima nema uzročnog veznika budući da nego se umjesto njega upotrebljavaju konstrukcije zatu da, zatu jer ili zatu ka, neovisno o tome je li zavisna surečenica na drugom mjestu ili je u inverziji: Zatu da si dogu spala, nię tę nika spalu. Veznik ako koji izriče uvjet, nagodbu, pogodbu i sl. glasi čę: čę misliš dogu spati, mi tę nęmu čakali. čę bum vę ja uspórių, ... Veznik da zamijenjen je veznikom ka: Ka sę zravnam. Ka tę nę putira. Ka bu neki dinarik imėų. Ka sam ga dobių naza f trak. Veznik dá dolazi u značenju vremenskog veznika kad: Dá sam došju dimó. Dá sam imėų šesnájst lięt.

Čestice

Od čestica značajno je spomenuti česticu put/puta koja s glavnim brojevima čini jednu riječ i može imati dva oblika uz brojeve 1, 2 i 3, što je vezano uz fonologiju i etimologiju: jęmpuť / jęmpót, dvaput / dvapót, triput / tripót, četiripot, pętpot... Uz redne brojeve čestica zadržava svoj naglasak i piše se odvojeno te uvijek ima oblik pot: prvi pot, drugi pot, trejti pot, četrti pot itd. Isto se događa i kada se čestica put nađe uz priloge puno ili više: ponu pot, višę pot.

Iako Lončarić (1996) u opisu sintakse kajkavskog narječja navodi kako čestica li stoji iza prve riječi u rečenici, u govoru Donje Voće te čestice nema. To je važno reći zbog preobliske rečeničnog ustrojstva, tj. zbog tvorbe upitnih rečenica o kojoj će biti riječi u nastavku ovoga rada.

Čestica čim redovito dolazi uz komparativ pridjeva: čim dalę, čim bole, čim višę, čim goršę, čim pŗvu / čim prije / čim pŗę.

SINTAKTIČKA KRAĆENJA

U istraživanju voćanskih govora pronađeni su brojni primjeri sintaktičkog kraćenja u spontanom govoru koji bi se mogli objasniti jezičnom ekonomičnošću. Najčešće do sintaktičkih kraćenja dolazi u složenim glagolskim oblicima. Tada to može utjecati na veznik ili česticu koji se nalaze ispred glagolskih oblika koji se krate:

- kaj bila zęła < ka bi bila zęła
- kaj bių < ka bi bių
- kadu vidli < ka bodu vidli
- nędu < nę budu
- nęm < nę bum
- nęj bila ustala < nę bi bila ustala

- ka mę nę vgrizla < ka mę nę vgriznę

NEGACIJE

O negacijama se u ovome radu već govorilo u objašnjavanju negacija zamjenica u genitivu. Valja dati još nekoliko napomena, prije svega o načinu negiranja izjavne ili upitne rečenice. Naime, u govoru Voće rečenica u perfektu može se negirati na dva načina :

1) čestica ne odvojena je od glagola ili pomoćnog glagola čije značenje ona niječe: Sam ga nę prešju. Pa kak sam nę? Ka su nę išli. Ja sam nę mogu nika. Ja sam nę nika imę. Ali ję uná nika nę znala. Ništu ję nika nę znaų. Ję stę nę platili. Borik sę nę kitių. Da mu ję nika nę.

2) čestica ne spojena je s glagolom ili pomoćnim glagolom čije značenje niječe: Niesam skučię. Niesam bių piján.

Uobičajena je pojava ponavljanja negacije, kao u rečenici: Ništu sę z nikim nęčę spumináti.

UPITNE REČENICE

Upitne rečenice u govoru Voće mogu se tvoriti na nekoliko načina:

1. Iako u ovome govoru nema upitne čestice li, postoji upitna čestica a koja se uglavnom nalazi na početku upitne rečenice: A si ję? (u značenju Jesi li?) A sam dobru došju? A idęmu sam tuų složimu?

2. Za ovaj govor nije neuobičajeno da zanaglasnica dođe na početak rečenice i na taj način rečenica postaje upitna, ali i tada zanaglasnica prestaje biti nenaglašena i dobiva svoj naglasak, a rečenica dobiva uzlaznu intonaciju: Sam ti rękla? Sę ti zmisliš? Si si nę zęų? Si sę staų?

3. Jednostavan je način tvorbe upitnih rečenica intonacijom pitanja, tj. uzlaznom intonacijom: Dobru si ji pukazáų ka treba? Pusluxnaų tę ję?

4. Kao i u standardnom jeziku, rečenica može postati upitna upotrebom upitne zamjenice ili upitnog priloga na njezinom početku: Što pa je tuđ došju k nam? Kuliku lijet pa ti imaš? či pa si je ti?

SROČNOST

Pridjevski atributi u voćanskome govoru slažu se s imenicama koje opisuju u rodu, broju i padežu: ta xiža, te xiži, to pucu, šestum meseci, liepa gurica, z lievě straně/i.

Poštovanje se izriče samo drugim licem množine. Koristi se zamjenica Vi i glagol u množini muškog roda bez obzira na spol osobe kojoj se poštovanje izriče: Strina, ka stę ščera delali? Stric, duojtę sim pokli na gęmišt. Stę sę jaku zmočili snočka? Kuliku pot pa stę dupělali sienu? Najtę sę opčę zamarati s tjem, stric. Starijim osobama u susjedstvu iz poštovanja obraća se upotrebljavajući riječ stric, strina, teca i sl. Vi iz poštovanja nije zamijenjen trećim licem množine niti se u obraćanju ženskim osobama ne koristi glagolski pridjev u ženskom rodu jednine.

Uz brojeve dva, tri i četiri glagol u prezentu je uvijek u množini: Idędu dva čuvęka. Ti tri traniki sę dięladu. Kada uz brojeve dva, tri i četiri stoji glagol koji je u perfektu, on je u množini muškog roda: Išli su dva dečici. četiri dedi su ix čakali.

Uz brojeve od pet pa nadalje glagol uvijek dolazi u jednini, a kada je on u perfektu, nalazi se u srednjem rodu jednine: Sędam gudikuf idę vun. Pęt pesikuf je vušlu vun.

RED RIJEČI U REČENICI

Red riječi u govoru Voće slobodniji je od reda riječi u standardnom hrvatskom jeziku. To općenito vrijedi za cijelo kajkavsko narječje (Lončarić, 1996). Posebno se to odnosi na zanaglasnice koje često dobivaju svoj naglasak:

1. Zanaglasnice mogu biti na početku rečenice i tada one postaju naglašene: *Sám* si misliy ja tak. *Stě* sę zapitáli?
2. Zanaglasnice mogu postati naglašene i na nekom drugom mjestu unutar rečenice: Nemam nika za te. *Jě* tuo istina?
3. Zanaglasnice mogu stajati ispred naglašene riječi: *Un*i imadu časa sę nafčliti.

Osim toga, glagolska se zanaglasnica je obično ne izostavlja iza zamjениčke zanaglasnice se uz povratne glagole i u pasivnim konstrukcijama: *Un* sę je dobru prepráviy za zimu. „Kada se nađe klitika jedna uz drugu, njihov je redosljed uglavnom kao u standardnom jeziku“ (Lončarić, 1996).

REČENICE

Kako se u ovome radu govori o sintaksi, potrebno je reći još nešto i o rečenici kao sintaktičkoj jedinici. Rečenice dijelimo na jednostavne i složene. Što se tiče jednostavnih rečenica, i u govoru Voće nalazimo besubjektne rečenice, npr. *Svašta* ti sę puvjeda pu sele. i eliptične ili krnje rečenice, npr. *Pa* kaki? Zaključne nezavisnosložene rečenice imaju samo veznik zato, a suprotne rečenice nemaju veznika no i već. Upotrebljavaju se sve vrste zavisnosloženih rečenica pa za svaku donosimo primjer:

- Predikatna: *Un* je da dosadin bole nebre biti.
- Subjektna: *Puvj*eda sę da je bilu jaku tešku.
- Objektna: *Najt*e misliti da smu vas puzabili.
- Atributna: *Došlu* je taku vrieme da več moreš tešku na koga računáti.
- Mjesna: *Zišli* smu sę žimi de smu ne niti mislili.
- Vremenska: *Dá* je tuo prešlu, muoray sam naza iti.
- Načinska: *Ja* sam tuo napraviy kak je trebalu.

Obradena je sintaksa govora Donje Voće prema pojedinim vrstama riječi, sročnosti, preoblikama rečeničnog ustrojstva i redu riječi. Sintaktička obilježja uglavnom su ona koja su karakteristična za kajkavsko narječje uz neke posebnosti. Kao sintaktička posebnost ovog govora izdvaja se sintaktičko kraćenje, reduplikacija pomoćnog glagola biti u perfektu i uporaba zamjeničkog oblika *ga*.

ZAVIČAJNI GOVOR U NASTAVI U ŠKOLAMA IVANEČKOG PODRUČJA

NARJEČJE U HRVATSKIM ŠKOLAMA

Zbog sveopće globalizacije na svim područjima ljudske djelatnosti malo se govori o narječjima i zavičajnosti. No to je samo naizgled tako jer su ljudi itekako svjesni da baš u takvom vremenu treba govoriti o narječju i zavičaju, ne samo radi očuvanja tradicije nego i radi održanja kulturnog i društvenog identiteta. Iako to nekada nije bilo tako, u današnje se vrijeme počelo dosta govoriti o mjestu narječja u školama. Takav je slučaj i u Hrvatskoj. Hrvatski je jezik specifičan jer je on „jezični standard i supstandard, dijalekt i žargon“ (Težak, 1996: 27). Nastava hrvatskoga jezika mora pokriti sve te njegove segmente. Također, značajan je jer je on ujedno i nastavni jezik, ne samo nastavni predmet, cjelokupna se nastava u školama odvija na hrvatskome jeziku. Stoga je važno da djeca i mladi steknu pozitivan stav prema hrvatskom standardnom jeziku i da se služe njime u prilikama koje to zahtijevaju. To pak ne znači da su narječja i zavičajni govori manje vrijedni te da njima ne treba posvetiti pozornost i u nastavi. U prošlosti su narječja u hrvatskim školama uglavnom bila zanemarena i marginalizirana. O njima se rijetko govorilo, a u nastavnim planovima i programima nije ih uopće ni bilo ili su se usputno spominjali. Zavičajnim govorom u školama nije se govorilo jer je to bilo ružno i „seljački“, a nastavnici su takav „ružan“ govor odmah ispravljali i korili učenike zbog njega. Ta osuda i žigosanje narječja prešla je u svijest učenika, a narječja su postala sinonimi za ružno, nekulturno ili smiješno govorenje (Težak, 1975). Sva literatura o dijalektima i zavičajnom govoru u školi svjedoči o tom crnom vremenu za hrvatska narječja. Uvriježila su se negativna razmišljanja o zavičajnom govoru u nastavi (Turza-Bogdan, 2009a):

- Učenje narječja i o narječjima je nepotrebno (posebno kada je ono dominantno u sredini u kojoj živimo)
- Učenjem narječja zanemaruje se učenje standardnog jezika
- Učenici sami mogu učiti o narječjima i zavičajnim temama
- Upoznavanje narječja dovoljno je samo u izvannastavnim aktivnostima
- Narječja i zavičajni govor nebitni su u nastavnom radu i školskom sustavu.

Osim toga, pojavljuje se i uvjerenje o brzom nestajanju narječja i dijalekata pa se gdjegdje događa da se mjesni, zavičajni govor zanemaruje i potiskuje i u obitelji učenika. Pojedini roditelji podcjenjuju zavičajni govor i drže se stava da će njihovom djetetu biti lakše u školi ako će od malih nogu učiti govoriti „književnim“ jezikom. Suvremena literatura kritizira takav negativan stav prema narječjima i mjesnim govorima te zagovara njihovu što veću uključenost u školu i školske programe. Zavičajni aspekti mogu se integrirati u redovnu nastavu, izbornu ili fakultativnu nastavu te izvannastavne aktivnosti. Zavičajni se govor, kao jedan od zavičajnih aspekata, najbolje može integrirati u nastavu hrvatskoga jezika uspoređujući ga sa standardnim jezikom.

NARJEČJE U NASTAVNIM PLANOVIMA I PROGRAMIMA

Narječje u hrvatskim školama, točnije kajkavsko narječje i književnost u hrvatskim školama proučavala je Tamara Turza-Bogdan (2011) tako što je pregledala njegovu zastupljenost u nastavnim planovima i programima od 1874. godine do danas. Ona je taj period podijelila u četiri razdoblja u odnosu na kajkavsko narječje i književnost: 1) od 1882. do 1946., 2) od 1946. do 1972., 3) od 1972. do 1990., 4) od 1990. do 2006. U prvome se razdoblju ne spominju narječja, zavičajni govor niti dijalektalni pisci. U drugome razdoblju narječja i govori tek ulaze u nastavne planove i programe i spominju se tek usputno u okviru nastave jezika. Naglašeno je kako takav govor učenika u školi valja ispravljati. Zavičajni se govor spominje kao govor na kojem se učenici izražavaju prije njihova polaska u školu. U trećem razdoblju u nastavnim se planovima i programima pojavljuju natuknice vezane uz narječja i popis predloženih dijalektalnih djela. „U programskim se odrednicama 1972. prvi puta spominju kajkavsko i čakavsko

narječje“ (Turza-Bogdan, 2011: 186). Desetak godina kasnije, 1983. godine prvi se put pojavljuje termin *zavičajni govor* u programskim odrednicama za niže razrede osnovne škole.

U novim nastavnim planovima i programima nakon osamostaljenja Republike Hrvatske zavičajni govori i narječja polako počinju dobivati veći značaj i više prostora. Spominju se teorijski nazivi i termini vezani uz narječja i dijalekte, zavičajni aspekti ulaze u nastavu jezika i književnosti, ali i jezičnog izražavanja i medijske kulture. Predložena su i djela na dijalektima za obradu i interpretaciju, a spominje se i načelo zavičajnosti u izboru dodatnih, izbornih sadržaja. Također, vrlo je važno što se „spominje odnos zavičajnog, materinskog i manjinskog jezika te zamjećivanje razlika među njima kao i slušanje, čitanje i razumijevanje zavičajnih književnih djela, govorenje i pisanje zavičajnim idiomom“ (Turza-Bogdan, 2011: 189).

U Nastavnom planu i programu iz 2013. godine zavičajni se govor spominje u četvrtom razredu gdje se očekuje da učenik razlikuje književni jezik od zavičajnoga govora, odredi svoj zavičajni govor u odnosu na jedno od tri narječja te da učenik usmeno i pisano komunicira na svome zavičajnom govoru. U petom razredu zavičajni se govor nalazi pod izbornim sadržajem, npr. *Pripovijedanje zanimljivoga događaja jezikom moje bake i jezikom moje generacije*. U šestom razredu pojavljuje se tema *Dijalektno pjesništvo* te se očekuje od učenika da prepozna suodnos zavičajnoga govora i zavičajnih tema i motiva. U izbornom sadržaju nalazi se *Izražajno čitanje dijalektnih tekstova, Anegdote i vicevi na zavičajnome narječju* te crtice, dramski tekstovi i poslovice vezane uz zavičaj. U sedmom razredu zavičajni govor ponovno se nalazi samo u izbornom sadržaju, primjerice prijevod dijalektnih tekstova. Više pozornosti zavičajnom govoru posvećuje se u osmom razredu gdje su natuknice *Osnovna obilježja hrvatskih narječja i Zavičajni govor i narječje prema književnome jeziku*. Pod nastavnim područjem jezično izražavanje nalazi se tema *Razgovorni stil* gdje se spominju i dijalektizmi te tema *Slušanje i čitanje, govorenje i pisanje dijalektnih tekstova*. Zavičajni govor, materinski jezik, narječja i načelo zavičajnosti nalaze se u izbornome sadržaju za osmi razred osnovne škole. Osim toga, zavičajni govor spominje se u jednoj od zadaća nastave hrvatskog jezika, a to je osvješćivanje razlika između

standardnoga jezika i zavičajnog idioma. Čini se kako je zavičajnih tema i tema vezanih uz zavičajni govor i narječja ipak premalo u osnovnoj školi te da dubina njihove obrade ovisi o nastavniku i njegovoj odluci i mišljenju koliko su narječja i zavičajni govori važni kao teme nastavnih sati u osnovnoj školi.

RAZVIJANJE KOMUNIKACIJSKE KOMPETENCIJE NA JEZIČNOM STANDARDU I NARJEČJU

Komuniciranje na materinskome jeziku jedna je od osam temeljnih kompetencija koje su istaknute i u dokumentima Europske komisije pod nazivom *Ključne kompetencije za cjeloživotno učenje*. Učenici u osnovnoj školi trebali bi ovladati komuniciranjem i izražavanjem i na jezičnom standardu i na svome materinskom narječju. Međutim, izražavanje na standardnome hrvatskom jeziku učenicima završnih razreda često predstavlja problem. Razloge možemo tražiti u naglom prijelazu s ugodne i spontane, stvaralačke komunikacije djece predškolske dobi na standardizirano učenje i gramatikalizirani pristup jeziku i komuniciranju. Od učenika se u osnovnoj školi očekuje komunikacijska kompetencija ili znanje jezika i lingvistička kompetencija ili znanje o jeziku (Pavličević-Franić, 2007). Kada se dogodi da se previše naglasak stavlja na lingvističku kompetenciju, tada učenicima nedostaje komunikacijska kompetencija i teško im se usmeno i pismeno izražavati. Zahvaljujući prepoznavanju takvih problema u nastavi hrvatskoga jezika, sve se više govori o komunikacijsko-funkcionalnom pristupu usvajanju hrvatskoga jezika koji ističe važnost komunikacijske kompetencije i pragmatičnog pristupa jezičnim sadržajima (Pavličević-Franić, 2005).

Komunikacijsko-funkcionalni pristup najsvrhovitiji je i najbolji model usvajanja hrvatskog jezika u osnovnoj školi jer se apstraktan sadržaj, tj. gramatika prikazuje zorno, na konkretnim primjerima. Usvajanje hrvatskoga jezika izloženo je velikim očekivanjima svih sudionika odgojno-obrazovnog procesa jer je u pitanju sadržaj koji se sustavno uči i poučava od predškole do završetka srednje škole, a objedinjuje više razina. Također, radi se o materinskom jeziku, ali i komunikacijskoj osnovici svim drugim obrazovnim sadržajima i predmetima (Pavličević-Franić, 2007). Stoga komuniciranje na materinskom jeziku nije važno samo za nastavu hrvatskog jezika nego

za nastavu i školu uopće. Učenicima je hrvatski jezik važan popratni čimbenik kognitivnog razvoja i temelj za izgradnju socijalnih odnosa i njihove socijalne kompetencije (Pavličević-Franić, 2007). Zbog tolike važnosti zabrinjavaju rezultati nekih istraživanja koji pokazuju da institucionalno učenje hrvatskog jezika tijekom osnovne škole nužno ne rezultira boljom sposobnošću izražavanja, sporazumijevanja, govorenja i pisanja na materinskom jeziku jer se ono temelji na teorijskom znanju (Pavličević-Franić, 2007).

Nastava hrvatskog jezika mora polaziti upravo od komunikacijskog principa i uvažavati karakteristike ranog jezičnog razvoja djece. Učenicima je lakše ako se polazi od nečeg poznatog, od materinskog idioma, tj. zavičajnoga govora (Ciglar i Turza-Bogdan, 2007). U psihologiji je poznato kako učenici imaju razvijeniju sposobnost slušanja i razumijevanja jezika od sposobnosti govorenja što je vidljivo i kod učenja stranog jezika (Vizek Vidović i dr., 2003, prema Ciglar i Turza-Bogdan, 2007). Zato je važno poticati usmeno izražavanje učenika i komuniciranje i na standardnom jeziku i na zavičajnom govoru, a to se može upravo komunikacijsko-funkcionalnim pristupom. Učenici moraju bogatiti svoj rječnik, usvajati rečenične strukture, vježbati izražajno čitati, govoriti tečno i jasno, organizirati svoje misli i slijediti pravilan raspored misli u govorenju.

Komunikacijska kompetencija, osim što je važna za nastavu i školu, važna i za osobni razvoj pojedinca: „Istraživanja potvrđuju da je razvijenija komunikacijska sposobnost proporcionalna uspješnijoj socijalizaciji, a utječe i na cjelokupan razvoj svestrane stvaralačke ličnosti“ (Pavličević-Franić, 2005: 81).

OKOMITA VIŠEJEZIČNOST

Djeca u ranoj dobi uče jezik tako što su izloženi komunikacijskim situacijama, odnosno slušaju druge kako govore i imitiraju ih. Sve do polaska u školu dijete uglavnom komunicira na svome organskom idiomu, govori onako kako se govori u njegovoj obitelji. Susret s drugim supstandardima ima samo ako pohađa vrtić, neku igraonicu ili tečaj. Taj njegov prvi organski idiolekt naziva se u stručnoj literaturi materinski idiom, majčinski, organski, zavičajni ili okolinski govor (Pavličević-Franić, 2007). U ovome

radu nazivamo ga zavičajni govor. Zavičajni govor je „izvorni govor nekoga kraja koji ima dijalektna obilježja i razlikuje se od standardnoga jezika“ (Bežen, 2005: 187). Mjesni govori susjednih sela ili općina mogu se razlikovati neznatno, ali i značajno (Bežen, 2005), zato govorimo o zavičajnom govoru, govoru koji karakterizira širu okolicu ili područje, u ovome slučaju područje grada Ivanca.

Nakon polaska u školu dijete uči hrvatski standardni jezik. On nije prirodan nikome, svi ga moraju učiti, bez obzira kojim narječjem govore. Stoga se može reći da djeca nakon polaska u školu postaju dvojezični govornici jer svi govore bar dva idioma: razgovorni, tj. zavičajni idiom i standardni ili neki oblik službenog idioma (Jelaska, 2003). Radi se o okomitoj ili vertikalnoj višejezičnosti koja označava „odnos različitog dijalektalnog idioma i standardnog jezika unutar istog materinskog jezika“ (Pavličević-Franić, 2005: 63). Prema tome, govornici su u komunikaciji višejezični, prilagođavaju svoj govor pojedinoj situaciji i sugovornicima s kojima komuniciraju. Tu okomitu višejezičnost važno je imati na umu prilikom poučavanja standardnog jezika. Ovladavanje standardnim jezikom može biti otežano jer je to učeniku drugi jezični sustav koji usvaja te on kao takav dolazi u vezi s prvim jezičnim sustavom, zavičajnim idiomom učenika (Alerić, 2005). S druge strane, usvojenost jednog jezičnog sustava zapravo učeniku omogućuje da drugim jezičnim sustavom ovlada jednostavnije pa to nastavnik u poučavanju treba iskoristiti.

PRIMARNI I SEKUNDARNI JEZIČNI OSJEĆAJ

Prvi jezični sustav podrazumijeva komuniciranje pojedinca na svom organskom, zavičajnom govoru. On je komunikacijsko sredstvo u lokalnoj zajednici, pojedinac njime govori u krugu svojih bližnjih te se njime ovladava spontano, bez ulaganja svjesnog napora. Na sustav koji je prvi ovladan veže se imanentna, primarna, implicitna, intuitivna, unutarinja ili prirodna gramatika te njome ovladavaju svi pojedinci (Alerić, 2005). Radi se o skrivenoj, nesvjesnoj gramatici pojedinca koja se ne uči u školi nego komuniciranjem u svakodnevnom životu.

U školi se uči normativna gramatika, ali ona je za učenike samo djelomično novo znanje jer se u nekim segmentima normativna i imanentna gramatika učenika preklapaju. Ono

što je zajedničko i poznato učenicima valja iskoristiti prilikom tumačenja gramatičke norme, a razlike je potrebno osvijestiti. Oslanjanje normativne gramatike na imanentnu gramatiku i primarni jezični osjećaj tako može biti izravno i neizravno (Alerić, 2011). Nakon ovladavanja nekim jezičnim sustavom javlja se jezični osjećaj prepoznavanja jezičnih činjenica i podataka kao onih koje pripadaju tom sustavu ili kao onih koje su tom sustavu strane. Kao posljedica ovladavanja zavičajnim govorom javlja se primarni jezični osjećaj. „Primarni jezični osjećaj nastaje kao posljedica ovladavanja imanentnom gramatikom zbog čije individualnosti nije jedinstven, a sekundarni jezični osjećaj kao posljedica ovladavanja normativne gramatike zbog čije univerzalnosti jest jedinstven“ (Alerić, 2011: 172).

Jezični osjećaj širi je pojam od pojma imanentna gramatika: „Jezični je osjećaj najčešće neosvijestena sposobnost procjene usklađenosti jezičnih činjenica u vlastitim i/ili tuđim govorenim i/ili pisanim ostvarenjima sa stanjem u nekom drugom jezičnom sustavu“ (Alerić, 2005: 12). Prema stupnju jezičnog osjećaja može se odrediti stupanj usvojenosti nekog jezičnog sustava, tj. razina jezične kompetencije toga jezičnog sustava. Za poučavanje i nastavu najvažniji je primarni jezični osjećaj jer on ostavlja najdublji trag i utječe na sve jezične sustave s kojima se kasnije u životu pojedinac susreće i koje usvaja (Alerić, 2005).

Normativna gramatika u vezi je s drugim jezičnim sustavom, kao i sa sekundarnim jezičnim osjećajem, ali ona za razliku od imanentne gramatike ima dvije razine: teorijsko poznavanje i praktičnu primjenu u komuniciranju i izražavanju. Kao što je već bilo spomenuto, standardni idiom uvijek je drugi jezični sustav pa se njime razvija sekundarni jezični osjećaj. Ne smije se zanemariti da se on izgrađuje na temelju primarnog jezičnog osjećaja. Potrebno je samo prepoznati staro, skriveno ili stečeno znanje i otkriti razlike, ono što je novo, različito. Znatno su manja odstupanja i otkloni od standardnojezične norme kod učenika srednje škole jer oni bolje prepoznaju razlike između imanentne i normativne gramatike i imaju bolje izgrađen sekundarni jezični osjećaj.

STANDARDNI JEZIK I ZAVIČAJNI GOVOR

U nastavi hrvatskoga jezika, a i u nastavi uopće, trebalo bi pronaći „zlatnu sredinu“ između strogog izražavanja na standardnome jeziku i uporabe zavičajnoga govora. Razumije se da se nastava hrvatskog jezika temelji na učenju i poučavanju standardnog jezika koji se koristi u službenoj komunikaciji. Učenici i nastavnici stoga bi se trebali u nastavi izražavati upravo standardnim jezikom jer je nastava jedan od oblika službene komunikacije, a škola je jedna od državnih ustanova. Za neke učenike škola je jedina prilika kako bi naučili izražavati se standardnim jezikom. Svi nastavnici ujedno su i nastavnici hrvatskog jezika jer učenici svakodnevno u školi slušaju kako oni govore. Međutim, mnogi nastavnici, pa i nastavnici hrvatskoga jezika u komunikaciji s učenicima koriste zavičajni idiom kako bi pedagoška komunikacija bila što uspješnija jer je zavičajni idiom učenicima uglavnom draži i poznatiji (Težak, 1996). Učenici su tako opušteniji i razredno ozračje je kvalitetnije, izbjegava se autoritarna distanca između nastavnika i učenika.

Korištenje zavičajnoga govora u nastavi opravdano je, ali zavičajni govor ne smije preuzeti cjelokupnu nastavu, preuzeti primat u nastavi koji ima standardni jezik. Uporaba zavičajnoga govora u nastavi mora biti svrhovita i prikladna situaciji te je nužno postići ravnotežu između uporabe standardnoga jezika i zavičajnoga govora u nastavi. Zavičajni govor može poslužiti „kao most prema boljoj spoznaji i standardnog jezika i dijalekta“ (Kalogjera, 2003: 176).

Ne smije se ići u drugu krajnost pa potpuno zanemariti i izbaciti zavičajni govor iz škole jer „u sredinama gdje je dijalekt stigmatiziran djeca mogu imati problema u školi, postaju komunikacijski nekompetentna“ (Granić, 2003: 144). To što djeca uče standardni jezik u školi, ne znači da su zaboravili svoj zavičajni govor nego oni stalno dolaze u interferenciju pa u nastavi to treba pozitivno iskoristiti. Pohvalno je i dobro što „naši nastavnici i obrazovani ljudi sve manje gledaju na dijalekte kao na rezervoare jezičnih pogrešaka“ (Kalogjera, 2003: 171).

Istina je da su najčešća odstupanja od standardnojezične norme upravo ona koja odražavaju stanje u razgovornom stilu i zavičajnom govoru, no u nastavi su potrebne

metode koje bi ukazale i na razlike i na sličnosti, odnosno preklapanja u standardnojezičnoj normi i zavičajnome govoru. Najbolja bi u tom pogledu bila kontrastivna metoda, tj. usporedbe standarda i zavičajnoga govora. Takva se odstupanja događaju „kao posljedica prijenosa iz jačega zavičajnog idioma u korpus standardnog jezika koji dijete nije još dovoljno usvojilo“ (Pavličević-Franić, 2007: 39). Očekivano je i vidljivo da standardni jezik djeluje na promjene u hrvatskim narječjima, pa tako i u kajkavskome narječju, ali vidi se i obratan učinak. Zavičajni govor djeluje i na standardni jezik: „nije u pitanju samo izgovor glasova i naglasak već i druge jezične razine“ (Kalogjera, 2003: 172). To je već ranije prepoznao i Stjepko Težak (1975: 75): „Znači da bi odnos naših dijalekata u budućnosti valjalo shvatiti u takvom dijalektičkom odnosu na standardni jezik gdje su utjecaji uzajamni.“ Upravo zbog takvih interferencija „odnos između zavičajnoga i standardnoga idioma u nastavi trebao bi biti odnos supostavljanja i suprotstavljanja, uključivosti, a ne isključivosti, ne potiskivanja zavičajnoga govora“ (Nemeth-Jajić i Prvulović, 2012: 291).

Njegovanje i uporaba zavičajnoga govora u školi ovisi i o sredini u kojoj se škola nalazi. U manjim homogenim sredinama zavičajni govor više se cijeni i njeguje u društvu, pa tako i u školi. On je važan dio kulturnog i društvenog identiteta i pojedinca i cijele zajednice pa se u takvim sredinama više njeguje govorena i pisana riječ na dijalektu (Granić, 2003).

Okolnosti su, uz nastavnika, učenika i jezik, temelji nastave hrvatskoga jezika (Težak, 1996) i ne smiju se nikako zanemariti. Škola nije zatvorena ustanova, dio je života sredine u kojoj se nalazi i stalno interferira i surađuje s drugim lokalnim ustanovama i udrugama. Ona je na neki način odraz sredine u kojoj se nalazi. Okolnosti mogu tako bitno utjecati na strukturu i uspjeh odgojno-obrazovne ustanove, a prema Težaku (1996) to su: zemljopisne okolnosti, povijesno-političke okolnosti, društveno-gospodarske okolnosti, kulturološke i jezične okolnosti. Neke od njih mogu se mijenjati, a druge pak nisu podložne promjenama nego im se škola jednostavno treba prilagoditi.

Ivanečko područje sredina je koja njeguje i čuva zavičajni govor. Održavaju se manifestacije i priredbe za očuvanje tradicije, zavičajnih običaja i zavičajnoga govora.

Potiče se stvaralaštvo na zavičajnome govoru, izdaju se zbornici i časopisi o zavičajnome govoru te djelima i piscima na zavičajnome govoru. Njegovanje i očuvanje tradicije, kulturnog zavičajnog identiteta i zavičajnoga govora počinje u obitelji, a nastavlja se u školi i široj društvenoj zajednici. U sjeverozapadnoj Hrvatskoj poznata je tradicionalna manifestacija *Draga domača reč* koja se održava svake jeseni u gradu Ivancu. Prikupljaju se radovi učenika osnovnih škola i pjesnika te pjesnika amatera koji su pisani zavičajnim idiomom te se odabiru tri najbolja rada koja su nagrađena. Radovi se zatim izdaju u zborniku *Draga domača reč* i čitaju na predstavljanju zbornika.

Tradicionalni stavovi o zavičajnom govoru i dijalektima bili su podcjenjivački. Stigmatiziralo se jezične varijetete koji nisu bili u skladu sa standardnojezičnom normom. Nazivalo ih se *jezikom nižih klasa, seljačkim jezikom, nepažljivim govorom* i sl. (Kalogjera, 2003). Podcjenjivanje dijalekata dovelo je do slabijeg zanimanja za dijalekte, kao i slabijeg zanimanja za proučavanje zavičajnoga govora u nastavi. Osim toga, postojali su eksplicitni i implicitni stavovi o izumiranju i propadanju dijalekata, o homogenizaciji i standardizaciji jezika. Dijalektima se pristupalo kao izvoru povijesno-jezičnih činjenica koje su rezervirane za dijalektologe, a rijetko kao živom komunikacijskom kanalu koji interferira sa standardnim jezikom (Kalogjera, 2003).

Noviji trendovi pokazuju zanimanje za dijalekte i lokalne govore, i ne samo to: „Istraživanja o narječju u obrazovanju aktualna su u mnogim državama jer je teško pronaći državu čiji su govornici jednojezični“ (Turza-Bogdan, 2009b: 176). Nastavnici ne smiju podcjenjivati učenički zavičajni idiom nego prenijeti učenicima stav o ljepoti i bogatstvu svih hrvatskih govora, pozitivan stav prema izražavanju na zavičajnome govoru u svakodnevnoj neslužbenoj komunikaciji. Istražuje se prisutnost i korištenje zavičajnih idioma u nastavi te njegov utjecaj na pismenost, izražavanje i stvaralaštvo. Istraživanja pokazuju „da je najvažnije djetetu pokazati uvažavanje prema njegovom jeziku, onim kojim govori kada dolazi u školu“ (Cheshire, 2007, prema Turza-Bogdan, 2009b: 176).

Iz svega navedenoga dosad jasno se vidi kako je potrebno i nužno dijalektološke i dijalektne sadržaje što više uključiti u nastavu i nastavni plan i program. Razlozi za to

su trojaki. Težak (1996) navodi kulturološke i didaktičke razloge, a Nemeth-Jajić i Prvulović (2012) pridodaju još i sociolingvističke razloge za njegovanje zavičajnoga govora u nastavi. Kulturološki razlozi podrazumijevaju važnost dijalekata i zavičajnih govora za hrvatsku kulturu, društvo i tradiciju. Didaktički razlozi proizlaze iz potrebe da zavičajni govor posluži kao pomoć za uspješnije svladavanje i usvajanje standardnoga jezika. Sociolingvistički razlozi predstavljaju veliku važnost uporabe nestandardnih varijeteta, odnosno zavičajnoga govora u pojedinim kontekstima i situacijama u kojima standardni jezik nije dovoljno funkcionalan. Iz spomenutih razloga dijalektni sadržaji u nastavi hrvatskoga jezika imaju svoju svrhu, a to je: „svijest o njihovoj ulozi u komunikaciji i stvaralačkoj praksi te o njihovu odnosu prema standardnome jeziku“ (Težak, 1996: 411).

ZAVIČAJNI GOVOR U NASTAVI I NAČELO ZAVIČAJNOSTI

Njegovanje zavičajnoga govora u nastavi hrvatskoga jezika obuhvaća sva područja predmeta hrvatski jezik: književnost, jezik, medijsku kulturu i jezično izražavanje. Osim toga, to je moguće i u nastavi lektire te u izvannastavnim aktivnostima, a posebna produktivnost njegovanja zavičajnoga govora vidljiva je u literarnom i scenskom izrazu učenika (Visinko, 2002). Turza-Bogdan (2009) odnos prema zavičajnome govoru u nastavi hrvatskoga jezika svrstala je u 5 pristupa:

- 1. S obzirom na usvajanje jezičnoga standarda*
- 2. S obzirom na osvješćivanje razlike između standardnoga jezika i zavičajnoga idioma, ali na način da idiom bude sociološki „priznat“ jezik*
- 3. S obzirom na upoznavanje hrvatskoga jezika kao jezika s 3 narječja*
- 4. S obzirom na jezično izražavanje na zavičajnome idiomu i standardu što podrazumijeva razvoj komunikacijske kompetencije*
- 5. S obzirom na upoznavanje književnih djela na trima narječjima, razvoj literarnih sposobnosti, interesa i kulture.*

Svi ti pristupi povezani su s načelom zavičajnosti, jednim od načela nastave hrvatskoga jezika u osnovnoj i srednjoj školi. Nastavna načela izvode se iz svrhe učenja toga predmeta, a svrha učenja hrvatskoga jezika je „spoznaja o biti, osnovama i značajkama hrvatskoga jezika, svijest o potrebi učenja i njegovanja hrvatskoga jezika i pravilna

uporaba književnoga, odnosno standardnoga hrvatskoga jezika u govorenju i pisanju“ (Težak, 1996: 31). Pojam hrvatski jezik ovdje obuhvaća i standardni jezik i njegove nestandardne varijete, a najvažniji među njima je učenikov zavičajni govor „koji ulazi u sustav određenog dijalekta i koji se u nastavnojezičnoj i izvannastavnojezičnoj praksi promatra i proučava s gledišta načela zavičajnosti“ (Visinko, 2007: 208).

„U naše doba načelo zavičajnosti je izvan svake sumnje važnije i aktualnije nego što je bilo ikada u prošlosti“ (Mimica, 2005: 205). Načelo zavičajnosti podrazumijeva da se u nastavi hrvatskoga jezika iskoristi učenikova imanentna gramatika, ono što mu je već poznato i blisko za svladavanje hrvatskoga standardnog jezika. Učenike se postupno treba uvoditi u služenje standardnim jezikom njegujući pritom njihov zavičajni govor (Visinko, 2002). Za to je potrebno da nastavnici poznaju i uvažavaju učenikov zavičajni govor te da tome prilagođavaju svoju nastavu. U čitanke za osnovnu školu ulazi načelo zavičajnosti što se vidi izborom pisaca i djela iz različitih zavičajnih sredina, no čitanke ne mogu potpuno zadovoljiti zahtjeve načela zavičajnosti pa ovdje nastavnik ima ključnu ulogu (Rosandić, 1975). Predlaže se načelo zavičajnosti i u izboru lektira, isječaka iz radijskih i televizijskih emisija, filmova i sl. To se može jako dobro ostvariti u uvodnom dijelu sata, u motivacijama učenika.

Zavičajni govor se razlikuje od jednoga kraja do drugoga što znači da su imanentne gramatike učenika u različitim sredinama različite. Nastavnik stoga treba prilagoditi svoj plan, pristupe i metode u nastavi imanentnim gramatikama učenika u poučavanju standardnoga jezika. Težak (1996) navodi primjere obrađivanja razlike među slivenicima č i ć u sredini u čijem zavičajnom govoru ne postoje ta dva fonema. Obrada toga sadržaja sigurno se u toj sredini razlikuje od sredine u čijem se zavičajnome govoru ta razlika među slivenicima čuje i izgovara. Zavičajni govor u nastavi može poslužiti kao korelacija između nastave jezika i nastave književnosti. Bajke, basne i novele primjeri su tekstova koji su zahvalni za leksičko-stilsku analizu. Na tim tekstovima moguća je i leksička analiza, i interpretacija narječja, i upoznavanje usmene priče i basne (Hranjec, 2009).

Također, načelo zavičajnosti pretpostavlja i korištenje zavičajnoga govora „u svakoj nastavnoj situaciji gdje je to poticajno i za ostvarenje nastavnih zadaća korisno“ (Težak, 1996: 98). Metodičari hrvatskoga jezika posebno naglašavaju korištenje zavičajnoga govora u nastavi jezičnoga izražavanja (npr. Zdenka Gudelj-Velaga, 1990) gdje se učenicima u početnome razdoblju usvajanja standardnoga jezika otkloni od standardnojezične norme, točnije uporaba zavičajnoga govora umjesto standarda trebaju zanemarivati i opraštati, tj. dopuštati. Bolje je da se učenici slobodno i jasno izraze na zavičajnome idiomu nego da se njihovo jezično izražavanje koči i da se kod njih javlja strah od izražavanja, komunikacije ili govorenja. Stroga zabrana izražavanja na zavičajnome govoru i ispravljanje svakog zavičajnog jezičnog izraza može dovesti do govornog straha djece u školi (Šimleša, 1975). Tijekom školovanja učenik će modelom jezičnog prijenosa usvojiti norme standardnoga jezika i izražavati se u skladu s njime, no neće pritom zanemariti ili zaboraviti i svoj zavičajni idiom.

U nastavi jezičnoga izražavanja važno je osposobiti učenike za odabir primjerenog jezičnog idioma, osposobiti ih za donošenje odluka kada će i u kojoj situaciji koristiti standardni jezik, a kada će se služiti svojim zavičajnim idiomom ili razgovornim stilom (Pavličević-Franić, 2005). Za nastavu jezičnoga izražavanja Težak (1996) zato preporuča da nastavnici za vježbe pismenog i usmenog izražavanja koriste teme koje su prostorno i vremenski bliske učenicima, teme iz njihova zavičaja, vezane uz problematiku njihove sredine u kojoj žive. „Načelo zavičajnosti utemeljuje nastavu stvaralačke pismenosti kao dio nastavnog sustava koji, sukladno društvu u kome se nalazi, afirmira individualno kao konstitutivni dio zajedništva“ (Gudelj-Velaga, 1990).

ZAVIČAJNOST KAO KNJIŽEVNA KATEGORIJA

Zavičajnost se može različito definirati ovisno o tome iz koje perspektive, znanosti ili discipline ju proučavamo. Obično se pri tome misli na mjesto rođenja, odrastanja, podrijetla (Bežen, 2005). Gledajući etimologiju te riječi, zavičajnost se definira kao „mjesto na kojem obitavamo, gdje smo navikli živjeti, čije smo običaje usvojili i koji su stoga postali dio naših navika i ponašanja“ (Bežen, 2005: 186).

U nastavi se zavičajnost uglavnom promatra kao književna kategorija. Zavičaj je nepresušan izvor inspiracije i izvor motiva brojnim umjetnicima: slikarima, fotografima, glazbenicima i književnicima. U književnosti se zavičaj kao tema ili glavni motiv pojavljuje zaista često, o zavičaju su pisali i mnogi poznati antologijski hrvatski pisci i pjesnici – Miroslav Krleža, Dragutin Domjanić, Ivan Goran Kovačić itd. Kako je zavičaj ono što je učenicima blisko, poznato i drago, sigurno da je i učenicima lako i lijepo pisati o zavičaju i zavičajnim temama, tako mogu iskazati svoje najdublje osjećaje. Sam pojam zavičaja podsjeća na djetinjstvo i vraća nas u djetinjstvo jer smo odrasli u nekom svom zavičaju i on utječe na čitav naš život. Upravo zato zavičajnost je oduvijek bila jedna od važnih elemenata odgoja (Bežen, 2005).

Zavičajna je književnost uvijek dio nacionalne povijesti književnosti. Do 19. stoljeća hrvatska je književnost bila tronarječna. Od hrvatskog narodnog preporoda do danas kajkavski je postao sve više marginaliziran (Hranjec, 2009). Društveno-politička situacija bila je takva da su hrvatska narječja bila potiskivana, naglašavalo se zajedništvo naroda bivše države pa su narječja u tome smetala. Iz standardnoga jezika nastojalo se izbaciti sve riječi iz čakavskoga ili kajkavskoga narječja. Tako se npr. iz standarda željelo izbaciti kajkavsku riječ oganj, a preporučalo se korištenje riječi vatra.

Zadaća je škole i društva danas vratiti narječjima onaj status koji zaslužuju imati. „Učitelji se moraju osloboditi stava o inferiornosti narječja“ (Hranjec, 2009: 457). U tom smislu potrebna je hrvatskome jeziku jezična sinteza, „plodonosno obogaćivanje književne štokavštine kajkavštinom i čakavštinom“ (Hranjec, 2009: 450).

ZAVIČAJNOST KAO PEDAGOŠKA KATEGORIJA

Zavičajnost nije samo književna kategorija ili književna inspiracija. Ona je i pedagoška odnosno didaktičko-metodička kategorija (Rosandić, 1975). Metodičari su to prepoznali vrlo rano, ali ostaje pitanje koliko je ona kao takva zaživjela u praksi. „Pedagoško određivanje kategorije zavičajnosti polazi prvenstveno od odgojno-obrazovne funkcije nastave“ (Rosandić, 1975: 12). Prema tome, zavičajnost kao pedagoška kategorija ima odgojno-obrazovne funkcije, primjerice (Rosandić, 1975: 12):

- Razvija rodoljubne i domoljubne osjećaje

- Pobuđuje interes za dubljim upoznavanjem kulturnog i književnog blaga
- Povezuje nastavu sa životom
- Utječe na kulturni život sredine.

Primjenom načela zavičajnosti nastava postaje bogatija i sadržajnije, u nastavu se uključuju nove metodičke forme, nova dimenzija odgoja i obrazovanja. Pedagogija kao znanost početkom 20. st. postaje otvorenija za nove metode, pristupe i pravce u nastavi, odgoju i obrazovanju. Tada se javlja i snažan pokret za toleriranje zavičajnoga govora u nastavi, ali i uvođenje dijalekata u škole (Šimleša, 1975). Dijalektalna književnost, zavičajne teme i zavičajni govor „više se ne zaustavljaju pred zatvorenim vratima škole“ već postaju „predmet jezičnih promatranja, estetsko-literarnih doživljaja i vrednovanja“ (Šimleša, 1975: 19).

Načelo zavičajnosti konkretan je primjer općeg didaktičkog načela povezanosti nastave sa životom. Polazeći od zavičajnoga govora i zavičajnosti učenici polako ulaze u društvo i svijet jer se ne smije dogoditi da se ostane samo na zavičaju i zavičajnome govoru. Nastavnici učenicima moraju pružiti svu širinu i dubinu za istraživanje svijeta i pojava oko sebe. Znači da načelo zavičajnosti nije isto što i lokalizam i nastavnik ne smije ući u tu zabludu. Načelo zavičajnosti kao načelo povezanosti škole sa životom ogleda se u sljedećim zahtjevima (Šimleša, 1975):

- nastava po izboru obrazovnih sadržaja mora biti bliska životu
- potrebna je i životno-prostorna blizina obrazovnih sadržaja, neki sadržaji moraju biti zavičajni
- prvenstveno učenik mora upoznati zavičaj, pojave u zavičaju, a zatim postupno prelazi na pojave u široj okolini i svijetu (o tome su pisali već i poznati pedagozi J. A. Komensky iz 17. i J. J. Rousseau iz 18. st.).

Ne smijemo ni zaboraviti aspekt izražavanja na zavičajnome govoru u nastavi što je također konkretan primjer povezanosti škole sa životom. Ne treba pod svaku cijenu izbjegavati obratiti se učenicima ponekad i na njihovom zavičajnom idiomu (Težak, 1996). Uporaba zavičajnoga govora nalazi se i u aksiološkoj definiciji zavičajnosti: „osjećaj pripadnosti kraju u kojem je čovjek rođen i odrastao, a očituje se u uporabi

zavičajnoga govora čak i kad se živi izvan zavičaja, u prakticanju zavičajnih običaja, u pripadnosti zavičajnim društvima itd.“ (Bežen, 2005: 187).

Ako će i nastavnici u nekim prilikama govoriti na zavičajnome idiomu, učenici neće steći podejnjivački stav prema svom zavičajnom idiomu i neće se sramiti i oni koristiti njime. Na taj način škola prestaje biti za učenike nešto strano i tuđe (Šimleša, 1975). Uporaba zavičajnoga govora u nastavi ne otežava nego zapravo olakšava, omogućava usvajanje standardnoga jezika. Stjepan Hranjec (2009: 446) donosi primjer lakšeg usvajanja pravogovora i prozodije, a to su područja koja su učenicima obično teška i apstraktna:

„Učenik u mjesnom govoru izgovara *kapùt*, a ako uoči da se u književnom jeziku naglasak pomaknuo za slog unaprijed i da je kratkouzlazni, *kàput*, lako će izbjeći u kajkavaca pojavu hiperprenošenja naglasaka, primjerice *zàkopati*. Znat će da se naglasak može pomaknuti samo za jedan slog pa će biti, primjerice, *odlèžati*.“

Može se naći još puno takvih primjera u nastavi jezika gdje je najkorisnija već spomenuta kontrastivna analiza ili kontrastivna metoda: „usporedba književnojezične i zavičajne (dijalektne, žargonske) riječi“ (Težak, 1996: 286). Usporedbe se preporučuju u obrađivanju padeža i deklinacije. Učenici u nastavi morfologije imaju poteškoća s nekim programskim jedinicama upravo zbog razlike pojedinih pojava i pojmova između standardnoga jezika i zavičajnoga govora pa se tim jedinicama treba više posvetiti i koristiti zavičajni govor u nastavi i kontrastivnu metodu. Neke od tih programskih jedinica su: glasovna promjena sibilizacija, duga i kratka množina imenica, prezentski nastavci (osobito u 3. licu množine), futur prvi, instrumental društva i sredstva itd. (Težak, 1996).

Govoreći o načelu zavičajnosti nezaobilazno je spomenuti i načelo književnoga jezika. Načelo zavičajnosti njegova je dopuna jer je načelo književnoga jezika temelj hrvatskog standardnog ili književnog jezika. Ta se dva načela ne isključuju već nadopunjavaju i potrebno ih je ugraditi i promatrati u sustavu svih načela. Ta načela nisu proizvoljna ili ograničena samo na predmet hrvatski jezik već su to načela koja ističe i pedagogija, a samo su prilagođena i specificirana za hrvatski jezik (Težak, 1996). Načelo zavičajnosti

nikako ne može biti jedino ili primarno načelo, ono mora služiti kao sredstvo za postizanje određenih ciljeva (Skok, 1975). Zadaća je nastavnika postupno osposobiti učenike za komunikaciju te usmeno i pismeno izražavanje na standardnome jeziku, no to ne znači da je isključena komunikacija ili izražavanje učenika i na zavičajnome idiomu koji je također dio hrvatskoga jezika. Važno je da su tekstovi koje učenik stvara stilogeni i funkcionalni, nije važno kojim su izričajem oni pisani (Gudelj-Velaga, 1990).

U istraživanju razumijevanja teksta (Ciglar i Turza-Bogdan, 2007) pokazalo se da učenici kajkavci lakše primaju i lakše komuniciraju s tekstom koji je pisan hrvatskim standardnim jezikom negoli s tekstom koji je pisan kajkavskim narječjem. Kajkavsko narječje učenici teže primaju pismeno nego usmeno. Učenicima je često problem pismeni kajkavski izraz (Hranjec, 2009). Ne znaju kako bi zapisali pojedine glasove koje izgovaraju, posebno one glasove kojih u standardnome jeziku nema, npr. diftonge ili dvoglase. Nastavnici bi trebali poticati i pismeni kajkavski izraz, pismeno stvaralaštvo na kajkavskome narječju i pomoći učenicima zapisati ono što izgovaraju. „O metodičkom pristupu ovisi hoće li učenici u kajkavskoj sredini ostati okomito višjezični govornici koji komuniciraju i s kajkavskim tekstovima ili će narječje ostati samo u segmentima učenikova govornoga izražavanja“ (Ciglar i Turza-Bogdan, 2007: 91). Zavičajni govor u nastavi stoga podrazumijeva i usmenu i pisanu riječ na kajkavskome (čakavskome ili štokavskome) narječju u nastavi.

O načelu zavičajnosti kao pedagoškom načelu povezanosti škole sa životom pisala je i Zdenka Gudelj-Velaga. Ona isto tako uporište stavlja na jezično izražavanje učenika, na nastavu stvaralačke pismenosti. Očekivano je da će u nastavi stvaralačke pismenosti učenik odabrati onaj idiom kojim se služi u svakodnevnoj neslužbenoj komunikaciji. Prilikom izražavanja tim idiomom učenik ne griješi, nikada ga se ne ispravlja, za razliku od izražavanja na standardu. Izražavanje na standardnome jeziku često prate ispravljanja radi ortografskih i ortoepskih grešaka te idiomatskih grešaka koje nastaju zbog razlika između službenog i kolokvijalnog idioma (Gudelj-Velaga, 1990). Stjepko Težak (1996: 413) pobrojao je moguće razloge poticanja učenikova stvaralaštva na dijalektu ili zavičajnome govoru:

1. djeca se najlakše i najiskrenije izražavaju na svome zavičajnome govoru jer je on „njihov“, u leksiku i paradigmama standarda možda teže pronalaze pravo i točno nazivlje
2. najsigurniji i najbrži put do shvaćanja biti pjesništva i osjetljivosti za pjesnički izraz upravo je njima blizak zavičajni govor
3. zavičajni govor kao najpouzdaniji put do oslobađanja dječjeg jezičnog izraza, sigurnost u izražavanju
4. lakše spoznavanje jezičnih činjenica na već poznatom i usvojenom govoru, usporedba zavičajnih i jezičnostandardnih glasova, buđenje interesa za jezična pitanja
5. učenik se osposobljava za pravilan odnos prema drugim dijalektima i jezicima, cijeni vrijednost svih jezika i dijalekata
6. dijalektno učeničko stvaralaštvo uvodi dijete u zavičajnu kulturu, a preko nje u širu nacionalnu i svjetsku kulturu

Zavičajnost se može promatrati i kao primjer didaktičkog načela od poznatog prema nepoznatome, od bliskoga prema daljnjemu (Skok, 1975). U starijim didaktikama to se načelo naziva načelo postupnosti. Iz tog načela postupnosti i načela povezanosti nastave sa životom izvodi se načelo zavičajnosti (Bežen, 2005). Zavičaj je blizak učeniku, on je „mjera i model za sve ono što će se kasnije učiti, a što ne postoji u prostoru zavičaja“ (Šimleša, 1975: 25) tako da je opravdano i utemeljeno govoriti o načelu zavičajnosti kao didaktičko-metodičkoj, a prema tome i pedagoškoj kategoriji. Kako se u suvremenim didaktikama načelo zavičajnosti ne spominje, najbliže bi mu bilo načelo primjerenosti (Bežen, 2005).

ZAVIČAJNOST I INTERDISCIPLINARNOST

O narječju u hrvatskim školama počelo se govoriti tek u 2. polovici 20. stoljeća. To je područje i dalje slabo istraženo. Problem je što ne postoji sustavan i osmišljen pristup narječjima, ali je zavičajna nastava i zavičajni govor u nastavi predmet proučavanja metodike, jezikoslovlja, književnosti, psihologije i pedagogije. U proučavanju i istraživanju narječja u školama i zavičajnoga govora u nastavi nužna je, tj. neophodna je

interdisciplinarnost, recimo interdisciplinarnost kroatistike, metodike i pedagogije vidljiva u ovome radu.

Bitan aspekt suvremene pedagogije je cjeloživotno učenje koje se u novije vrijeme naglašava i u nastavnim dokumentima, pedagoškoj literaturi i nacionalnom kurikulumu. Današnji učenici često pojedine predmete ili gradivo pojedinih predmeta uče nepovezano, izvan konteksta i tako nemaju cjelovitu sliku o svijetu oko sebe, nedostaje im holistički pristup. Bez povezivanja gradiva i pojmova teško je učenike osposobljavati za cjeloživotno učenje.

Učenici bi trebali izvorno spoznavati stvari oko sebe, a u tome su sve više prikraćeni (Breslauer i Kiš-Novak, 2007). Načelo zavičajnosti može učenicima pomoći u izvornom spoznavanju svijeta i stvari, u holističkom pristupu i povezivanju, a samim time i u cjeloživotnom učenju. „Razvitak spoznaje i svijesti o zavičajnim pojmovima je i primjer cjeloživotnog učenja za održivu budućnost“ (Breslauer i Kiš-Novak, 2007: 77).

Interdisciplinarnost je moguća i međupredmetnim povezivanjem gradiva o zavičaju u školi. Govoreći o zavičaju, zavičajnim temama i zavičajnome govoru, moguće je povezati prirodu i društvo, tjelesnu i zdravstvenu kulturu, hrvatski jezik, likovnu umjetnost i glazbenu umjetnost, čak i strani jezik. Dobar primjer za to može biti i škola u prirodi gdje se polazi od učenikova iskustva i predznanja iz njegove sredine, a ujedno se ta sredina bolje upoznaje (Breslauer i Kiš-Novak, 2007). Na taj se način njeguju i zavičajni govor i zavičajni identitet i zavičajni pojmovi.

Takvo međupredmetno povezivanje najlakše je ostvariti u vrtiću ili predškoli kada se djeci zavičajne teme približavaju kroz igru. Već u tom predškolskom razdoblju važna je verbalna interakcija sa socijalnom i fizičkom okolinom. „Postigne li se u tom razdoblju neodbojan stav malih kajkavaca spram njihova narječja, tad je u osnovnoj školi put za usvajanje standarda uz pomoć narječja slobodan i otvoren“ (Hranjec, 2009: 447).

ZAVIČAJNOST U IZVANNASTAVNIM AKTIVNOSTIMA

Njegovanje zavičajnoga govora može se ostvariti u slobodnim, izvannastavnim aktivnostima, a ujedno time i u kulturnoj i javnoj djelatnosti škole (Skok, 1975). Škola može organizirati manifestaciju ili priredbu sa zavičajnom tematikom, ili pomoći u organizaciji nekoj drugoj ustanovi ili udruzi koja djeluje u toj sredini. Osim same zavičajne tematike, naglasak se može staviti i na sam zavičajni govor te se na taj način može pobuditi nečiji interes za proučavanje i istraživanje lokalnoga govora ili lokanih običaja koji polako nestaju.

U izvannastavnim aktivnostima učenicima se mogu zadati zadaci o proučavanju njihova mjesnoga govora ili tradicijskih običaja. Tako se zavičajnost javlja prigodno i nenametljivo i u godišnjim programima izvannastavnih aktivnosti (Šnidaršić, 1975). Istraživanje će pokazati je li na tome tragu zavičajnost i u ivanečkoj sredini, što bi s obzirom na već spomenutu manifestaciju *Draga domaća reč* trebalo biti tako. Šnidaršić (1975: 97) predlaže sljedeće sadržaje vezane uz zavičajnost u izvannastavnim aktivnostima:

- čitanje i analiza književnih djela na zavičajnome govoru
- dječja književna ostvarenja na zavičajnome govoru
- školska dopisivanja na zavičajnome govoru
- improvizirani razgovori ili izmišljeni intervjui s književnicima njihova kraja ili likovima pojedinih djela, npr. Petrica Kerempuh ili Ivica Kičmanović
- organiziranje izložbe sa zavičajnom tematikom i sl.

Možemo tome popisu pridodati i skupljanje jezičnog blaga, uspoređivanje zavičajnoga govora sa standardom ili međusobno uspoređivanje mjesnih govora u zavičaju, izrada male zavičajne zbirke u školi, održavanje etnoradionice itd. (Hranjec, 2009).

STATUS KAJKAVŠTINE DANAS

Govorimo o revitalizaciji kajkavštine u školi te o uporabi zavičajnoga govora i načela zavičajnosti u školi. No, kakav je status kajkavštine danas u društvu? Govore li učenici kajkavskih sredina u svojim obiteljima i u svoje slobodno vrijeme kajkavskim narječjem, mjesnim govorom svoga kraja? O tome je provedeno nekoliko istraživanja

jer su mišljenja o toj temi različita. Jedno istraživanje provedeno je u Osnovnoj školi Ante Starčevića u Lepoglavi, jednoj od osnovnih škola s ivanečkog područja. Rezultate istraživanja zapisao je Stjepan Hranjec (2009: 458, 459). Pokazalo se da oko 80 % ispitanih učenika u kući govori narječjem, a oko 15 % nekom „mješavinom“ narječja i književnog jezika. Oko 35 % učenika odgovorilo je da ih nastavnici ispravljaju ako ne govore hrvatskim standardnim jezikom, a oko 40 % odlučilo se za „ponekad“. Zbog ovakvih rezultata važno je propitati stavove nastavnika prema uporabi zavičajnoga govora u nastavi. Također, 87 % učenika misli da kajkavština nije dovoljno zastupljena u nastavi pa bi bilo dobro da to nastavnici osvijeste. Istraživanja međimurskog područja pokazuju da 40 % srednjoškolaca međusobno komunicira na kajkavskome narječju (Hranjec, 2009). Srednjoškolci sve više vremena provode na Internetu, a na Internetu i u medijima gotovo da i nema kajkavštine. Ovakvi podaci zabrinjavaju jer će nastavkom ovakvih trendova kajkavsko narječje i njegovi zavičajni govori postati „govor na papiru ili govor želja“ (Hranjec, 2009: 461).

STAVOVI NASTAVNIKA O ZAVIČAJNOME GOVORU

Jasno je da je danas presudno i nužno poduzeti nešto želimo li kajkavštinu održati na životu. U očuvanju i afirmaciji narječja najveća je uloga škole i nastavnika. Svi bi nastavnici, bez obzira na zavičajno podrijetlo, trebali imati afirmativan odnos prema narječju i zavičajnome govoru u nastavi (Hranjec, 2009). Razvijanje pozitivnog stava prema narječjima trebali bi razvijati i fakulteti na kojima se obrazuju nastavnici i stručni suradnici (Turza-Bogdan, 2009a). U istraživanju splitskog područja (Nemeth-Jajić i Prvulović, 2012) učitelji razredne nastave slažu se, njih 90 %, da izražavanje na zavičajnome govoru nije pogrešno. 10 % učitelja to ipak smatra pogrešnim „što upućuje na potrebu dodatne izobrazbe učitelja u odnosu standardnojezičnog i nestandardnojezičnih idioma hrvatskoga jezika“ (Nemeth-Jajić i Prvulović, 2012: 294). Ispitani učitelji svjesni su važnosti njegovanja zavičajnoga govora u nastavi, njihov odnos prema narječju je pozitivan i većina njih dopušta učenicima izražavanje na zavičajnome govoru i potiče ih na stvaralaštvo na zavičajnome govoru.

Istraživanje (Nemeth-Jajić i Prvulović, 2012) pokazuje i da učitelji u nastavu unose dodatne sadržaje na zavičajnome govoru. Često je to nastavnicima teško i dodatno

opterećenje uz već zahtjevne programske sadržaje pa im ne ostaje dovoljno vremena da pronađu prikladne sadržaje za zavičajnu nastavu. U tome im mogu pomoći časopisi vezani uz pedagoška i školska pitanja, npr. Školski vjesnik (Mimica, 2005).

Na kajkavskome području u tome mogu poslužiti časopis Učitelj, godišnjak Visoke učiteljske škole u Čakovcu, zbornik Kaj, zbornik *Kajkavsko narječje i književnost u nastavi* – zbornik sa stručno-znanstvenih skupova u Čakovcu te zbornik s međunarodnog dijalektološkog skupa *Međunarodni filološki dani* koji osim dijalektoloških tema sadrže i metodičke teme te djela pisana kajkavskim narječjem. Takvi časopisi i zbornici bave se revitalizacijom tema iz jezika i narječja te književnim djelima na narječju te pomažu u mijenjanju recepcije o narječjima i zavičajnome govoru u nastavi u obrazovnoj, a i široj zajednici (Turza-Bogdan, 2016). Osim toga, osmišljene su i „neke metodičke ideje i strategije sa svrhom očuvanja narječja kao dijela hrvatskoga jezika, u skladu s dobi učenika, njegovim recepcijskim posebnostima i mogućnostima primanja“ (Turza-Bogdan, 2016: 86).

Očekivano je da pozitivniji stav prema zavičajnome govoru i kajkavskome narječju imaju nastavnici koji su i sami govornici kajkavskoga narječja. To je pokazalo i istraživanje (Turza-Bogdan, 2009b) provedeno u osnovnim školama u Međimurskoj i Osječko-baranjskoj županiji. Većina ispitanih nastavnika pozitivno konotira pojam „kajkavsko narječje“. Oni koji nisu govornici kajkavskog narječja razlikuju se u stavovima prema narječju s obzirom na vrstu obrazovanja, tako da „podskupina profesora hrvatskoga jezika značajno pozitivnije konotira pojam nego podskupina učitelja razredne nastave“ (Turza-Bogdan, 2009b: 188). Ovi rezultati ukazuju na važnost formiranja i razvijanja stavova tijekom obrazovanja. Budući nastavnici tijekom školovanja trebali bi steći pozitivan stav prema narječju i njegovoj uporabi u nastavi jer oni eksplicitno ili implicitno prenose svoj stav učenicima u nastavi.

EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE

METODOLOGIJA EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA

Uvod

O narječju u hrvatskim školama počelo se govoriti u 2. polovici 20. stoljeća, no to je područje još uvijek slabo istraženo. Ne postoji sustavan i osmišljen pristup narječjima, ali je zavičajna nastava predmet proučavanja metodike, jezikoslovlja, književnosti, psihologije i pedagogije. Ona ima svoje mjesto u službenim školskim dokumentima i u nastavnom planu i programu. Također, velika je uloga škole u razvijanju komunikacijske kompetencije i na jezičnom standardu i na narječju. Zato istraživanja tog područja idu u dva smjera: određivanje narječja u socijalnoj dijalektologiji i istraživanja o narječju u razredu (Turza-Bogdan, 2009). „Istraživanja o kajkavskom narječju i književnosti u osnovnoj školi sustavno se do današnjih dana nisu provodila. S druge pak je strane vidljivo da je kajkavsko narječje ukorijenjeno u našoj školskoj praksi“ (Turza-Bogdan, 2009, 37). Upravo se iz tog citata može vidjeti relevantnost ove teme i ovog istraživanja.

Nekada se ispravljalo učenike kada su u školi govorili svojim organskim idiomom jer se smatralo da tome nije mjesto u školi nego se u školi govori samo standardnim jezikom i samo o standardnom jeziku. Međutim, opravdano je i nužno uključivati dijalekte i narječja u obrazovni proces, a to uvelike ovisi o samom nastavniku. Iz tog razloga ovaj se rad bavi stavovima koje imaju nastavnici hrvatskog jezika u osnovnim školama ivanečkog područja o zavičajnoj nastavi, tj. o kajkavskom narječju u nastavi hrvatskog jezika.

Ova je tema izrazito važna u suvremenoj demokratskoj školi jer se zavičajni govor u nastavi može smatrati jednom od nastavnih strategija za bolje razumijevanje i uspješniji odgojno-obrazovni rad. Stoga je važna i za pedagojsku znanost koja proučava i analizira taj odgojno-obrazovni rad, ali i za pedagošku praksu koju koristi spoznaje iz pedagojske teorije.

Problem i cilj istraživanja

Predmet ovog istraživanja stavovi su nastavnika hrvatskog jezika s ivanečkog područja o zavičajnom idiomu u nastavi i kajkavskom narječju u školama.

Problem istraživanja: na temelju tvrdnji i izjava nastavnika hrvatskog jezika otkriti njihov smjer stavova prema uporabi zavičajnoga idioma u nastavi.

Cilj istraživanja: otkriti smjer stavova nastavnika ivanečkog područja o zavičajnom govoru u nastavi i koliko oni dopuštaju uporabu zavičajnoga govora u nastavi

Vrsta istraživanja: kvalitativno deskriptivno istraživanje.

Istraživačka pitanja

1. Treba li zastupljenost nastave kajkavskog narječja u nastavnom planu i programu hrvatskog jezika u osnovnim školama biti veća nego je sada?
2. Kako nastavnici hrvatskoga jezika percipiraju važnost nastave o/na kajkavskome narječju?
3. Dopušta li se učenicima uporaba zavičajnog idioma u nastavi u svakoj prilici ili samo kada se obrađuje neka zavičajna ili dijalektna tema?
4. Koliko se i na koje sve načine potiču učenici na pisanje i čitanje na zavičajnom idiomu?

Način provođenja istraživanja

Radi se o polustrukturiranom intervjuu s otvorenim pitanjima. Nastavnici su kontaktirani i dobrovoljno pristaju na intervju i snimanje njihovih odgovora. Svaki je nastavnik intervjuiran zasebno. Intervjui traju desetak minuta do pola sata. Svi su intervjui snimani uz prethodni pristanak, a kasnije transkribirani. Prije snimanja nastavnicima je objašnjeno o kakvom se istraživanju radi, što je cilj istraživanja i o čemu će biti pitanja. Svaki od intervjuiranih nastavnika radi u drugoj školi tako da su pokrivene sve škole ivanečkog područja.

Uzorak

Istraživanje se provodi na odabranom uzorku učitelja hrvatskog jezika u 6 osnovnih škola s ivanečkog područja:

- OŠ Andrije Kačića Miošića Donja Voća
- OŠ grofa Janka Draškovića Klenovnik
- OŠ „Gustav Krkec“ Maruševac
- OŠ Ante Starčevića Lepoglava
- OŠ Franje Serte Bednja (PŠ Josipa Jedvaja Vrbno)
- OŠ Ivana Kukuljevića Sakcinskog Ivanec

Uzorak čini 6 učiteljica hrvatskog jezika koje predaju u višim razredima u navedenim osnovnim školama.

Postupci i instrumenti

Polustrukturirani intervju s nekoliko istraživačkih pitanja koja će razviti dijalog. Očekuju se specifični odgovori nastavnika gdje će biti izneseni njihovi stavovi, mišljenja i iskustva o korištenju zavičajnoga idioma u nastavi hrvatskog jezika.

Obrada podataka

Svi su intervjui transkribirani i nakon toga pitanja, tj. odgovori analizirani su i komentirani prema područjima koja su posebno naznačena u obradi rezultata. Nakon kvalitativne obrade podataka izneseni su zaključci o stavovima nastavnika hrvatskog jezika ivanečkoga područja o zavičajnom idiomu u nastavi i naznačeno je kako se oni podudaraju s teorijskim dijelom istraživanja zavičajne nastave.

REZULTATI EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA

Zastupljenost kajkavskog narječja u Nastavnom planu i programu

Svi se ispitani nastavnici uglavnom slažu kako je zastupljenost kajkavskoga narječja u Nastavnom planu i programu mala ili premala. Za potrebe ovog istraživanja nastavnice su proučile godišnji nastavni plan i program po kojem rade kako bi se prisjetile dijalektnih i zavičajnih tema te su pregledale lingvometodičke predloške u udžbenicima i polazne tekstove za interpretaciju u čitankama po kojima rade. Zaključile su kako broj nastavnih jedinica o kajkavskome narječju ovisi i o nakladniku čitanki i udžbenika prema kojima se radi. Tako je nastavnica 3 uvidjela prilikom pregledavanja priručnika i udžbenika prije intervjua da u udžbeniku koji sada koristi ima manje lingvometodičkih predložaka na kajkavskome narječju i da joj to sada nedostaje u nastavi.

Međutim, nastavnica 1 rekla je kako misli da su narječja dobro zastupljena u nastavnom planu i programu u svim razredima, da su to obično dvije nastavne jedinice u svakoj razredu te da se narječja detaljnije uče u petom, a posebno u osmom razredu iz nastave jezika. Nastavnica 5 osvrnula se samo na nastavu književnosti, napomenula je kako je kajkavsko narječje zastupljeno podjednako kao i druga dva hrvatska narječja: *Mislim da u nastavnom gradivu književnosti ima nekolicina značajnih književnika koji su ostvarili jedan dio svoga opusa na kajkavskome narječju i da preko njih kajkavsko narječje doživljava svoju afirmaciju da se njime može izraziti, da je ono dignuto na umjetničku razinu.* Smatra da zavičajnih i dijalektnih tema ne bi ni moglo biti više jer je jako teško ostvariti sve što je zadano nastavnim planom i programom da bi učenici ovladali standardnim hrvatskim jezikom. Kao problem prepoznaje neujednačenost zavičajnoga govora, taj govor nema određenu normu i možda čak ni nema dovoljan fond riječi. Osim toga, kao problem navodi i problem čitanja uopće, tj. to što učenici ne čitaju uopće ili ne čitaju dovoljno, tako da se ni u nastavi lektire ne može dati više prostora tekstovima na kajkavskome narječju.

Neke od nastavnica ne znaju i ne vide kako bi zavičajni govor uopće moglo implementirati u nastavu osim ponuđenim tekstovima na kajkavskome narječju: *Osim književnosti nemamo drugog načina da se to prikaže.* Ipak, dvije su mlađe nastavnice s

manjim brojem godina rada u prosvjeti (nastavnica 4 i nastavnica 6) posebno uvidjele važnost kajkavskog narječja u nastavi te zaključile kako je zastupljenost kajkavskoga narječja u Nastavnom planu i programu premala, ali da nastavnik može, ukoliko je kreativan, određen broj sati hrvatskoga jezika posvetiti upravo narječju te da postoje nastavne teme koje otvaraju tu mogućnost. Nastavnica 6 je navela sljedeće teme: *Stvaralačko prepričavanje, Slušanje i interpretativno čitanje književnih tekstova, Stvaralačko pisanje i interpretativno kazivanje viceva i anegdota, Dramatizacija pripovjednog teksta, Razgovor, Strip, Pripovijedanje, Razgovorni stil itd.* Jako puno ovisi o samom nastavniku koliko će i na koje sve načine uvoditi zavičajni govor u nastavu hrvatskoga jezika. Nigdje nije ništa predloženo, a nastavnica 4 koja ima 6 godina iskustva rada u prosvjeti navela je da se na stručnim aktivima i seminarima nikada ne bave tom temom. Ipak, nastavnica 1 s 39 godina iskustva rada navela je da je bilo stručnih skupova na kojima se baš naglašavalo da se prida značaj kajkavskome narječju, da se djeci da mogućnost pisanja i govorenja na zavičajnome idiomu.

Nastavnice se više-manje slažu oko toga kako nastave o kajkavskome narječju i na kajkavskome narječju ima malo ili premalo. Slažu se da bi zastupljenost kajkavskoga narječja u Nastavnom planu i programu prema kojemu rade trebala ipak biti veća te da bi se tijekom školske godine u svakom razredu trebalo obrađivati više zavičajnih ili dijalektnih tema, iako one ne vide kamo bi se to trebalo i moglo uvrstiti jer ima puno tema u Nastavnom planu i programu koje jedva da se stignu obraditi. Zbog toga su i skeptične oko većeg uvođenja zavičajnoga govora i zavičajnih tema u nastavu.

Sve su nastavnice izjavile da prepoznaju važnost nastave kajkavskoga narječja i važnost njegovanja zavičajnoga izraza te njegovo poticanje kod učenika. Međutim, iz intervjua se može zaključiti da neke nastavnice to u praksi doista i provode ili provode više, a neke od njih samo se eksplicitno zalažu za to, a ipak to ne potiču ili pak ne potiču dovoljno. Problem je što se možda nisu nikada ni susrele s tom temom i nisu razmišljale o njoj. Iz samog trajanja pojedinog intervjua vidljivo je koliko je koja nastavnica upoznata s ovom temom, koliko se zanima za nju i kakva je njezina nastavna praksa. Nastavnica 1 nadodala je da je nastava kajkavskoga narječja uglavnom važna nastavnicima, ali naravno nije važna svima.

Izražavanje na zavičajnome govoru u nastavi

Sve nastavnice hrvatskoga jezika većinom smatraju da izražavanje na zavičajnome govoru u nastavi nije pogrešno, ali ovisi o prilici, o nastavnoj situaciji. Uglavnom su kazivale da ne ispravljaju baš svaku riječ, dozvole učenicima da se izraze na zavičajnom govoru kada je u pitanju spontani razgovor ili nešto manje vezano uz nastavnu temu: *Ne ispravljam sad baš svaku riječ, upozorim ga da bi se to trebalo reći ovako... Često ih upozorim, ali ne ispravljam. Ponekad im dopustim da se izraze i na svom zavičajnom govoru.* Međutim, bez obzira na to slaganje, njihove se nastavne prakse uvelike razlikuju što se moglo zaključiti prema njihovom elaboriranju ove tvrdnje, ali i prema njihovim odgovorima tijekom cijelog intervjua. Nastavnica 2 rekla je kako nije pravilo da učenike uvijek ispravlja kada se izraze na zavičajnom govoru, ali ako se radi baš o nastavi jezika, onda ih ispravi, upozori. I ona sama priznaje da ponekad nešto kaže na kajkavskome u tijeku sata, tako da nije posebno stroga po tom pitanju. Nastavnica 3 navodi da pokušava s učenicima govoriti baš standardnim hrvatskim jezikom: *Pogotovo ako su to satovi obrade novog gradiva ili satovi jezičnog izražavanja. Ali ako je to u svrhu nastave dozvolim učeniku da se izrazi i na zavičajnome govoru.* Ne ispravlja sad baš svaku riječ, više zapravo upozorava da bi se to trebalo reći drukčije. Primjećuje da učenici međusobno puno koriste zavičajni govor, ali joj se na nastavi ne događa baš često da se učenici izražavaju njime.

Nastavnica 5, kojoj je materinji štokavski, dosta je stroga po tom pitanju i navodi da jasno nastoji razgraničiti standardni jezik i zavičajni govor jer su to za nju dva jezična idioma koja ne valja miješati i prelaziti samo tako iz jednog idioma u drugi: *Onda ispravljam. Nema ubacivanja, miješanja, nema jedno i drugo.* Zbog toga ona učenike uvijek ispravlja jer ako se ta dva idioma ne razdvoje, prema njezinu mišljenju, učenici neće znati pravilno koristiti ni jedan ni drugi idiom, neće primjećivati razliku. Ona dopušta da je zavičajni govor izvor neke riječi ako pomanjka standardna riječ s tim značenjem. Napominje da se stalno krećemo po toj opasnoj crti prelaženja iz jednog idioma u drugi te da ona potiče razvijanje i korištenje zavičajnoga govora kod učenika, ali želi jasnu granicu kada se koristi koji idiom.

S druge strane, nastavnica 1 izjavila je kako izražavanje na zavičajnom govoru u nastavi ne smatra pogrešnim: *Ne, ni u kojem slučaju. Upravo suprotno.* Smatra ga korisnim i poticajnim jer se djeca vole izražavati na zavičajnome govoru koji je ujedno i njihov materinji jezik. Isto tako, zavičajni je govor muzikalniji, a učenici su više stvaralački raspoloženi, imaju više ideja, pronalaze više motiva i tema nego na standardnome jeziku.

Već spomenute dvije mlađe nastavnice, nastavnica 4 i nastavnica 6, također su prepoznale važnost izražavanja i na zavičajnome govoru. Jedna od njih navodi da se na tom govoru učenici prirodnije izražavaju, imaju širi rječnik i lakše oblikuju svoje misli. Nastavnica 4 rekla je kako je zavičajni govor često na njezinim satima: *Zavičajni govor je često na našem satu jer učenici se teško odvoje od govora kojim govore doma.* Često im se na satu omakne neki lokalizam, ali ona to ne smatra velikom pogreškom ili, bolje rečeno, ona to ne smatra uopće pogrešnim. Često ih upozorava, ali ne ispravlja. Ne ispravlja ih kao da su pogrešno izrekli svoju misao nego samo da osvijeste kako su je izrekli i kako bi trebalo u standardu. Događa se ponekad i da sama nastavnica njima odgovori na zavičajnome govoru: *Onda oni shvate da smo zapravo na nastavi hrvatskoga, da bismo trebali znati razliku pa onda upotrijebiti standardni govor.* Puno se puta tako dogodi da učenici u nekim nastavnim situacijama sami zapaze razlike između zavičajnoga govora i standardnoga jezika te nastavnica 4 prepoznaje da to pridonosi bržem usvajanju nekih pravopisnih ili gramatičkih sadržaja.

Također, nastavnice se slažu da ne dopuštaju uporabu zavičajnoga govora u svakoj prilici što je i očekivano, dopuštaju to kada se obrađuje neka dijalektna ili zavičajna tema. Obično se tada upozorava i na razlike između standardnoga jezika i zavičajnoga govora, pa su nastavnice navodile primjer obrade futura prvog i futura drugog ili glagolskog pridjeva radnog.

Kada se radi o usmenom ispitivanju, onda se svakako očekuje da se učenici izražavaju hrvatskim standardnim jezikom. Učenici moraju znati pravilno govoriti standardnim jezikom, posebno se na to obraća pozornost u nastavi hrvatskoga jezika. Nastavnica 6 ipak ostavlja mogućnost u nekim dijelovima pojedinih sati da se učenici pismeno ili

usmeno izraze na zavičajnome govoru (u motivacijskom dijelu sata, pisanoj ili usmenoj vježbi, domaćoj zadaći).

Nastavnice su većinom izdvajale satove književnosti kao one satove za koje vide mogućnost izražavanja na zavičajnome govoru. No, nastavnica 4 misli kako su upravo satovi jezičnog izražavanja oni koji otvaraju mogućnost izražavanja učenika na zavičajnome govoru: *Nekad je to izražavanje usmeno, a nekad pismeno. Naravno, razlika je između lirike i proznih tekstova. A vrlo su zainteresirani za stvaranje na zavičajnome govoru.* Naravno, nisu svi učenici jednako uspješni u tome, a ima i učenika koji nisu u doticaju sa zavičajnim govorom pa oni na takvim satovima mogu slabije sudjelovati, odnosno malo im je ipak teže. Osim toga, primjećuje da su na takvim satima često najuspješniji oni učenici koji nisu posebno zainteresirani za nastavu hrvatskoga jezika i oni koji možda imaju slabije ocjene iz hrvatskoga. Oni se prepoznaju u tom dijelu nastave, tu su dosta motivirani, a preko zavičajnoga govora motivirani su i za ostale sadržaje hrvatskoga jezika.

Izražavanje na zavičajnome govoru nastavnici uglavnom ne smatraju pogrešnim. Međutim, dopuštanje uporabe zavičajnoga govora u nastavi ovisi o pojedinoj nastavnoj situaciji, o nastavnom satu i sl. Ako učenik upotrijebi neku zavičajnu riječ, nastavnici to ne smatraju velikom pogreškom. Znaju ih tada ispraviti ili samo upozoriti, no to i nije pravilo. Nekim se nastavnicima događa češće da učenici upotrijebe zavičajni govor ili samo zavičajnu riječ, a nekima se to događa vrlo rijetko. Mogli bismo reći da nastavnice ne dopuštaju uporabu zavičajnoga govora u svakoj prilici, ali kada se obrađuje neka dijalektna ili zavičajna tema te u spontanom govoru ili razgovoru, učenici smiju upotrebljavati svoj zavičajni govor.

Pisanje i čitanje na zavičajnome govoru

Učenici u školama ivanečkog područja u svakom razredu bar jednom pišu neki tekst na zavičajnome govoru. Najčešće se radi o lirskoj pjesmi, ali neki pišu i dramske ili prozne tekstove. Posebno se to potiče za slanje radova na neke natječaje. Nastavnice su spomenule lokalni natječaj *Draga domaća reč*, zatim *Zbor malih pjesnika - Festival dječje kajkavske poezije u Zlataru* i *Mali „KAJ v Zelini“ - dječje kajkavsko*

stvaralaštvo. Tekstovi na kajkavštini pišu se obično nakon interpretacije neke pjesme na kajkavskome narječju, ili na satu ili kao zadatak za domaću zadaću.

Aspekt čitanja jako je slabo zastupljen jer je uopće pitanje što ponuditi djeci da čitaju na kajkavskome, osim zbornika koji izlaze povodom spomenutih natječaja. Osim u zbornicima tih manifestacija, dječji radovi na kajkavštini mogu se objaviti i u školskome listu pojedine škole, koriste se na školskim priredbama ili za LiDraNo, ali nije tu poseban naglasak na zavičajnome govoru.

Tri su nastavnice spomenule da učenici sami pišu dramski tekst na kajkavskome narječju ili izvode neku dramsku improvizaciju jer im je to dosta lagano. Nastavnica 2 napomenula je kako je razgovorni stil njima baza za stvaranje. Posebno su takvi zadaci rezervirani za izvannastavne aktivnosti jer tamo ima više prostora i vremena za bavljenje tom temom, osobito ako učenici pokažu veći interes za to. Nastavnica 5 dopušta učenicima da ponekad biraju kako će se izraziti u domaćoj zadaći, ali objašnjava da je tu zamka: *Odluči se ako to možeš, nemoj misliti da znaš, a onda imaš problem kod svake druge riječi jer nemaš moć time se izraziti, samo ti se čini da dobro možeš*. Učenici misle neće morati paziti ako će pisati zavičajnim govorom, ali itekako moraju paziti jer nastavnica najviše pozornosti obraća na bogatstvo misli, na estetsku vrijednost. Ona zavičajni govor podređuje umjetničkim kvalitetama i smatra da radovi na zavičajnome govoru postoje da bi se kajkavština zapisala, ali je često tu upitna estetska vrijednost tih radova. Znači ako učenik želi pisati zavičajnim govorom, ne smije pola teksta ili rada biti standardni jezik nego cijeli rad mora biti napisan zavičajnim idiomom. Prema njezinu mišljenju, u zavičajnoj se poeziji često nailazi na šablone, često se kopira tradicionalno, vraća se u neku starinu i koriste se stari motivi i teme, već provjerene rime i intonacije koje dobro zvuče uhu. Zbog toga za natječaje s učenicima radi po nekoliko sati kako bi dobila kvalitetne i originalne radove, ne zagovara spontanost u stvaralaštvu na zavičajnome govoru. Međutim, i sama primjećuje kako njezine kolegice u školi i u područnim školama puno više rade zavičajne teme i posvećuju se zavičajnome govoru te na taj način pridobivaju djecu za rad na nastavi i za izvannastavne aktivnosti.

Nastavnica 1 navela je da ima prostora za zavičajni govor i kada se obrađuje neka pjesma na čakavskome narječju. Tada učenicima zna zadati da tu pjesmu „prevedu“ na svoj zavičajni govor, zapišu kako bi to oni rekli. Obično im zada za domaću zadaću da pitaju svoje ukućane, susjede i bližnje kako glase neke riječi u njihovom mjesnom govoru ili za značenje nekih riječi koje oni više ne znaju. Isto tako, i pjesme na kajkavskome narječju „prevode“ na svoj zavičajni govor jer se govori kajkavskoga narječja osjetno razlikuju. Oni tako uspoređuju i zaključuju o razlikama, a ponekad imaju problem kako zapisati neke glasove pa im nastavnica pomogne oko toga. Neke nastavnice rekle su kako je učenicima lakše izgovoriti i pronaći adekvatnu riječ nego je zapisati: *Lakše im je reći nego napisati. Recimo mali pot, a oni imaju mali puot. Onda se sporimo oko toga jer su zaboravili kako je to točno. Pa im ja napišem na ploču da vide i usporede.*, dok su neke od njih rekle da učenici nemaju problema sa zapisivanjem i čitanjem zapisanoga: *Kad pišu uvijek im se daju smjernice da zapišu kako oni to doista kažu.* Vjerojatno to ovisi i o samom mjesnom govora neke općine ili njenoga zaselka. Pjesme koje izađu u zborniku *Drage domaće reči* također se obrađuju i interpretiraju na satu u nekim školama.

Što se tiče pisanja, nastavnice su izjavile da uvijek učenici sami čitaju svoje radove na zavičajnome govoru. I ne samo svoje radove već i ostale radove iz zbornika ili lingvometodičke predloške na nastavi koji su pisani na zavičajnome govoru. Učenici pravilnije izgovaraju i naglašavaju riječi jer je njima to materinji jezik.

Nisu sve ispitane nastavnice rodom kajkavke, a isto tako ne predaju u mjestima u kojima su odrasle ili danas žive tako da vjeruju kako bi one možda nešto pogrešno pročitale, ili više na svome mjesnom govoru, ili sličnije standardu: *Ja se to baš ne bih usudila jer ja nisam aktivno govorila. Mogu ponoviti nešto, ali bolje da oni pročitaju, pogotovo ako je to njihov rad.* Osim toga, često i one same učenike pitaju kako bi oni nešto rekli ili izgovorili, a spomenule su da se znaju konzultirati s drugim nastavnicima u zbornici, pogotovo s nastavnicima koji su rođeni u tome mjestu. Ako nastavnik pročita neki rad, i pročita nešto krivo, može se dogoditi da se onda učenici povedu za tim izgovorom ili naglaskom i misle da je ispravno tako kako su čuli, a ne onako kako

oni govore. Njihovo govorenje, čitanje ili recitiranje ima i neke druge prednosti. Učenici na taj način javno govore, izlažu, prezentiraju, oslobađaju se treme i sl.

Nastavnica 4 zanima za zavičajni govor u nastavi i dosta ga ugrađuje u svoju nastavu hrvatskoga jezika. Stoga je navela i neke primjere kako to točno čini i u kojim temama ona vidi najviše mogućnosti za uvođenje zavičajnoga govora. Smatra da su njezini učenici vrlo zainteresirani za stvaranje na zavičajnome govoru i da im je to lakše nego stvaranje na standardnome jeziku. Neke zadatke rade i u skupinama, a ne samo individualno kako je to u drugim školama. Za domaću zadaću izrađivali su popis nekih lokalizama i njihov „prijevod“ na standardni hrvatski. To su radili u skupinama i trebali su prikupiti što više materijala. Na temelju tih materijala izradili su plakat s popisom lokalizama koji su se najčešće pojavljivali u njihovim zadacima. Taj je plakat bio na panou škole dosta dugo i pokrenulo se zanimanje za zavičajni govor, točnije njihov mjesni govor u cijeloj školi. Učenici i nastavnici komentirali su lokalizme, sporili se oko nekih riječi i njihova zapisa, učenici su nastavnicima hrvatskoga jezika dolazili s pitanjima o mjesnome govoru i sl.

Na recitatorsko-dramskoj skupini zavičajni govor također pronalazi svoje mjesto. Nastavnica 4 ispričala je da je zadnje što su radili o toj temi bilo napisati lirsku pjesmu na zavičajnome govoru o svome kućnom ljubimcu: *Napravili su lirsku pjesmu s imenom kućnog ljubimca na zavičajnom govoru, i to su ispale odlične pjesme, tu se oni baš raspišu.* Naravno, to im je kasnije zanimljivo i za čitanje. U osmom razredu je nastavna tema Frazemi pa su to prilikom skupljali lokalne frazeme na zavičajnome govoru.

Dramske tekstove na zavičajnome govoru koje učenici izvode na školskim priredbama publika puno bolje prihvaća nego tekstove na standardnome. U čitankama nema dramskih tekstova na zavičajnome govoru, ali nastavnica smatra da je na njoj da uvede takve tekstove u nastavu ili učenicima zada da oni dramatiziraju nešto na zavičajnome govoru. Ti zadaci mogu biti vezani za kazalište, za igrokaz, za dijalog i sl. i učenici su tu poprilično uspješni pa ih nastavnica nagrađuje. Napominje da njezini učenici vole pisati na mjesnome govoru, kada im zada da naprave neki dijalog na standardnome jeziku, možda skoro pola razreda to neće učiniti. Ipak, na zavičajnome govoru svi će

napraviti zadaću: *Naravno, neki će u tome biti više uspješni, neki manje. Tak da već to govori u prilog da stvarno treba taj zavičajni govor nekako više u nastavu unositi.* I u nastavi jezika ima prostora za zavičajni govor. Radi se o kontrastivnoj metodi gdje učenici mogu sami uspoređivati zavičajni govor i standardni jezik, primjerice u obradi glasovnih promjena i glasova. Oni već sami prepoznaju razlike i ispituju nastavnicu da im pojasni. Bilo im je čudno kada je ona rekla da nemaju svi kajkavci ekavski refleks jata. Međutim, kada su pogledali svoj mjesni govor kao primjer, shvatili su da imaju ekavsko-ijekavski refleks jata. Zavičajni govor pomogao im je i u shvaćanju smjenjivanja ije u je i obratno.

Pisanje na zavičajnome govoru prisutno je u školama ivanečkoga područja. Obično se interpretira neko književno djelo na kajkavskome narječju i nakon toga se na nastavi ili za domaću zadaću piše samostalan rad na zavičajnome govoru. Posebno se djela na zavičajnome, točnije mjesnome govoru pišu prije literarnih natječaja te se na te natječaje šalju izabrani učenički radovi na kajkavskome narječju. Što se tiče čitanja na zavičajnome govoru, nastavnici primjećuju da toga gotovo da i nema ili ima jako malo, poneko lektirno djelo ili djelo u čitanci, eventualno neki rad iz zbornika literarnih natječaja. Nastavnice potiču učenike na pisanje radova na zavičajnome govoru, no na čitanje tekstova na zavičajnome govoru uopće ih se ne potiče. Nastavnice znaju da im nemaju puno toga za ponuditi što se čitanja na kajkavskome tiče, pa se fokusiraju samo na pisanje tekstova, uglavnom lirskih ili dramskih djela.

Dodatni sadržaji na zavičajnome govoru u nastavi

Gotovo da nijedna ispitana nastavnica ne unosi dodatne sadržaje na zavičajnome govoru u nastavu hrvatskoga jezika. Nastavnica 3 smatra da za to nema uopće interesa kod učenika, nastavnica 5 pak navodi da ne vidi mjesta u nastavnom planu i programu gdje bi to bilo moguće. Uglavnom nastavnice nemaju vremena za takve teme: *Mislim da ne bi moglo biti više takvih tema jer jako dobro znam koliko je teško sve ostvariti u nastavnom planu i programu da bi učenici bli pismeni, da bi ovladali standardnim.* Takvi dodatni sadržaji ostaju za izvannastavne aktivnosti ako su učenici zainteresirani. To većinom ovisi o generaciji. Ako koja generacija pokaže veći interes, tada nastavnica

6 uvodi dodatan sadržaj na zavičajnome govoru u nastavu gdje za to ima prostora i vremena.

Nastavnica 4, koja je navodila primjere uvođenja zavičajnoga govora u nastavu, rekla je kako dodatne sadržaje većinom unosi i povezuje s nečim što već ima u Nastavnom planu i programu. Primjerice, u petom se razredu obrađuje haiku pjesništvo. Tom su prilikom učenici pisali i haiku pjesme na zavičajnome govoru: *Zvuči smiješno, ali mi smo radili haiku gdje su oni pisali haiku i na zavičajnome govoru, zašto ne*. Oni se dobro znaju služiti tim govorom, znaju podijeliti riječi na slogove, što je u haiku pjesništvu jako važno. Takvi se zadaci provjeravaju na satu i često se izlažu na panoe, a to je prilika da se zainteresiraju i ostali učenici u školi. I ne samo zainteresiraju, oni se tako dodatno obrazuju jer možda ne znaju sve riječi i nemaju toliko širok raspon rječnika svoga mjesnog ili zavičajnoga govora.

Status kajkavštine danas

Nastavnice primjećuju kako učenici sve manje znaju govoriti autohtonim mjesnim govorima. Više govore nekom mješavinom zavičajnoga govora i standardnoga jezika: *Al vidi se da se polako gubi onaj izvorni lepoglavski. Neka miješana kombinacija. // Ali ne bih rekla da je to čisti maruševečki. Nego neka mješavina književnog i kajkavskog. Tak mi i u zbornici isto razgovaramo*. U spontanim razgovorima i razgovorima učenika međusobno, oni uvijek koriste kajkavsko narječje. Ipak, to nisu više oni autohtoni čisti mjesni govori. Sve su nastavnice to primjetile. Naravno, to se ne odnosi na sve učenike. Uvijek ima onih koji zavičajni govor više i bolje znaju i koriste. A ima i učenika koji u svojim obiteljima govore gotovo standardnim jezikom i oni su tako naučili govoriti. Događa se da djeca steknu krivi dojam o izražavanju na zavičajnome govoru pa se srame svoga vlastitog izričaja. Nastavnice navode da i djelatnici škole međusobno razgovaraju na nekoj mješavini kajkavskoga i standardnoga. Problem za zavičajni govor predstavlja i sve veći utjecaj medija i tehnologije koja je pristupačna svoj djeci od malena pa zbog toga miješaju svoj mjesni idiom s nekim oblikom standarda: *Znači pod utjecajem književnoga jezika, pod utjecajem televizije, tehnologije, to nije već onaj čisti domaći govor, već se pomalo miješa*. Tako da se događa da učenici često ispituju nastavnike kako se neka riječ kaže na njihovu mjesnom govoru.

Oko zanemarivanja zavičajnoga govora u samoj nastavi ispitane nastavnice su podijeljene. Neke smatraju da se u njihovim školama dovoljno njeguje zavičajni govor, dok druge smatraju da se dosta zanemaruje i da bi trebalo više govoriti o toj temi. Međutim, sve to ovisi o njihovom viđenju i njihovom stavu prema zavičajnome govoru. Prema snimljenome materijalu ipak izgleda kako škole s manjim brojem učenika u manjim mjestima više govore o zavičajnome govoru i zavičajnim temama dok škole u većim sredinama, gradićima, u kojima ima i doseljenika koji možda niti ne znaju mjesni govor, manje njeguju zavičajni govor. Takva teza iznesena je i u teorijskome dijelu rada, a ovdje u istraživanju samo je to potvrđeno.

Nastavnica 2 smatra da se na drugim predmetima u školi ne može iskoristiti zavičajni govor. U obiteljima se donekle njeguje zavičajni govor, ali prema njezinome mišljenju, škola ipak ima svoj nastavni plan i program i mora ga se držati: *Moguć je odmak nekakav, ali mislim da se koristi toliko koliko treba.* Navela je primjer pjesmica na zavičajnome govoru koje su recitirali učenici nižih razreda za Dan škole. U drugoj školi nastavnica 6 primjećuje da se zavičajnome govoru posvećuje dosta pažnje te da nastavnici često komentiraju s učenicima, ali i međusobno, razlike između mjesnoga govora te škole i standardnoga jezika. Tako neke situacije u nastavi mogu dovesti do nerazumijevanja ili pogrešnog tumačenja, a samim time i do humora u nastavi koji je poticajan i koristan za razredno-nastavno ozračje i interakciju: *Neke situacije mogu dovesti i do humora u nastavi što učitelji znaju svojim komentarima često otkrivati u zbornici.*

Ponekad nastavnici prilikom pisanja učeničkih radova nailaze na korištenje nezavičajnih riječi pa u tom slučaju daju djeci da ispravljaju svoje radove, da još malo istražuju svoj govor, potrudu se pronaći pravu originalnu „domaću“ riječ. Nastavnica 3 rekla je da učenici radije pišu standardnim jezikom nego zavičajnim govorom kada imaju ponuđeno da sami odaberu. Iako nažalost ne znaju neke riječi izreći na svom zavičajnom govoru, pohvalno je što ih to zanima i što ispituju nastavnike i istražuju u svojim obiteljima i susjedstvu. To je pokazatelj da djeca ipak vole takve teme, vole istraživati zavičajni govor, stvarati radove na njem i koristiti se njime. Nastavnice

svjedoče da se taj originalni zavičajni, odnosno mjesni govori ovoga područja polako gube. I roditelji su toga svjesni pa se neki više niti ne trude oko njegova očuvanja.

Srećom, radi se o selima i manjim mjestima pa to ovdje nije toliko izraženo, kao možda u većim sredinama, gradovima gdje je to još učestalije. Nije istina da djeca ne znaju razliku između standardnoga jezika i zavičajnoga govora i da im je onda teško kada krenu u školu, iako takvo mišljenje ima nastavnica 3. Međutim, djeca znaju razliku, iako im tu i tamo „pobjegne“ neki lokalizam ili dijalektizam, no to na nastavi bude simpatično. Takve stvari znaju se ponekad dogoditi i samim nastavnicima, prema njihovoj svjedočenju, pogotovo kada se radi o naglascima.

Nastavnica 4 iznijela je stav da učenicima treba dopustiti uporabu zavičajnoga govora jer ako stalno ispravljamo učenika, on više neće htjeti ništa reći, rijetko ili rjeđe će se javljati na satu: *Jer on sam onda u glavi mora složiti rečenicu koju mora automatski u sekundi prebaciti iz zavičajnoga govora u književni jezik i njemu je to teško. Oni onda gube volju i motivaciju da uopće dignu ruku. Tu je onda i sram.* Ne treba biti strog po tom pitanju jer inače učenici izgube volju i motivaciju za izražavanje. Stoga ih treba tu ponekad samo korigirati i upozoravati. A uporaba mjesnoga ili zavičajnoga govora pokazuje bogatstvo jezika i to se učenicima treba naglašavati. Ponekad se i oni sami nasmiju na neke lokalizme u svome izražavanju.

Upravo iz navedenih razloga nastavnica 4 u svome radu s učenicima ima dosta mjesečnih projekata. To su projekti u obliku prezentacija koje pripreme učenici na određenu temu. Nekada su to jezične teme, a nekad samo vokabular. Te se teme obrađuju tako da se usporede razlike između mjesnoga govora i standarda ili razlike među mjesnim govorima ivanečkoga kraja, a ponekad istražuju i pripremaju „prijevode“ nekih riječi. Nastavnica 4 za primjer je navela prezentaciju o futuru prvom i futuru drugom, zatim projekt Bake i djedovi u školskim klupama. Učenici su istraživali i zapisivali anegdote i viceve te poslovice i zagonetke na zavičajnome govoru. Nastavnica 4 smatra da su to teme kod kojih se učenike nikako ne bi trebalo ispravljati ako koriste zavičajni govor u nastavi: *Tu ih se ne bi trebalo ispravljati. Naravno, imamo*

i puno tema gdje se nigdje neće spomenuti zavičajni govor, gdje dijete govori zavičajnim govorom jer možda ni nema tu naviku da govori standardnim.

Bake su učenicima pripovijedale neke stare recepte i to je naravno bilo na zavičajnome govoru. U nastavnim temama Nastajanje riječi i Podrijetlo riječi također se spominje zavičajni govor, promatraju se utjecaji jezika i dijalekata jednih na druge, posuđenice u jeziku i sl. U obrađivanju tema iz povijesti jezika ponovno se govori o kajkavskome narječju, npr. hrvatski narodni preporod i Ljudevit Gaj. Nastavnica je prepričala kako su joj učenici tom prilikom postavljali pitanja na satu zašto kajkavsko narječje nije postalo uzor za hrvatski standardni jezik, pa su primjetili da bi tada hrvatski bio još sličniji slovenskome jeziku. Škola govori o zavičajnome govoru i kada se obilježavaju Dani hrvatskoga jezika (11. – 17. 3.) i Međunarodni dan materinskoga jezika (21. 2.). Zavičajni govor može se, osim toga, povezati s građanskim odgojem i obrazovanjem u nastavi.

Prema svemu navedenom, nastavnice se zalažu za njegovanje i očuvanje zavičajnoga govora. Neke od njih to čine svojom nastavom, a neke smatraju da se škola ne može toliko baviti tom temom te da nastava nije prikladna za to. Nastavnice prepoznaju kako mjesni govori polako nestaju te se miješaju sa standardnim jezikom. Zato je velika važnost nastave kajkavskoga narječja, no nastava, škola kao institucija nije toliko moćna da održi, očuva mjesni govor. Potrebno je da se aktivira cijela lokalna zajednica i da međusobno surađuju sve udruge i institucije u njegovanju i očuvanju mjesnog i zavičajnoga govora.

ZAKLJUČAK

U ovome se radu donosi opis sintakse govora Donje Voće prema pojedinim vrstama riječi, sročnosti, preoblikama rečeničnog ustrojstva i redu riječi. Sintaktička obilježja uglavnom su ona koja su karakteristična za kajkavsko narječje uz neke posebnosti. Kao sintaktička posebnost ovog govora izdvaja se sintaktičko kraćenje, reduplikacija pomoćnog glagola biti u perfektu i uporaba zamjениčkog oblika *ga*.

Posvojnost se u govoru Voće izražava na dva načina. Slavenski genitiv je rijedak, ali je zato uobičajena uporaba genitiva upitno-odnosnih i neodređenih zamjenica umjesto akuzativa. Zanimljiva je tvorba imperativa, odnosno općenito izražavanje zapovijedi. Pasiv glagola također se može tvoriti na dva načina. Glagoli često dolaze na kraj rečenice. Osim infinitiva, često se upotrebljava i supin. Etički dativ vrlo je čest u govoru Donje Voće, a ima i puno glagola koji su povratni, a nisu povratni u standardnome jeziku. Uporaba brojeva tipično je kajkavska.

Dosta toga bilo je rečeno o sintaktičkoj službi nepromjenjivih vrsta riječi, prije svega o priložnim oznakama mjesta. Primjerice, da uz neke toponime ide prijedlog u, tj. v, a uz neke prijedlog na. Ponekad se značenje mjesnog priloga dodatno pojačava i objašnjava prilogom *sim* ili prilogom *ta(m)*, a priložne oznake mjesta u govoru Voće odgovaraju na pitanja *de*, *kam*, *kuojk*. Za sintaksu su jako važni veznici, ali i čestice koje modificiraju značenje cijele rečenice, a oni imaju svoje posebnosti u voćanskome govoru.

Upitne rečenice u govoru Voće mogu se tvoriti na četiri načina, slično kao i u standardnome jeziku. Rečenice se mogu negirati na dva načina, a razlika u sročnosti između standarda i voćanskog govora nalazi se u sintagmama u kojima je jedna sastavnica broj. Red riječi u rečenici općenito je u kajkavštini slobodniji pa tako i u govoru Voće. Posebnosti se vežu uglavnom uz zanaglasnice i njihov položaj u rečenici.

Govor Donje Voće jedan je od mjesnih govora ivanečkoga područja. Pod ivanečkim se područjem misli na područje oko grada Ivanca u Varaždinskoj županiji. Čine ga grad Ivanec, grad Lepoglava, općine Bednja, Klenovnik, Donja Voća i Maruševac. Mjesni govori toga područja čine jedan zavičajni govor unutar kajkavskoga narječja. Na svojim

mjesnim govorima, odnosno na zavičajnome govoru djeca govore do polaska u školu kada počinju usvajati hrvatski standardni jezik.

Postavlja se pitanje što se tada događa sa zavičajnim govorom učenika i što bi se trebalo događati. Naime, zavičajnome govoru nekada nije bilo mjesta u hrvatskim školama niti u nastavnome planu i programu. Ipak, u novije se vrijeme govori o toj temi i može se pronaći literatura koja zagovara uporabu zavičajnoga govora u nastavi. Navode se 3 ključna razloga uvođenja zavičajnoga govora u nastavu: kulturološki, didaktički i sociolingvistički. Uporabu zavičajnoga govora u nastavi podrazumijeva i načelo zavičajnosti hrvatskoga jezika. Primjerice, učenici će lakše usvojiti nastavne sadržaje hrvatskoga jezika ako nastavnici koriste kontrastivnu metodu, uspoređuju zavičajni govor i standardni jezik. Na taj način učenici razvijaju komunikacijsku kompetenciju i na zavičajnome govoru i na standardnome jeziku i postaju okomiti dvojezični govornici.

Zavičajnost je prije svega književna kategorija. U tome je smislu nastavnici i prepoznaju. Međutim, problem je što nastavnici ne prepoznaju da je zavičajnost i pedagoška kategorija. Njome se nastava približava svakodnevnome životu učenika, slijedi se opće didaktičko načelo od poznatoga prema nepoznatome, od bližega prema daljnjemu. Nažalost, zavičajnost i zavičajni govor uglavnom ostaju za izvannastavne aktivnosti učenika. To ovisi o samome nastavniku što su prepoznale i neke nastavnice prilikom istraživanja. Iako zavičajni govor danas pronalazi svoje mjesto u Nastavnom planu i programu, nastavnik hrvatskoga jezika sam odlučuje kako će i koliko uvrstiti zavičajni govor i zavičajne teme u nastavu. Zavičajni govor uglavnom pripada izbornome sadržaju, stoga nastavnik sam bira pa se tako nastavna praksa razlikuje od škole do škole. To je pokazalo i empirijsko istraživanje ovoga rada.

Nastavnici imaju velik utjecaj na učenike i puno puta učenici slijede njihov primjer. Što se tiče zavičajnoga govora, nastavnici bi trebali pokazati učenicima kolika je vrijednost očuvanja i njegovanja narječja i govora. Naravno, ne samo u teoriji nego i u nastavnoj praksi. U istraživanju se vidjelo da su neki nastavnici to uspjeli pokazati i u svome radu s učenicima, u nastavi. Može se reći da su ispitani nastavnici podijeljeni po uključivanju zavičajnoga govora u nastavu i po obrađivanju zavičajnih i dijalektnih tema.

Empirijsko istraživanje pokazuje da zavičajnoga govora u nastavi ima malo ili premalo. Malo je zastupljen u Nastavnome planu i programu te se neki nastavnici trude uvrstiti ga što više u svoju nastavu i povezati ga s propisanim temama i nastavnim jedinicama. Ipak, ne vide svi nastavnici načina da to učine ili pak ne vide ni potrebu za tim. Stoga možemo reći da nastavnici smatraju kako zastupljenost nastave kajkavskog narječja u nastavnom planu i programu hrvatskoga jezika u osnovnim školama ne bi trebala biti veća nego što je sada. Nastavnici dovoljno ne prepoznaju važnost nastave na kajkavskome narječju i o kajkavskome narječju pa bi zato trebalo bi više govoriti o toj temi.

Učenicima uglavnom ponekad dopuštaju uporabu zavičajnoga govora u nastavi, pogotovo kada se obrađuje neka dijalektna ili zavičajna tema. Bez obzira na to, većina nastavnika upozorava učenike kako bi trebalo nešto izreći na standardnome jeziku jer se ipak radi o nastavi hrvatskoga jezika. Ispravljanje nije pravilo, ne ispravlja se svaki lokalizam ili pogrešan naglasak, no učenici moraju znati pravilno koristiti standardni jezik, posebno u službenoj komunikaciji. Toga su nastavnici i svjesni.

Učenici se slabo potiču na čitanje tekstova na zavičajnome idiomu, ali takav rezultat bio je i očekivan. Međutim, nastavnici učenike dosta potiču na pisanje tekstova na zavičajnome idiomu. Najviše pišu lirske pjesme sa zavičajnim motivima, a u nekim školama pišu i dramske tekstove. Najbolji se učenički radovi na zavičajnome idiomu šalju na natječaje kajkavskih tekstova.

Uporaba zavičajnoga govora, a i njegov status ovisi o pojedinoj školi i o pojedinome nastavniku. Upravo zato trebalo bi se još više govoriti i pisati o toj temi te upoznati nastavnike i stručne suradnike s tom temom. Međutim, sve ispitane nastavnice pokazale su kako imaju pozitivan stav prema zavičajnome govoru učenika, a gotovo sve nastavnice imaju pozitivan stav prema uporabi zavičajnoga govora u nastavi. Kada bi se nastavnike više upoznalo s tom temom, znali bi bolje iskoristiti zavičajni govor učenika u nastavi i približiti nastavu učenicima.

LITERATURA

- Alerić, M. (2007), Jezični osjećaj i ovladavanje standardnojezičnom kompetencijom, U: *Dijete i jezik danas – zavičajnost u nastavi hrvatskog jezika, interkulturalnost u nastavi stranih jezika*, zbornik radova s Međunarodnoga stručnoga i znanstvenoga skupa (ur. Blažeka, Đ.), Čakovec-Osijek: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu- Središte u Čakovcu, Učiteljski fakultet u Osijeku, str. 10-26.
- Alerić, M. (2011), Oslanjanje normativne gramatike na primarni jezični osjećaj, U: *1. Međimurski filološki dani – zbornik radova* (ur. Bežen, A. i Blažeka, Đ.), Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 171-183.
- Bežen, A. (2005), *Zavičaj i zavičajnost u znanosti i obrazovanju*, Školski vjesnik, 3-4 (54), str. 183-194.
- Breslauer, N. i Kiš-Novak, D. (2007), Pojmovi iz zavičaja u igri u školi u prirodi, U: *Dijete i jezik danas – zavičajnost u nastavi hrvatskog jezika, interkulturalnost u nastavi stranih jezika*, zbornik radova s Međunarodnoga stručnoga i znanstvenoga skupa (ur. Blažeka, Đ.), Čakovec-Osijek: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu- Središte u Čakovcu, Učiteljski fakultet u Osijeku, str. 72-80.
- Celinić, A. (2015), *Fonologija Rijeke Voćanske i voćanskoga kraja*, Hrvatski dijalektološki zbornik, 19, str. 25-77.
- Ciglar, V. i Turza-Bogdan, T. (2007), Razumijevanje pročitano g teksta – idiom ili jezični standard, U: *Dijete i jezik danas – zavičajnost u nastavi hrvatskog jezika, interkulturalnost u nastavi stranih jezika*, zbornik radova s Međunarodnoga stručnoga i znanstvenoga skupa (ur. Blažeka, Đ.), Čakovec-Osijek: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu- Središte u Čakovcu, Učiteljski fakultet u Osijeku, str. 80-93.
- Granić, J. (2003), Planiranje jezika u višejezičnoj zajednici, U: *Komunikacijska kompetencija u višejezičnoj sredini II.* (ur. Pavličević-Franić, D. i Kovačević, M.), Zagreb: Sveučilište u Zagrebu i Naklada Slap.

- Gudelj-Velaga, Z. (1990), *Nastava stvaralačke pismenosti*, Zagreb: Školska knjiga.
- Hranjec, S. (2009), *Ogledi o dječjoj književnosti*, Zagreb: Alfa.
- Hrg, F. (1996), *Ivanečki govor i rječnik*, Ivanec: Narodno sveučilište „Đuro Arnold“.
- Ivšić, S. (1936), *Jezik Hrvata kajkavaca*, Pretisak iz Ljetopisa Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, sv. 48 za god. 1934./35., Zagreb: HAZU.
- Kalogjera, D. (2003), Bilješke o dijalektu u društvu i u nastavi jezika, U: *Komunikacijska kompetencija u višejezičnoj sredini II.* (ur. Pavličević-Franić, D. i Kovačević, M.), Zagreb: Sveučilište u Zagrebu i Naklada Slap.
- Knežević, I. (1995), Značajke govora klenovničkog kraja, *monografija Klenovnik 750 godina 1244. – 1994.*, Klenovnik: Općina Klenovnik.
- Lončarić, M. (1988), *Govor Varaždina i okolice*, Radovi Zavoda za znanstveni rad JAZU, 2, str. 477-487.
- Lončarić, M. (1996), *Kajkavsko narječje*, Zagreb: Školska knjiga.
- Lončarić, M. (2005), *Kajkaviana & Alia*, Čakovec: Zrinski d.d.
- Mimica, I. (2005), *Mjesto i uloga pedagoških časopisa u afirmaciji načela zavičajnosti i u nastavi književnosti*, Školski vjesnik 3-4 (54), str. 205-212.
- *Nastavni plan i program za osnovnu školu 2013.* Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta.
- Nemeth-Jajić, J. i Prvulović, P. (2012), *Zavičajni (čakavski) govor u razrednoj nastavi*, Školski vjesnik, 3 (61), str. 289-305.
- Oraić Rabušić, I. (2016), *Iz sintakse govora Šemnice Gornje*, Rasprave, Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje 42/1, str. 227-243.
- Pavličević-Franić, D. (2005), *Komunikacijom do gramatike*, Zagreb: Alfa.

- Pavličević-Franić, D. (2007), Standardnojezična normativnost i/ili komunikacijska funkcionalnost u procesu usvajanja hrvatskoga jezika, U: *Komunikacija u nastavi hrvatskoga jezika* (ur. Česi, M. i Barbaroša-Šikić, M.), Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje i Naklada Slap.
- Rosandić, D. (1975), Za afirmaciju načela zavičajnosti u nastavi književnosti, U: *Zavičajna književnost u nastavi – zbornici Čakavskog sabora*, sv. 7 (ur. Kalčić, M.), Žminj.
- Skok, J. (1975), Princip zavičajnosti u nastavi književnosti u osnovnoj školi, U: *Zavičajna književnost u nastavi – zbornici Čakavskog sabora*, sv. 7 (ur. Kalčić, M.), Žminj.
- Stolac, D. i Holjevac, S. (2003), *Metodološka načela za proučavanje dijalekatske sintakse*, Hrvatski dijalektološki zbornik, 12, str. 137-149.
- *Strategija razvoja grada Ivanca 2014. – 2020.*, Službeni vjesnik Varaždinske županije, 17 (22), 2014, Varaždin.
- Šimleša, P. (1975), Načelo zavičajnosti kao aspekt povezanosti škole sa životom, U: *Zavičajna književnost u nastavi – zbornici Čakavskog sabora*, sv. 7 (ur. Kalčić, M.), Žminj.
- Šnidaršić, B. (1975), Primjena načela zavičajnosti u slobodnim aktivnostima, U: *Zavičajna književnost u nastavi – zbornici Čakavskog sabora*, sv. 7 (ur. Kalčić, M.), Žminj.
- Težak, S. (1975), Dijalekti u nastavi književnosti i jezika, U: *Zavičajna književnost u nastavi – zbornici Čakavskog sabora*, sv. 7 (ur. Kalčić, M.), Žminj.
- Težak, S. (1996), *Teorija i praksa nastave hrvatskog jezika 1*, Zagreb: Školska knjiga.
- Turza-Bogdan, T. (2009a), *Kajkavsko narječje i kajkavska književnost u osnovnoj školi*, Zagreb: Filozofski fakultet.

- Turza-Bogdan, T. (2009b), *Stavovi nastavnika o kajkavskome narječju*, Hrvatski, 7 (1), str. 173-192.
- Turza-Bogdan, T. (2011), Kajkavsko narječje i književnost u nastavnim planovima i programima, U: 1. *Međimurski filološki dani – zbornik radova* (ur. Bežen, A. i Blažeka, Đ.), Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 183-193.
- Turza-Bogdan, T. (2016), Stručno-znanstveni skup *Kajkavsko narječje i književnost u nastavi* kao poticaj za primjenu dijalektoloških istraživanja, U: *Zbornik radova sa znanstvenoga kolokvija povodom 70. obljetnice rođenja i znanstvenoga doprinosa Stjepana Hranjeca* (ur. Kos-Lajtman, A.), Zagreb – Čakovec: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 81-93.
- Visinko, K. (2002), *Standardni jezik i zavičajni idiom u školi*, Školski vjesnik, 1-2 (52), str. 79-86.
- Visinko, K. (2007), Zavičajnost i učeničko pisano stvaralaštvo, U: *Dijete i jezik danas – zavičajnost u nastavi hrvatskog jezika, interkulturalnost u nastavi stranih jezika*, zbornik radova s Međunarodnoga stručnoga i znanstvenoga skupa (ur. Blažeka, Đ.), Čakovec-Osijek: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu-Središte u Čakovcu, Učiteljski fakultet u Osijeku, str. 206-216.
- <http://www.ivanec.hr/21-polozaj> (26. 4. 2017.)
- <http://www.ivanec.hr/22-stanovnistvo> (26. 4. 2017.)
- <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=3650> (26. 4. 2017.)
- www.bednja.hr/Bednjanskigovor (26. 4. 2017.)

PRILOZI

PRILOG 1.: TRANSKRIPCIIJA VOĆANSKOGA GOVORA

Kazivač: Ivan Leskovar, rođen u Donjoj Voći 1948. godine

Datum snimanja: 3. prosinca 2016.

Ti je zastavnik, un je išju ud jednuga du druguga. Da je došju do meņe, znaš, muoraš stati mirnu. I unda je un puglėdaū, znači, a imaš se gombę, a je se v ređu, a si pudbrit, a si, nię. I ve ja sam toga gumba nię imėu. Veli un meņi: a de ti je *dugme*. A ti si znau da ga nemaš ili si ti tu nię preglėdaū. Znau sam ja, ali sam ga više nię stigju prešiti, veli a de ti je *dugme*. Hah, družę zastavniče, tak i tak. Reķju trk, za *pet minuta* da si tu i da ti je prešitu *dugme*, da si ga prešiu. I ve ja normalnu, odma ja gump, beži gori, a za kapu smu uvike muorali imeti iglu i kunec. I ve sam ja biežu gori, ja sam tu fletnu, znaš, gump, bluzu slekju doli, gump gori, ali sam ga nię zašiu na pravu mestu, znaš. Duoјdem ja nazi, mislim, nazi f stroj, stanem ja nazi pred jenga, veli: a kak si tu *dugme* zašiu. Znaš, malu je bilu put..., nię bilu na pravum mesti. Veli un meņi, tķ nazi. A ja sam zeu šaku i tak sam ga klupiū ka mu je kapa upala doli. Znaš, ta, upala je kapa doli, a unda su mu ti tam, znaš drugi vujniki puduknali da mu bodu zeli kapu gori i vezda ka bo, de si je un kapu gori, zuvé meęa kapetanā. Da su ti si puvėdali, pa i un je puvėdaū ka se dogudilu, zaka sam ga klupiū, reķju un: pa tu je za *vojni sud*. Nazi za *vojni sud*. Reko, ka sam pa ve, ka pa da je tak bilu. Da su ti si, znači da je ta procedura prešla, v Sarajevu smu išli, muorali iti, mislim niesam ja nikam muorau iti. Tu je znači, mislim ti si to glupust, to delu napraviu, vojni sot ti bo udrediū. Pa kak pa si vupaū klupiti ga? Pa več, več žifce mi je... Biū sam ves moker ka sam se žuriū kam ga prešiu nazi na mestu, a niesam stigju. I vezda meņi veli tię kapetan, veli: *budemo te mi probali kazniti*, veli, pa moti te vojni sud ne bu kazniu. Veli: ti buš *mesec dana*... si ublečęš, odma su me tam puslali ka sam si ublekju to reštantsku opravu, to opravu šteru su reštanti, nię reštanti nek ti ki su bili kažjeni. No, aha, posebna neka oprava, no, i to kape nię takę nek unō drugačku, opasača nika nię i e

nikam sam drugam hujdiū nię nek pu krugu sam pubiraū smetjė, čike, papierje. Večer da su ti si pokli devet *sati*, veli dok bodu ti si vujniki udišli spat jer pokli više nię bilu za unō vrieme bilu smeti hujđiti pu hodniku. Veli da bu *devet sati*, i unda veli koji bu dežurni, veli: un ti bo narėdiū ka boš delaū. Unda sam saki večer pokli devet du puo

noći sam ribau hodnikę pa tę, naš, veceje. Dobru tuo je tje mesi3ni prešlu. Je, još sam čez dijen muoraų slive pubirati.

/01:11/ A tata, un ti je imeų kubilu, Muška se zvala. I krava Lisa se zvala, `naš. Une dvie su skupa vuzile, orale su skupa i se vuzile, nie. A tata ti je imeų unu male kuoca², negda niesu mogli, tuo je nie bių asvalt kak vezda. Nek su bile tuo, tje pot, grabę kajkake. I unda ti je un imeų tak malu trugu³, dviestu pędeset cigluf tje, `naš, jedinkuf, dviestu pędeset cigluf se moglu naklasti f to trugu. I ve su uni hujdili, tata je hujdių s stricum v Ladaje pu tje cigju. A da sam ja mogju unda sam işju ja žim⁴, ka sam žlajfaų⁵ ili pa f Tršliči v briegu ka sam dievaų put kutač kameņ, `naš. Da si je kubila pa krava pučivala, ka su nie kuola išla nazajdi, nek sam ja deų kameņ, `naš, tje čas si unę malu pučinalę i išle su dalę. I ve demu ti, jen dijen ti idemu mi sim gori, ja sam to neka kak dečic, neka sam si tuo zamislių, več smu tam doļi Lukavic prešli i demu ti tu gori na špicu, ud Roķę gori na brieg tje demu. A tata se ubrnaų tu sim, `naš, f tje no, čes tje dumačę xostę, f tje klajęc. I vezda ti ide unojk doļi tata sam, nie un niti ględeų de je dečic za kuoli. Un je moti računaų da se ja na svuori⁶ pelam, kad sam znaų uvike se pelati, ka sam nie işju za jim nek sam se pelaų. A ja sam tuo neka unu pu grabi tje kajkake dračę sam ględeų, pa negda ga tuo bilu kajkaki tje mali kuščerikuf pu grabi i tak ka je un udişju nutri, na deşnu nutri v tje baxujsķę šume, xostę, a ja sam işju za jim, pa sam, naš v unem... Niesam pratių kom je un udişju, ja pa se ubrnaų na uno stran pud Lukavic. I ve un je udişju tuojk sim doļi, a ja pa ta doļi prema Brudarufcu. Ja ta doļi bižim pu cesti, mislim pu tem potu nutri pu tje šumi, kričim: „Tata, tata!“ Vraga meņę tata ču, un je udişju na to stran, ja na to. I vezda ja prebižim ta doļi, duojdem ta na, vun šume, vidim, oknu. I ve sam si računaų: reķo, niesam dober pot si zeų. Ja se vrnem nazi sim gori, idem, dem nazi tu du špicę pa ga vdrapim nazi, reķo ve idem pu drugum potu. Tak sam ja jenu tri pot ta doļi preşju, `naš, pu... Pa sam doşju nazi na istu meştu kak sam işju, nie. I idem ti ja unu, več sam počeų kričati: nebrēm dimo, ne znam dimo. Doļi pa ti je bila ta Kata ut tu, toga doļi, kak se zuve, ut Sambuoličuve Jagę seştra, Kovačuva Kata, no.

² Kolca (mala kola)

³ Kola sa zatvorenim stranicama

⁴ S njim > z njim > z jim > žim

⁵ Kočiti na kolima

⁶ Zadnji dio kola koji strši van

/04:40/ Vę ti una tam męņę vidi, vęli una męņi: „Pa dečic, ka pa ti, vęč sam tę vidla, vę drugi pōt tuojk bižiš.“ Ja sam tę rękju da sam sę zgubių. Una ję unda rękla: „Nika, ti si sam vę tu pučini tie čas dok ja zvežęm pušju⁷.“ Unda una napravila unu gožvu⁸, z grabra, šibe nafrikala, zvežala tie pušju, rękla: „Xojdi vęzda ti z męņum, ja bum tębę dimō utpęlala.“ /05:06/

Deda je bių sam дума, išju je vun, nešju je mujcika f štalu, deų je mujcika f štalu, štalu je zaprau, vę deda ti nastávi... No i da sam zaprau štalu, puględaų sam ta doli de su kokuši spale, ka neј bila još štera kokuš ustála vuni. F tęm mumęntu sam zaględaų da sę neka zdiglu gori, vidju sam dvie, dva, dva maleų vuxę pa sam mislių da to nečji pesik došju. Pa sam malu boleų puględaų pa sam skužių da je tuo nie pes nek je tuo lisica i vidim: uná sę sę pu malum šulja, šulja sim gori prema de kokuši spidò, přema drvárnici.. Ja sam mislių, reko, tu bi ju moti Bobič prieų i uná ide sę bližę, bližę, pusluša, pa par korakuf pa pusluša i došla je du drvárnice i zašla je notri. A ja sam f tęm mumęntu ud štalę jęnu četiri, pęť koraka napravíų dogę, ja sam brzu skučíų notri, zaprau vrata za sobum. A lisica nie znala kom, štíela je pu luojtri na staję. A ja sam přę lojtri staų, reko, čę pęš gori, ja tę primęm, čę drugu nie za rep ili kom, nebuš mi vušla dok si vęč tu notri. I unda v tum mumęntu sam se zględaváu de bi našju kaki pajsęr ili sok, sok je přemáli, ka mę nę vgriznę, moreų biti biesna. I unda sam tam zaględaų to batinu ud, de je bių paradájz nakóleni vrtu, meter je doga bila ta batina, lętvica, unda sam ju s tęm vdrapių, jęmput ili dvaput pu glavé, unda je kao, malu sam ju omamių, reko e sad si ma. Unda sam došju puolik i z batinu pu glavé ka sam ju dukrajčíų. I unda sam ustávių reko, lisica, uná je lukava, kak vęlę ti stari lјudi da more biti nę znam kak dogu v tęm, ka čaka ka bu vidla ka sę bu dogudilu daļę. čakam ja, čakam, vidim nika sę nę gible. Zaprau sam vrata, reko vę vun nebręš. Ka god bo, čę i uživjęš nazi, vun nę buš zišla. Idęm ja pu času nazi ględát, da je Bobič lajaų, idęm ględát, uná je počela notri z nugámi nazi, došla je k svięsti. Ali je tuliku bila, znači ka sam ju natókju s tęm pajsęrum, tuliku je bila umamljena znači ka se nie mogla zdiči, ali je pukázala znakove, znači da je još živa. No i natu su unda došli dimò, Nevenka... i unda ju Franjo zatókju du kraja. A ja sam vęč u međuvremenu přęprávių žicu ka bom ju zvežáu za nogu ka nę udide kom nie, čęz nuoč.

⁷ Snop šiblja

⁸ Isprepletene 2 vrbove šibe

I un ju te dutokju du kraja i deli smu ju večer vrecu i unda je zvaḡ Markača lofca ka vḡ ž jo napraviti aku je bjesna. A bilu je jaku zmržjenu, ki bi vḡ kupavḡ grabu da je tak zmržjenu. A nešmeš ju diesti nekum, nie.. unda un reḡju da nek sam utpḡla na veterinársku ka du vidli, na veterinársku stanicu. Ka du vidli čḡ je bjesna bo seḡ znanu, a čḡ je nie opet seḡ bo znanu. I bo dobiḡ stuḡ kuna. I udnḡsju je na veterinársku i tam ju je predaḡ notri tiem, osoblju. I dobiḡ je stuḡ kuna i evo ti. Stuḡ kuna, smu živeli. *Pa da je bila bjesna bi teḡ bila vgrizla.* A da je bila bjesna, bila bi meḡ moti napála, nie. Ali je bila jaku agresivna, znaš, štjela je so silum nazi vun vujti ili pa nekum kaj bila meḡni pozornost zeḡla, no i tak ti je tuḡ bilu.

A dok pa sam biḡ mali dečic, ka sam išju, ka sam počeuḡ iti f škuolu, unda nie bilu tak kak dinḡs. Unda imḡḡ sam zdrapanḡ xlače, tata je delaḡ v rudniku, nie imḡḡ zaka kupiti. Un je kupuvavḡ zemḡle, pa šumeḡ, pa livadeḡ, unda je nie imḡḡ pinez kaj biḡ meḡeḡ, kaj biḡ meḡni kupuvavḡ neḡ znam kaj nek, imḡḡ sam unu zdrapanḡ, zdrapanḡ xlače, cipḡleḡ mi delaḡ Duminčof Stanik, un je biḡ šoštar dumáči, un je delaḡ cipḡleḡ duma. Unda mi je napravivḡ jedne cipḡleḡ, teḡ sam te nusiḡ i dok sam išju na fiermu i na prvu pričest i tuḡ. Znaš te cipḡleḡ sam čuvavḡ. *Inačḡ si buosi biḡ?* Drugač pa sam biḡ buosi. Da sam pa, da pa sam vḡč malu, kakti, za prvi, drugi, pa daḡ f škuolu, unda pa je tata, un je biḡ rudar, tam su daváli, saku letu je imḡḡ pravo na škorjeḡ, na čižmeḡ. Unda je un zeḡ najmiuši broj, broj seḡdam su bile najmiuše, najmiuši broj tuḡ maleḡ čižmicḡ, tuḡ škorji mali. Unda je tuḡ dunḡsju dimò, tuḡ sam ja imḡḡ za f škuolu. *Al su seḡjḡdnu bileḡ veḡlikeḡ.* Bileḡ su veḡlikeḡ, a vḡ kak su, kak sam ja imḡḡ jaku sitnu, druḡbnu nogu, noga je bila druḡbna, a škorji su bili širuoki, unda su notri seḡ ukuolu, deḡ sam knigu, biležnicu, ka sam imeḡ, ka mi nie tuḡ pokalu pu nogi. I unda sam ja tak tuḡ nusiḡ f škuolu, unda pu tum su mene nazvali škuoli da sam profḡsor. Pu tum su me nazvali da sam profḡsor jer sam nigdar nie imḡḡ tuorbe, nie sam imḡḡ nikaku, znači, uvike sam biḡ f škuoli f škuorju te knige i biležnicu. I tak ti je tuḡ trajalu, trajalu cjeḡlu letu. A f kuxji pa smu imḡli ka je bila dumáča kuxarica, Duminčova Rozika. Uná je bila kuxarica, a muḡj brat, stric znaš, um pa je prevežavḡ fiermu pa jeḡnumu, jeḡnumu, ut teḡ Rozike sinu Joži je prevežavḡ fiermu. *Aha, uni su unda istu z Bahújskuga?* Istu z Bahújskuga. Tam z meḡa sela. I vḡ da smu mi došli v škuolu una je meḡeḡ imiḡla malo kak ti bole rada, tuḡ je kumuvina kakti bila, unda su uvike, malu više mi diela v rajnglicu. Rajnglicḡ pa smu nusili z duoma, nie ga bilu f škuoli tanjeruf, pa vilic pa žlic kak vḡzda. Imḡḡ sam jednu žlicu unu ud aluminija

i rajnglicu, saki tak, nie sam ja, i tak smu si f škuoli iméli te, svo pusódu. *To ste na početku dunęsli i unda ste s toga jeli?* No tuo smu dunęsli f škuolu, tuo je bilu f škuoli. Ja sam uvike imėx rajnglicu. Niesam imėx xlačjaka, nek sam tu imėx neku dretu, špagu, znaš ka sam si xlače zvezáx ka su nie išłę doli. Unda na to špagu, na to dretu sam zavezáx rajnglicu ka mi je tuo pu riti pokalu sim pa ta. *A tuo stę saki dięn unda nęsli to rajnglicu?* Saki dięn. Pa saki dięn smu muorali f škuoli jesti da sam bių f škuoli, nie. Unda da smu znali to više pot f škuoli, tam pa bių z męnum tie Niemi, Bugik. I vę da smu znali iti dimo ja sam jęnga sę f škuoli razmėx, a jęnga su deli f škuolu ka se bo privikaváx jer je un bių, znaš tak je bių rođeni ka je bių niemi i gluhi, nie znaų guvuriti pa nie ču. A mi tam dumáči, sosėdi, mi smu jęnga razmėli si, a ja pugótuvu dečic kad sam se žim igraų pu ciele dnęvę, na traniku, na prięlogu gori, ja sam ga sę razmėx ka un guvóri i ka mi kaže, ja sam puznáų pu vusnicami ka puvieda. *Ka je un tvę godište unda?* Mę godištę ję un. I unda da smu znali iti dimó čę mu je nie bilu de kaj pu vuoli, znaš ka sam ja nie bių jęmu kak fgodių, unda mę znaų z rajnglicu pu cielim potēm mę biu pu xrptu, pu glavė, kuojk je stigju, du duoma. I tak ti je tuo bilu f to, to vrieme. A pokli pa unda da smu vęč durasju ka sam zbavių škuolu, unda je rękju tata na pašu, nie, dok sam zbavių tu, to škuolu. Tu pri nam na Voči. Unda je rękju un: čuj, diete dragu, ja ti nemam zaka ka bi ti išju nekum f škuolu, Ivajnec ili Varaždin, ja ti nemam, ut tę plače ja tę nębrēm školuvati. Ti sę primi posla duma kak, kak i ja, gospudárstvo. Unda reko, da sam došju zu škuole nie rękju: idi pa sę vuči, ka buš neka znaų f škuoli ili kaj, ka pęš nekum dale, nek je rękju: zimi si krave, dini na dretu i xojdi žimi na pašu. Ali naj duojti dimó prvu nek nędu krave du kraja site. A negda pa su si bili na pašu, nie kak tuo vę, unda su znali tranike de je bila liepa ta travá, sienukuoša, unda smu znali mi deca, pustiu si ta notri daųku ka su se krave čim prvu najėle pa žimi dimó. Unda či je bių tranik de smu mi tuo spasli, tie je došju dimó pa rękju: Mišku, tvuoj dečic je tam doli ciele muoj tranik, nie ciele, nek ta notri daųku je pupásju pu męm traniku. Ili mu ręči naj sę više ne vuči toga ili, ili mu ga ja bom narėzaų da bum ga doli zaluvių na traniku. No i unda da sam ja durásju du vęč šesnajt liet, šesnajt liet sam imėx ja da sam išju, rękju je tata: ajde, dieča, ajde ideš ti na rudnik. Rękju: kušare buš mogju nagajáti pu vuni. I unda ja ti duojdem, odma un ta k Vukmanu, un je bių upravitel tę, no, toga rudnika f Brudárofcu. Rękju: čuj, daj mi dečica nekak zaposli, ka bar neki dinar dubi, ka si bar neka pukupi ka mu je trieba, ja ti nębrēm, ja imam dva sineų, ja ti nębrēm obe dva s tę plače i to sę. Unda

reķju Vukman: dobru, dieča, ajde vę more biti vuni, na, na... No, zgora, zgora. Tu sam ti ja bių vuni jęnu sędim, osim, mesicuf. Sam nagająų unę kušare. Ja sam bių tak slabi, ka sam nie mogju dok su se punili, kušare, znaš, ta žičara je bila, a pu žičari su xujdile kušare. I vę f to kušaru sę nasipavąų voglen i unda sam ja nie mogju nutri de sę nasipavąų voglen, ja sam nie mogju tuo zdiči, znaš, to, to.. Tje poklupic šteri pusti vun voglen. Unda je bių doli Smodik, tu z Nuvakuf, jaku dober čovik. Un je meņę jaku... Vidju je da sam slabič, da sam dečic slabi, ja sam nie mogju, unda je un meņi saki pot, da sam došju na posju unda je un reķju: ja bum tębi, dečic, napuniu kušare, a ti xojdi tu ka buš samu kušare, broji da bu jęnu petnajst, dvajsti metri jędna udišla na žičaru, unda pustiš drugu. A ja bum tje čas tam tuo tvę punių. Un meų jaku, meņę rad imęų i tak smu mi bili. Unda ja sam jęmu više pot da je bila plača, znaš, da smu dobili plaču, platių pivu, zato ka mi je tuo pumagąų. A unda da je vęč to prešlu, reķju stari, tata muoj, reķju Vukmanu: čuj, tuo je jaku slaba plača, daj hojdi složi ka pe v jamu, znaš, nek ide nutri v jamu pa bu negdi de budu, de bu trięba četiri, bo ga upravitel daų za pomoč. *Tębe su nika nie pitali?* Pitąų meų, ję kak pa te, a bi išju, pa ka vę, čę tak tata veli da morem iti, pa bum išju, čęm više zaslužių. I unda ajde, dali su meņę notri v jamu. Unu prve dneve kapa da mi ję bilu grdu notri pud žęmlu. Unda doli de su bili četiri, doli je bių vęliki brięg, unda su trebali tę vęlikę xunte vu ka su nakladali voglen, trięba je bilu naklásti, utpelati doli na to glavnu štreku i nazi zęjti prazne i duojti žimi na, nazi na radilište. A vęliki pritisak je nutri bių. Unda smu negda više pot znali nutri zajti s huntum, ali smu nie mogli vun, vęč je tuliku pritisak došju ka je pretisnau unó drievu ka je bilu ta ograda, unda smu nie mogli vun. Unda smu nazi muorali spoda kupati žęmlu, spoda ka smu spustili štreku niže ka smu zišli vun. A ponu pot pa je bilu ka je bilu trięba i pu dva, tri pot strielati. Znaš nije dobru, tje ki je bių streláč ili pa kupáč nije dobru ociniu kuliku trięba desti municije notri i unda da je strelių, unda sę jaku nika nie purušilu vun. Pa su unda muorali naza kupati pa naza vrtati lukje pa naza dievati nutri municiju ka su, ka se drugi pot strelilu. I tak sam unda ja bių notri još dvie, dvie lięta. Unda pa je došlu vrieme za vojsku. I tak sam išju vojsku. *Kam pa si išju vojsku?* Da pa sam došju tu v Ivanci na regrutaciju, unda pa je reķju tje z Ivanci ki je bių na vojnem odseku, vę sę nebręm gli zmisliti, Bračku. Reķju: Pa ti nemaš nikake vęlikę, vękše škuole, ti ajde bomu tę dali v autojedinicu. A čę buš završiu tje, v vojski kurs, pa dok deš dimo boš sę daų pupisati da xojdiš za vozačku duozvolu, pa buš moti de našju posju pa buš šufęr dines-zutra. A tak

sam ja išju unda doli f to vojsku, Brčko, f Bosni, pa doli uku Tuzle smu iméli to obuku i vę doli da smu mi zašli na obuku, ka pa, ja sam sę trudių kakti dečic. Tuo mi je bilu vuola i ja sam imėų kakti vuolu. I da smu doli pulužili tę ispite, unda su me dali v Novu Gradišku za prekománu i doli sam te bių du kraja vojske, nie. Da pa sam došju z vojske nazi na oknu f Brudáruvec, nazi v rudnik. Drugu ga unda nie bilu tak za najti. Unda sam išju f Brudáruvec nazi i bių sam tam jęnu par mesici. Unda pa se pukazala prilika za v Nemačku. I ka vę, ja velim tu Flisuvumu tumu Joži, un je bių tu muoj soséd, nie, tam: čuj, xojdi, idemu v Nemačku, čę očeš. Rękju ja nejdęm, ja nejdęm. Rękju sam Markaču Slafku. Un je rękju da nejdę. Ali unda, ja sam bių tak na.. uporni ka sam, `naš, jaku, jaku vęliki, `naš, kakti, ud djetinstva mi je bių jaku veliki, jaku smu bili, `naš, skupa, dumáči, nie. I ka sam ga prędobių ka smu udišli v Nemačku. No i unda sam v Nemački bių sę du, sędam liet sam bių gori v Nemački, unda sam došju dimó, unda pa nazi tu f Brudáruvec. Nie f Brudáruvec, nek Ivance f Končar. Unda sam tu bių jędin čas f fabriki, unda su vidli da guvórim nemački, su si mislili: tuo je nieki vęliki gospun ili ka je, nie, došju je z Nemačke, ka ne bu nutri, mislim, na traki delaų, ajde idemu žim na puortu. Unda su mę dali na puortu, za puortiera i unda sam bių, sę du penzije sam bių na... portir. Dok se nie Končar zapiráų i tak sam te vę f penziji.

PRILOG 2.: PITANJA ZA INTERVJU NASTAVNIKA

PITANJA ZA NASTAVNIKE:

(Gdje ste se školovali i koliko imate godina iskustva rada u prosvjeti?)

1. Koje je Vaše mišljenje o zastupljenosti kajkavskoga narječja u Nastavnom planu i programu? Kako nastavnici hrvatskoga jezika percipiraju važnost nastave na kajkavskome narječju?
2. Smatrate li izražavanje na zavičajnome govoru u nastavi pogrešnim?
3. Dopuštate li učenicima uporabu zavičajnog idioma u nastavi u svakoj prilici ili samo kada se obrađuje neka zavičajna ili dijalektna tema?
4. Koliko se i na koje sve načine potiču učenici na pisanje i čitanje na zavičajnom govoru? Unosite li u nastavu dodatne sadržaje na kajkavskome narječju?
5. Mislite li da se zavičajni govor učenika zanemaruje u nastavi? Kakva je situacija u Vašoj školi?

PRILOG 3. : TRANSKRIPCIIJA SNIMLJENIH INTERVJUA

Intervju 1

1. Koje je Vaše mišljenje o zastupljenosti kajkavskoga narječja u nastavnom planu i programu?

Pa mislim da je dobro zastupljeno u svim razredima, znači u svakom razredu ima i na kajkavskome narječju i na čakavskom i na štokavskom. Recimo na kajkavskom narječju su po dva, dvije nastavne jedinice u svakom razredu, s tim da su to većinom pjesmice koje se obrađuju na kajkavskome narječju, s tim da se narječja više uče u petom razredu- znači osnovne stvari, a detaljnije u osmom razredu – rasprostranjenost narječja, govori, dijalekti, razlike, osobitosti, pjesmice, naglasci itd.

2. Kako nastavnici HJ percipiraju važnost nastave kajkavskoga narječja?

Pa mislim da je dosta važno. Imam kolegicu u područnoj školi – Gornja Voća. Mislim da isto dosta radi kajkavsko narječje i pišu djeca pjesme. To znači imamo više na izvannastavnim aktivnostima, ima i u toku nastave. Tako da kolegica i ja šaljemo onda

pjesme na različite natječaje. U Ivancu je to Draga domača reč, u Zelini je isto jedan natječaj, u Zlataru je natječaj, zbor malih pjesnika. Tako da dosta radimo i kolegica i ja. Pišemo i na satu, obično 1 sat obrade, interpretacije, a onda sljedeći sat učenici pišu – stvaralaštvo.

Nekim učiteljima je važno, no ne svima. Međutim, imali smo stručne skupove na kojima se baš naglašava da se prida značaj kajkavskome narječju, da se da djeci mogućnost da i govore i pišu na svom zavičajnom govoru.

3. Smatrate li izražavanje na zavičajnome govoru u nastavi pogrešnim?

Ne, ni u kojem slučaju. Upravo suprotno, djeca se vole izražavati jer im je to materinji jezik i daleko od toga, muzikalniji je, više su stvaralački raspoloženi, imaju više motiva, ideja, više tema nego na književnome jeziku. Lakše se izražavaju i vole pisati. Iako se pomalo sad u suvremenom životu gubi taj zavičajni govor. Znači, pod utjecajem književnog jezika, pod utjecajem televizije, tehnologije. To nije već onaj čisti domaći govor, već se pomalo miješa.

4. Dopuštate li učenicima uporabu zavičajnoga govora u nastavi u svakoj prilici ili samo kad se obrađuje neka zavičajna ili dijalektna tema?

Pa većinom im dopuštam kad se obrađuje i ponekad im dopustim da se izraze na svom zavičajnom govoru. Ali ipak ih upozorim kako to glasi na književnom jeziku, kako bi trebalo govoriti u nastavi jer prvenstveno je to hrvatski književni jezik i moraju znati pravilno govoriti, znati služiti se njime, krenut će dalje u srednju školu i onda će se morati služiti njime.

5. Koliko se i na koje sve načine potiču učenici na pisanje i čitanje na zavičajnome govoru?

Prvenstveno je to obradom na satu, ako radimo neku pjesmu na njihovu zavičajnome govoru, ili ako recimo radimo na čakavskome narječju pa da oni prevađaju na svoj, kako bi to glasilo. I onda oni sami pokušaju napisati. S time da im još zadam da doma pitaju jer oni su već zaboravili kako neke riječi glase ili što znače pa da onda doma pitaju kako se to izgovara. Isto tako, sad ponekad radim, da prevedu pjesmu kajkavskoga narječja baš na svoj zavičajni govor. Kako bi to glasilo, lakše im je reći

nego napisati. Recimo mali pot, a oni imaju mali puot. Onda se sporimo oko toga jer su zaboravili kako je to točno. Pa im ja to napišem na ploču da vide i usporede. Kako oni govore i kako pišu i kako je to na kajkavskome narječju Ivana Gorana Kovačića lukovdolskog kraja. Ili recimo Dragutina Domjanića ili Frana Galovića. Imaju neke razlike između njihovog voćanskoga i drugih dijalekata i govora kajkavskoga narječja.

Znači čitaju manje. To su većinom ovi zbornici koje dobivaju na ovim natječajima Draga domača reč, u Zlataru, onda neke pjesme u Modroj lasti. Čitaju manje, govore međusobno uvijek na svom zavičajnom. Ali da bi čitali prozne tekstove ili pjesme ili nešto, baš i ne.

Unosite li u nastavu dodatne sadržaje na kajkavskome narječju?

U izvannastavne aktivnosti dosta unosimo. Recimo kad smo bili na Dragoj domačoj reči onda nastojimo pročitati na satu pa analizirati tu pjesmu, znači o čemu se radi, koji su motivi. Isto interpretiramo, a najviše na izvannastavnim aktivnostima. Onda i pjesme iz drugih škola, interpretiramo, pa kako su to oni doživjeli. Pa da probaju oni to na drugačiji način.

6. Mislite li da se zavičajni govor zanemaruje u nastavi? Kakva je situacija u Vašoj školi?

Možda bi ipak više trebalo jer djeca su ipak više kreativni na svom zavičajnom govoru. Nije da se zanemaruje, daje se pažnja, ali možda bi ipak više trebalo. Djeca vole te teme i vole se izražavati, a ponekad nemaju riječi za neku riječ kako bi preveli na književni ili na zavičajni. Ima jedno značenje na književnom jeziku, onda me pitaju. Često me to pitaju, kako bi to rekli na književnome jeziku, kako bi to preveli. To ih zanima, često se desi neki tekst na književnome jeziku. Onda kažu to mi nismo čuli, mi bi to ovako. To im dozvolim, ali ipak mora biti prednost književnome jeziku jer je to takav predmet. Ravnoteža da bude.

Znači kad čitamo iz zbornika učeničke radove, onda ja dam učenici da čitaju jer oni pravilnije izgovaraju nego ja. Nisam sigurna ili da se ne povedu za mojim naglaskom jer ja većinom književno govorim. Ili kad oni napišu neku pjesmu ja dam da oni pročitaju i

onda ih pitam kako bi vi to izgovorili. Onda ja to napišem njima, da to bude pravilno po njihovom. Jer ako ja to pročitam onda će se povesti za mnom i mislit će da je to ispravno. Uvijek prednost njima dajem da oni to pročitaju da to bude točno. A tu se često konzultiram s kolegicom Irenom Šipek, ona je rođena Voćanka i ona te riječi koje baš možda ja ne znam točno, onda ju pitam pogledaj jel to dobro ili nije. A i razlika je između Gornje i Donje Voće, čak između zaselaka je razlika. Gornjovoćanci čak imaju neke riječi koje više vuku na slovenski za razliku od Donjovoćanaca. Često se onda tu s učiteljicom Irenom znam dogovarati da to bude pravilno. S učenicima sam skupljala riječi za rječnik voćanskoga govornog područja, bake, dede, tete su ispitivali i skupili smo dosta riječi. Voćanske riječi, oko 2000 riječi, značenja riječi, poslovice, izreke i tako. Neke riječi su djeci nepoznate, recimo bilo je zgodno leptir je mrtul, to oni više ne znaju. Pa ima puno zvučnih nadimaka, ljudi se ne znaju imenom nego znaš ljude po nadimku. I ima dosta umanjenica, i učitelje tako zovu. A u Gornjoj Voći ženske dosta govore u muškom rodu, žene govore u muškom rodu za sebe. Velika je razlika između Gornje i Donje Voće.

Intervju 2

1. Koje je Vaše mišljenje o zastupljenosti kajkavskog narječja u Nastavnom planu i programu?

Mali broj sati je zastupljenosti. Ovisno od razreda. Premala zastupljenost. Veći naglasak u 6. I 8. Razredu kad se radi detaljnije o narječjima.

Mislim da se dosta njeguje taj izraz, da se to voli. Ovo je područje dosta tako, njeguje. Lepoglavski govor je ipak specifičan kao i bednjanski pa se to dosta kroz razne literarne skupine izražava. A sad baš u nastavi?! Osim književnosti nemamo nekog drugog načina da se prikaže to. Izvannastavne aktivnosti da, pisanje pjesama, stvaranje dramskog teksta na lepoglavskom, priredbe su često, na priredbama je jako često zastupljen taj govor, i niži razredi to jako vole, tamo do 5., 6. R. Uvijek konzultiram kolegicu koja je baš iz Lepoglave, imaju velik raspon prijeglasa, glasova, svega, od jednog kraja Lepoglave do drugog. To se njima onda daje da se pročitaju pjesme. Al vidi se da se polako gubi onaj izvorni lepoglavski. Neka miješana kombinacija. Onda im

daš opet na ispravak, pa probajte istražiti još koju riječ i tako. To nije baš sad samo odjednom, odjednom dijete piše na satu, na nastavi, onda ne zna on baš sve riječi.

2. Smatrate li izražavanje na zavičajnom govoru u nastavi pogrešnim?

Pa ne mislim da je to pogrešno. Hmm, pogrešno. Pokušavamo ako su satovi obrade ili izražavanja svojih mišljenja naravno koristiti standardni hrvatski jezik. Ali ako je to u svrhu nastave izražavanja dozvolim učeniku da se izrazi. Ne ispravljam sad svaku riječ, upozorim ga da bi se to trebalo reći ovako, ali u stvari ne izražavaju se učenici toliko na zavičajnome govoru. Možda, jedan učenik, dva, baš intenzivno, onak češće. Međusobno oni da, jako koriste. Kad ispitujem, vrlo rijetko dobijem odgovor na njihovom lokalnom izričaju. To je jako rijetko.

Mogu se izraziti, nije sad da ih odmah. Kasnije se to još može, naprave se neke dopune, paralele, izmjene i tako.

3. Dopuštate li učenicima uporabu zavičajnog govora u nastavi u svakoj prilici ili samo kada se obrađuje zavičajna ili dijalektna tema?

U svakoj prilici baš i ne. Kad se obrađuje neka takva tema, onda da. Ali uvijek ne. Iako ja to nisam nikad rekla da ne dopuštam. Kad se radi neka dijalektna tema tu je onda pojačano korištenje njihova zavičajnoga govora.

4. Koliko se i na koje sve načine potiču učenici na pisanje i čitanje na zavičajnom govoru? Unosite li u nastavu dodatne sadržaje na kajkavskom narječju?

Aspekt čitanja je slabije zastupljenost. U čitankama možda dva teksta na godinu kad se radi dijalektalno pjesništvo. Imaju problem sa zapisivanja, Lepoglava je specifična jer gubi samoglasnike, tu se lako može i zapisati, ali ga trebate znati čuti. Onda mi porazgovaramo, oni onako intuitivno lakše pročitaju. Znaju kad zabilježe na koji način pročitati tu riječ, oni imaju svoj način čitanja.

Literarno, literarna skupina. Postoje satovi kada se nakon obrade neke pjesme na kajkavskome narječju ili u osmom razredu kad je više o tim narječjima onda se potiče stvaranje samostalnih literarnih radova. Najčešće vole pisati pjesme, ali oni vrlo lako stvaraju i dramski tekst. Tu su više, ja bih rekla, doma. Razgovorni jezik je njima baza

za stvaranje. Imamo natječaje, slali smo radove. I školski list u kojem mogu djeca isto objaviti. Ali nije sad tu poseban naglasak na zavičajni govor. Kad treba za Lidrano, za školsku priredbu. To su ti neki načini.

Dodatni sadržaji ostaju za izvannastavne aktivnosti. Ali ovisi o generaciji. Zapravo vrlo rijetko. Djeca vole takve teme, vesele se takvom satu. Znaju riječi, prepoznaju riječi, to su njihove riječi. Za razliku od pjesama na čakavskome narječju, to je njima teško i može se iskoristiti onda da se dodaju neke njihove riječi. U svakom razredu ima takva neka tema. Obrađuju se sva tri narječja, ali ipak malo više kajkavskog.

5. Mislite li da se zavičajni govor učenika zanemaruje u nastavi? Kakva je situacija u Vašoj školi?

Učitelji ipak na satu koriste standardni jezik. Evo danas smo imali dan škole i niži razredi su stvorili neke pjesme na svom domaćem, oni to tako zovu. Ali na drugim predmetima mislim da baš i ne, na matematici sad ti ne možeš iskoristiti baš zavičajni govor. U obiteljima ne, mislim da se dosta njeguje. Ali škola je škola, ona ima svoj nastavni plan i program. Moguć je odmak nekakav, ali mislim da se koristi toliko koliko treba. Za neki zadatak dodatni ili nešto. Smatram da je to dosta za naš predmet. Sad baš da je previše, nije. Možda bi trebalo osmisliti grupu ili posebni neki sat. Više toga je za izvannastavne aktivnosti jer nema se prostora za to.

Intervju 3

1. Koje je Vaše mišljenje o zastupljenosti kajkavskoga narječja u nastavnom planu i programu?

Općenito ja moram reći da od petog do osmog razreda po godišnjem planu i programu nema puno zastupljenosti zavičajnoga govora i da je jako puno na učiteljima koliko ćemo mi i na koje načine uvesti taj govor. Nigdje nije ništa predloženo. Mi na našim stručnim aktivima, seminarima, nikad se ne bavimo tom temom, barem je takav slučaj kod mene, ja mogu tako zaključiti. S tim da od petog do osmog razreda naravno da se spominje zavičajni govor, ali u teoriji, spominje se, tako da učenik zna što je što. Što se time same nastave, da. Zavičajni govor je često na našem satu jer učenici se nekad teško odvoje od govora kojim govore doma i puno puta im to onda pobjegne na satu i ja osobno to ne smatram ničim strašnim. Često ih upozorim, ali ne ispravljam. Nije to

ispravljanje u smisli krivo si rekao nego čisto da si oni osvijeste, pa onda ja čak znam njima odgovoriti na tom njihovom zavičajnom govoru, onda oni shvate da smo zapravo na nastavi hrvatskom, da bismo trebali znati razliku pa onda upotrijebiti standardni govor. Osim toga, uvijek u toku nastave imamo posebne satove gdje se oni mogu izraziti na svom lokalnom govoru. I vrlo često su to satovi nekakvog jezičnog izražavanja. Nekad je to pismeno, nekad usmeno. Naravno, razlika je između lirike i proznih tekstova. A vrlo su zainteresirani za stvaranje na zavičajnom govoru. Neka možda neki ne toliko za to pjesnički jer nisu svi baš za to. Ali možda onda za prozni sastavak. Kad pišu uvijek im se daju smjernice da zapišu kako oni to doista kažu. Ne pada im to teško nego još lakše nego da pišu na standardnom jeziku. Jer se kod većine naših učenika baš osjeti da oni tak pričaju doma. Imamo učenike koji možda uopće nisu u doticaju sa zavičajnim govorom pa oni onda tu nešto slabije sudjeluju na takvoj nastavi, ali oni ostali su vrlo aktivni. Najčešće su to možda oni učenici koji nemaju baš najbolje ocjene iz HJ, ali se u tom nekom dijelu dosta prepoznaju i dosta su motivirani, i preko zavičajnoga govora motivirani za ostale sadržaje HJ. Kaj se tiče zastupljenosti, rekla sam, nemamo puno, napravi se u teoriji nekakva razlika, i to oni nauče još u petom razredu. Naravno, mi to svake godine ponavljamo i oni još dobivaju neke zadatke, imamo neke radove u skupini, da naprave doma popis nekih lokalizama i da naprave prijevod. Pa smo takve radove radili, a njihov zadatak bio je prikupiti što više materijala i onda smo imali radnu skupinu gdje smo zapravo, nije nam bio dosta jedan sat. Onda smo napravili baš jedan veliki plakat gdje smo izložili riječi koje su se najčešće pojavljivale u njihovim radovima i to je stajalo baš dosta dugo, možda godinu dana je baš bilo na panou i svima u školi je bilo zanimljivo. I onda su oni međusobno, učenici na hodniku su komentirali pa su rekli mi to ne velimo baš tak, nego malo drugačije. Onda su dolazili s pitanjima i baš ih se zainteresiralo i po tom pitanju ih se educira, da svaki zaselak ima neke svoje posebnosti. I čak da im se ponudi više toga ja vjerujem da bi oni vrlo pozitivno reagirali.

Izvanastavnu aktivnost imam recitatorsko-dramsku skupinu, imam jedan sat tjedno. Međutim, meni puno vremena ode na priredbe, zapravo radim priredbe i sve je na meni, zapravo dosta i onda se tu dosta potrošim. Ali kad nam neka takva manifestacija prođe onda nam ostane tih par sati da ne moramo odmah pripremati baš nešto drugo, ostane par sati gdje se mi malo opustimo, istina radimo na književnom jeziku, ali nekad im

zadajem i zavičajni govor. Zadnje što su radili, radili su baš o kućnim ljubimcima. Napravili su lirsku pjesmu s imenom kućnog ljubimca na zavičajnom govoru, i to su ispale baš odlične pjesme, tu se oni baš raspišu i puno su bolji u pisanju lirskih pjesama na zavičajnom govoru nego na standardnom. Naravno, to ne vrijedi za sve učenike.

Mi smo imali dramske tekstove koje smo na priredbama izvodili i njihove dramske tekstove na zavičajnom govoru koje smo na priredbama izvodili, tako i lirske pjesme. Publika, njihovi roditelji su oduševljeni, oni će ipak puno bolje prihvatiti kada njihovo dijete recitira nešto na zavičajnom nego na književnom jeziku jer to nekak onda njima. Taj sami govor dosta umire i to već i roditelji prepoznaju i već vide na ne mogu na svoju djecu prenositi sve ono što znaju. Naravno, u gradovima je to još učestalije. Mi imamo tu sreću da smo na selu pa je to onda ipak se zadržalo među djecom. Ali ipak sve novije i novije generacije nema više tolika toga, od 20-ak učenika nađe se negdje 5, 6 učenika koji će se lijepo služiti zavičajnim govorom. Djeca zapravo znaju razliku, nije da oni ne znaju razliku, to kaj njima pobegne tu i tam neka riječ ili rečenica, to na nastavi čak bude i simpatično. Ja isto znam, nisam nikad uštogljena da uvijek sve velim kak bi trebalo, pogotovo naglaske, to je razumljivo. Moj stav je da im se treba dopustiti jer kad vi dijete ispravljate onda vam ono više ništa neće htjeti reći. Jer on sam onda u glavi mora složiti rečenici koju mora automatski u sekundi prebaciti iz zavičajnoga govora u književni jezik i njemu je to teško. Oni onda gube volju i motivaciju da uopće dignu ruku. Tu je onda i sram. Treba tu malo labavije, to je bogatstvo jezika. Ja to uvijek naglašavam i moji učenici to znaju. Oni se znaju čak nasmijati na neke svoje. Pokupe doma od baka, dedova, i lokalizme i frazeme. Skupljali su bili frazeme jer nam je to bila tema i onda smo skužili da puno iz toga našeg lokalnoga govora ima frazema koji uopće nisu u književnom jeziku i ne mogu se prebaciti u književni jezik. Onda je to njima bilo jako zanimljivo, pa uspoređivanje tih frazema i kako su uopće nastali.

Evo mi u toku godine, uvijek se dotakne neka dijalektna tema. Najviše u lirskom pjesništvu, neke tekstovi možda dramski. Ali ne toliko u čitanci nego na dramatizaciji. To je onda na nama da uvedemo neku temu iz zavičajnoga govora gdje oni mogu dramatizirati nešto. Tu su oni jako dobri. Ti zadatci mogu biti vezani za kazalište, igrokaz pa onda bude zadatak za dz napraviti nekakav dijalog i tu su oni jako uspješni i vrlo često ih nagrađujem. Oni vole to raditi i ja ne bih voljela da oni to prestanu voljeti.

Kada im se zada da naprave neki dijalog na standardnome jeziku možda pola razreda to neće napraviti, a na zavičajnome govoru će svi napraviti zadaću. Naravno neki će u tome biti više uspješni, neki manje. Tak da već to govori u prilog da stvarno treba taj zavičajni govor nekako više u nastavu unositi.

Što se dodatnih sadržaja tiče, većinom to unosim i povezujem s nečim što već imam u nastavnom planu i programu. Zato jer ako je to obrada neke zagorske pjesme, onda ću ići u tom smjeru da oni naprave neku pjesmu na zavičajnom govoru. Haiku, nešto što se radi u petom razredu, zvuči smiješno, ali mi smo radili haiku gdje su oni pisali haiku i na zavičajnom govoru, zašto ne. Oni barataju tim govorom, oni znaju kako podijeliti riječ na slogove, to je u haiku pjesništvu i važno, a oni čuju po svom govoru, njima to ide super. Isto onda to provjerimo na satu, pa izložimo na pano. Kak je ista učionica za sve razrede za HJ, onda dođe drugi razred pa komentiraju, kak je ovo super, zabavno, pa kaj to znači, netko ni ne zna što neka riječ znači jer postoje učenici koji bolje barataju tim govorom i imaju veći, širi raspon tog rječnika, dok drugi baš i ne.

Pisanje i čitanje, naravno što oni naprave onda ih se potiče da to oni sami pročitaju. Ja se to baš ne bih usudila jer ja nisam aktivno govorila. Mogu ponoviti nešto, ali bolje da oni pročitaju, pogotovo ako je njihov rad. A to opet s druge strane ima neke druge prednosti, i javno govorenje, prezentiranje.

Mislim da se zanemaruje. Ali na stručnim seminarima dosta nas se upućuje da imamo slobodne ruke neke stvari unositi i mijenjati. Mi možemo i tekstove mijenjati i moramo imati stav zašto to radimo, imati argumente zašto uvodimo više zavičajnoga govora. Da je korisno to za djecu, oni vole to, veća je motivacija za rad. Ja više sad govorim o književnosti i jezičnom izražavanju, ali i u jeziku se također može uvesti, zašto ne. Tu se može napraviti nekakva razlika između standardnog jezika i zavičajnoga govora pa da oni samo uspoređuju i vide. Osmi razred recimo ima glasovne promjene i glasove. Tu već oni mogu, oni već sami kuže i dolaze meni s pitanjima i tu im onda objašnjavate i tako. Onda isto za dvoglasnik, ikavski, ekavski, ijekavski govor. Njima je bilo čudno kad sam ja rekla da kajkavci nisu svi ekavci, pa sam im rekla nek uzmu primjer klenovničkoga govora i onda su skužili da mi imamo nekakva ekavsko-ijekavski. Onda su oni prek toga skužili kaj to znači. I vezano uz ono smjenjivanje ije/ je i oni tu mogu vidjeti distinkciju i to im je baš bilo odlično.

Mi se dosta javljamo i na natječajne. Kada učenici napišu neku pjesmu ili možda neku dramaturgiju neke teme. Najviše Draga domaća reč, i niži razredi se uključe i viši. I uvijek imamo po 5, 6 radova koji su odabrani za zbornik, koji se tiskaju i čitaju. Tu su dosta aktivni i to se njima sviđa. Oni ne očekuju ne znam kakva nagrada nego su oni zadovoljni s tim da će sad to izaći u zborniku, u jednoj knjizi.

Imamo dosta mjesečnih projekata tipa prezentacija. Nekad su to baš jezične teme, nekad o riječi baš, vokabular pa se naprave razlike, prijevod, nekad neke gramatičke zakonitosti, npr. futur prvi i drugi. Onda oni rade prezentacije čisto da osvijeste koliko mi kajkavci koristimo samo futur drugi i oni to dobro prihvate i dobro im to sjedne jer im je taj dio malo teže shvatiti, ali to je bogatstvo jezika. Rječnik lokalizama, to sam rekla, to smo radili. U svakom razredu su takve nastavne jedinice. Pa projekt bake i djedovi u školskim klupama. Jer bake i djedovi ne govore standardnim jezikom i onda se dobije puno riječi. Anegdote i vicevi, tu se isto znaju oni puno aktivirati i tu ih onda ne ispravljam. Tu ih se ne bi trebalo ispravljati. Naravno, imamo i puno tema gdje se nigdje neće spomenuti zavičajni govor, gdje dijete govori zavičajnim govorom jer možda ni nema tu naviku da govori standardnim. E onda ga tu treba samo malo upozoriti da danas nije takav sat, evo samo malo da on bude osviješten, da proba ipak koristiti standardni jezik. Ali to nije sad ispravljanje, nego samo osvještavanje. Nije sad on crna ovca u razredu, znamo se nasmijati svi tome, ali čisto da se probaju korigirati. A u ovim temama im se jednostavno dopušta, ja uopće nemam s tim problem. I mislim da nije poslije njima problem napraviti razliku. Sedmi razred ima najmanje toga. A što se tiče moj sedmog razreda ja ih imam najviše na recitatorima pa onda mi to tam nadoknadimo. A obično su neki dani, tipa Dani hrvatskoga jezika da se općenito govori o hrvatskome jeziku, ali ne u smislu samo o standardnom nego općenito. Recepti, isto, vezano za bake i dede, baka bu rekla recept na zavičajnom, tak onda oni to zapišu. Nastajanje riječi, podrijetlo riječi, pa zašto u našem dijalektu imamo to i to, zašto je to došlo, čiji je to utjecaj, neki germanizmi. Slušanje, čitanje, govorenje dijalektnih tekstova – to imamo u svakom razredu. Više ćemo se orijentirati na kajkavštinu. I povijest jezika, npr. Ljudevit Gaj, pa mi dolaze s pitanjima zašto nije kajkavština postala uzor za standard. Taj zavičajni govor trebao bi više biti na satovima, ne baš sad

tekstovi, toga ima, sve se stigne napraviti. Međutim, fale satovi gdje bi oni baš bili aktivni na zavičajnome govoru, a to ovisi o nastavniku. Znam im nekad staviti točno na ploču kako se zapiše taj glas u klenovničkom govoru, pa pitanju za razliku i tako, zanimaju se za to.

Intervju 4

Prema tom njihovom programu i čitankama, tolko koliko je unutra tolko radim. S tim da baš nema jako puno u ovim čitankama. U petom razredu jedna pjesma na narječju, i to na čakavskome. Mislim da bi trebalo možda još više. Ali teško ti je ako imaš ponuđeni plan i program, prilagodiš si ga sebi i to je to. Teško je sve to sam raditi ispočetka i koristim onda sve gotovo. Mislim da je premalo zastupljeno, u petom razredu ništa u Profilu. U nakladi Ljevak ima toga više. U šestom razredu samo goranska kajkavština, Mali pot od I. G. Kovačića. U sedmome ima Dragutin Domjanić jedna pjesmica. U osmome obrađujemo narječja, baš ovi pojmovi, ima tekstova na narječjima, pjesme gledam da si povežemo, Suza za zagorske brege recimo. Ima i neko ponavljanje narječja. Ali sve radimo na književnom tekstovima. U petom razredu pokušavam ih animirati kad je recimo neki natječaj, ali sa svakom generacijom sve manje, nema interesa. Svojevremeno sam slala radove, bilo je dobrih, sad ti oni više niti ne znaju, pitaju mene. I kad imaju na odabir, uvijek biraju da pišu na književnom jeziku. Kolegica je iz tog kraja pa više zna taj govor i više ih animira.

Većina nas smatra da je važno očuvati kajkavštinu da ne izumre. I voljela sam sudjelovati na tim natječajima. Ali mogu dobiti jako malo učenika da se uključe, pogotovo kad tražim da ostanu. Izražavaju se učenici na nastavi zavičajnim govorom, pogotovo kad je spontani razgovor. Ali nije pravilo sad da ih uvijek ispravljam, ajde kad je nastava jezika onda ih upozorim. Pa i ja isto ponekad nešto velim na kajkavskome, nije sad to strogo baš.

U svakoj prilici ne, ali ponekad da. Ili upozorimo na razlike između zavičajnoga i književnog. Osobito kad radimo neke takve teme, npr. futur prvi i drugi, onda ih upozorim na razlike, i glagolski pridjev radni. A kad ih ispitujem za ocjenu to onda mora ipak biti na književnome. Tu i tamo vele nešto na kajkavskome, vole oni raditi tu

kajkavsku književnost. Sad toga baš nemam i to mi fali. Imali smo bili i radnu bilježnicu iz književnosti u kojoj je bilo tekstova još na kajkavskome.

Obično kad obrađujemo neku kajkavsku pjesmu onda oni pišu isto prozne ili pjesničke tekstove na kajkavštini. Osim dok su ti neki natječaji onda isto da, inače baš i ne. Nekad kad sam imala literarnu skupinu onda je toga bilo više, znači izvannastavne aktivnosti. To smo onda radili češće. U redovnu nastavu ne unosim dodatne sadržaje, to je za izvannastavne aktivnosti.

Evo sad u novije vrijeme moram reći da da. Kao da se djeca ponekad malo i srame tog zavičajnoga govora. U čitankama se dosta zanemaruje. A učitelji u nekim spontanim razgovorima koriste i dijalekt. Ali ne bih rekla da je to čisti maruševčki. Nego neka mješavina književnog i kajkavskog. Tak mi i u zbornici isto razgovaramo. Učenici međusobno dosta govore zavičajnim govorom, mada u nekim obiteljima se govori strogo književni. Ima dosta razlika. A ima i djece koja dođu u prvi razred pa uopće ne znaju književni i onda im je jako teško to sve usvojiti i osjeti se razlika.

Intervju 5

Pa mislim da je kajkavsko narječje kao i druga narječja zastupljeno u nekoj podjednakoj mjeri. Mislim da u nastavnom gradivu književnosti ima nekolicina značajnih književnika koji su ostvarili jedan dio svoga opusa na kajkavskome narječju i da preko njih kajkavsko narječje doživljava svoju afirmaciju da se njime može izraziti, da su se njime izrazili i pisci, da je ono dignuto na umjetničku razinu. Ako su se prije ostvarivala znači da se mogu i danas ostvarivati. Mislim da ne bi moglo biti više takvih tema jer jako dobro znam koliko je teško sve ostvariti u nastavnom planu i programu da bi učenici bili pismeni, da bi ovladali standardnim, i u lektiri mislim da se ne može više prostora dati jer je problem uopće čitanja. A problem je i neujednačenost toga govora, nema jedne norme, nemaju ponekad fond riječi kojom će to u zavičajnome govoru reći.

Mislim da je svaki profesor HJ svjestan toga, te vrijednosti i važnosti i razvijanja svijesti kod učenika o važnosti toga zavičajnoga govora kod učenika. Mislim da se koristi kad je to moguće, povlači se paralela, daje se mogućnost izražavanja kada to

situacija dopušta, zahtijeva, evo u književnom je tako, u zavičajnome je tako, usporedi, zaključi, možemo se uvijek pozvati na to da je taj zavičajni govor jedan dio hrvatskoga jezika, ali oni u školi uče standardni. On ima mogućnost koliko je taj zavičajni govor živ u narodu, ima mogućnost izražavanja i razvijanja narječja.

Ja jako nastojim razgraničiti, to su za mene dva jezična idioma u kojima ne možemo samo tako prelaziti da ne znamo kad smo u kojem i upućujem na to da se ne prelazi samo tako iz jednog u drugi. Onda ispravljam. Nema ubacivanja, miješanja, nema jedno i drugo. Jedino ako ja kažem idemo sad svojim zavičajnim govorom, to moram onda naglasiti. Moramo razdvojiti ta dva jer onda neće naučiti ni jedno ni drugo. Moramo biti svjesni kad smo preveli, kao i u stranom jeziku. Dopuštam da će biti zavičajni govor izvor riječi kad nam pomanjka standardna riječ. Književni ima svoju normu, a zavičajni nema pa često ima u narječju puno posuđenica i stranih riječi, ono je nemoćno, dopušta se da u njega nekritički uđe sve. Stalno se krećemo na toj opasnoj crti prelaženja iz jednog idioma u drugi. Ja potičem kod učenika razvijanje na zavičajnome govoru, ali želim jasnu granicu kada je što.

Izražavanje kod domaće zadaće ako zadamo opis nečega, ili ispričaj priču, mogu na kajkavskome, naravno da da. Ali onda upravo to, neću priznati da je tu pola književnoga. Odluči se ako to možeš, nemoj misliti da znaš, a onda imaš problem kod svake druge riječi jer nemaš ni moć time se izraziti, samo ti se čini da dobro možeš, bila je želja, tako ćeš lakše, nećeš morati paziti. Ali itekako ćeš morati paziti jer kad se izrazimo mi želimo izraziti dobri misao i da ta misao bude bogata i bogatim jezikom izrečena. Dakle, i zavičajnim, ali bogatim, a ne siromašnim, ne banalnim, ne može se samo razgovorni stil njegovati, onda smo stalno na istoj razini.

Kad se obrađuje neka dijalektna tema. Ili recimo u lektiri. Ili neki drugi književnik ili djelo može biti uzor. Čitanja na zavičajnom govoru, hmm, pa ne. Koja će djela izvan lektire na zavičajnom govoru učenik čitati, onda je pitanje što ja mogu ponuditi učeniku na zavičajnome govoru, ukoliko to nije naš mjesni zbornik koji izlazi svake godine. Tu je uvijek i pitanje dosega, koliko je to umjetnički vrijedno. Radovi se objave da bi se zapisala ta kajkavština, ali je upitna estetska vrijednost. Kad potičemo, možda nismo

uvijek, možda to nije uvijek dovoljno kritički. Kad nečim motiviramo za pisanje, moramo onda paziti da rad onda jest uspjeliji jer u tom izražavanju imamo neke šablone. Zvuče nam neke rime, neke intonacije, neki vezani stihovi u uhu. Patimo onda od te neke šablone, to je onda kao provjereno, a zapravo je otrcano. Prekopirala sam tradicionalno, ali to onda iz godine u godinu gubi svoju vrijednost. Kad je netko to izvorno prvi put to izmislilo, to je onda vrijedno.

Ja nemam takvih izvannastavnih aktivnosti. Primjećujem da moja kolegica koja vodi dramsku skupinu na školi i već se godinama uspješno time bavi, onda vrlo rado umeće zavičajni govor i učenike zapravo time na neki način i dobiva. Rado ubaci lokani govor u dramaturgiju, to onda nekako stvaralaštvo, preinaka, dogradnja. Ona je izvorni govornik i može onda ona to s djecom. Kada pišemo sastavke i pjesme za natjecanja, tada također potičemo to na zavičajnome govoru. I osjeti se kad se neki učenik može lijepo izraziti na zavičajnome govoru, važna je vrijednost toga. Ona biramo na školi da nije otrcano i da je autentično, da dobro zvuči. Onda djecu potičemo, nekoliko sati rada da bi nam isplivali neki kvalitetni radovi, ovisno opet koliko svaki učitelj pridaje tome važnost. Ja pridajem važnost ome i mislim da u svakom razredu mora biti nekolicina učenika koja će se moći tako lijepo izraziti, onda to potakne i druge, pokušavaju i tako. Ali upadnu u neku šablonu, vraćaju se u neku prošlost, a ovo suvremeno ne mogu izraziti zavičajnim govorom. Djeca manje umiju i znaju prikaze današnjih situacija prikazati kajkavskim, sve ide na neku starinu. Čini im se i možda da se više cijeni ta starina.

Intervju 6

1. Koje je Vaše mišljenje o zastupljenosti kajkavskog narječja u Nastavnom planu i programu?

Zastupljenost kajkavskog narječja u NPIP-u je premala, ali učitelj može, ukoliko je kreativan, određeni broj sati Hrvatskog jezika posvetiti upravo narječju. Neke teme koje otvaraju tu mogućnost su: Stvaralačko prepričavanje, Slušanje i interpretativno čitanje književnih tekstova, Stvaralačko pisanje i interpretativno kazivanje viceva i anegdota, Dramaturgija pripovjednog teksta, Razgovor, Strip, Pripovijedanje, Zavičajni

govor i narječje prema književnome jeziku, Osnovna obilježja hrvatskih narječja, Razgovorni stil, Slušanje i čitanje, govorenje i pisanje dijalektnih tekstova...

2. Smatrate li izražavanje na zavičajnom govoru u nastavi pogrešnim?

Budući da je većem broju učenika naše škole upravo zavičajni govor, prvi govor koji su naučili i kojim su se služili prije početka školovanja - na tom se govoru prirodnije izražavaju, imaju širi rječnik te lakše oblikuju misli stoga ne smatram da je pogrešno izražavanje na zavičajnom govoru u nastavi. Naravno, bitna zadaća nastavnog predmeta Hrvatskog jezika jest da nauče standardni (književni) jezik te je naglasak nastave upravo na tome. Često se dogodi da sami u nekim nastavnim situacijama zapaze razlike zavičajnog govora i književnog jezika što pridonosi bržem usvajanju nekih pravopisnih ili gramatičkih sadržaja.

3. Dopuštate li učenicima uporabu zavičajnog govora u nastavi u svakoj prilici ili samo kada se obrađuje zavičajna ili dijalektna tema?

Ne dopuštam uporabu zavičajnog govora u nastavi u svakoj prilici, ali ostavljam mogućnost pisanog ili usmenog izražavanja na zavičajnom govoru u nekim dijelovima sata (motivaciji, pisanoj ili usmenoj vježbi, domaćoj zadaći) prema želji učenika.

4. Koliko se i na koje sve načine potiču učenici na pisanje i čitanje na zavičajnom govoru? Unosite li u nastavu dodatne sadržaje na kajkavskom narječju?

Budući da je bednjanski govor na Listi zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara smatram da je stalno poticanje učenika na pisanje i čitanje na zavičajnom govoru jedino od bitnih zadaća nastave Hrvatskog jezika u našoj školi. To je moguće u uvodnim dijelovima satova - motivaciji te u pisanju ili pripremi domaćih zadaća. Rado se uključuju u dramske improvizacije u kojima se mogu izražavati na zavičajnom govoru, a to se može iskoristiti u većini nastavnih sati. U izvannastavnim aktivnostima (dramska grupa, recitatorska grupa, literarna grupa) to posebno dolazi do izražaja jer učenici slobodno govore, pišu i objašnjavaju, rade dramske improvizacije na zavičajnom govoru te pripremaju scenske izvedbe ili krasnoslove.

Također, jedan od bitnijih načina motivacije učenika jest i sudjelovanje na raznim literarnim natjecanjima i književnim susretima s vlastitim autorskim radovima.

Dodatne sadržaje na kajkavskom narječju unosim ukoliko određena generacija pokaže veći interes za to.

5. Mislite li da se zavičajni govor učenika zanemaruje u nastavi? Kakva je situacija u Vašoj školi?

Smatram da se u mojoj školi zavičajnom govoru posvećuje dovoljna pažnja u nastavi. Učitelji često komentiraju s učenicima, ali i međusobno - razlike zavičajnog govora i književnog jezika. Neke situacije mogu dovesti i do humora u nastavi (nerazumijevanje značenja neke riječi od strane učitelja) što učitelji znaju svojim komentarima često otkrivati u zbornici.